

1975 | 5

Beszélgetés
a példamutató munkásról

Hogyan születnek
a „törzsgárdisták”

Egy „bányaváros” sorsáról

A jó munkahelyi légkör
jelentősége

Veres János és Györi László
versei,

Pálházy József-
Kopányi György
rádiójátéka

Summásélet – summásdalok

Az V. Salgótarjáni
Szabadtéri Szoborkiállítás
Nemzetiségi Napok, 1975.

PALÖCFÖLD

Hosszabb ideje már, hogy a közérdeklődést egyre nagyobb sugarú körben mozgatva meg, erjed-érik a legújabbkori magyar nyelvapoló mozgalom. Közhasznú hajtva, hiszen általa mind többen válnak tájékozottá az ápoló-nemesítő nyelvhasználat dolgában, mind kevesebben élhetnek rosszul anyanyelvünk törvényeivel. A nyelv a lélek tükré – hangoztatjuk. S valóban nem állunk messze az igazságtól, amikor a szellem restségét, vagy terhes túltápláltságát tételezzük fel a gondolat pongyolává sekélyesített, vagy rákosan burjánzóvá cirkalmazott kifejezése mögött. Ha viszont ez igaz, akkor igaz az is, hogy az egészségesen fegyelmezett, nemesen gazdag nyelvhasználat mindennapi kenyerén szebb és jobb „felnőtté” érlelődik a szellem, maga az ember.

Tanulságos ez a kollektív felelősségvállalás és növekvő egyetértés a tudatos nyelvhasználat, a különféle nyelvi törvények helyénvaló alkalmazásának dolgában, az elvek és a gyakorlat mindennapi „megfeleltetésének” ügyében. Tanulságos ez a közhasznú nyílt színi perlekedés, a köznap apró (és nagyobb) vétségek jobbító szándékú szembesítése elkövetőkkel. Tanulságos, mert köznek jövedelmező, s mert „eltanulásra” csábít.

Elemi ismereteink közül való, hiszen a kétszer-kettő józanságával mindennapjainkat fegyelmező elv, hogy létünket fenntartó, szocialista építőmunkánkat vezető erő a munkásosztály. Soha nem kellett hát különö-

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

sebb okot, indokot keresünk ahhoz, hogy a nap mint nap felszínre kerülő számtalan probléma közül éppen azok megoldását érezzük legsürgősebbnek, éppen azokra kerítünk elsőként (s ha kell, leggyakrabban) sort különös körültekintéssel, amelyek a munkásosztály sorsának, minőségének kedvező alakulásához segítenek. (Ami, persze, korántsem jelenti azt, hogy ne adódhatnának életünkben olyan különös alkalmak, amelyek jóvoltából a szokottnál erősebb hangsúllyal tesszük fel a kérdéseket, kutatjuk a kérdésekre adható leghelyesebb választ.)

A munkásosztály jelenéről, jövőjéről, minőségéről esik itt szó, értelmetlen lenne hát e szűk terjedelmi keretek között a továbbiakban a teljesség látszatát kelteni. Néhány – s talán nem is a legrangosabb – problémára vessünk csak pillantást most és itt, azok közül, amik tisztázása, vizsgálata, rossz „szórend”, vagy a „hangsúlyok” helytelen alkalmazása miatt elégtelen, illetve késik.

A szocialista szakmunkásképzés kialakulásának 25. évfordulóján összegyűjtve eredményeinket, kimondhatjuk azt is, még távolról sincs minden rendben a szakmunkásképzés háza táján. Mert tisztáztuk-e kellően, hogy miként hat még a fizikai munkát alsóbbrendűnek minősítő szemlélet; hogy általában milyen foglalkozású és szociális helyzetű szülők milyen értelmi képességű gyerekeinek seregéből – és miért éppen onnan – képződik a jövő munkásosztálya; s mi a teendő azért, hogy abba az osztályba, mely elveink szerint nemcsak, hogy elsők közül való, de első is, „síkk” legyen bekerülnie a felnőttkorba érő fiatalnak.

Más. Szükségszerű (éppen ezért kár lenne nosztalgiával emlegetni), hogy múlttá vált az ezermester-típusú univerzális kétkezi ember. Az ipari munka fokozódó differenciáltsága és üteme mind szűkebb munkaterületen kíván felelősségteljes hozzáértést egyazon személytől, aminek következményeként a sokféle munkás közös tevékenységével létrehozott termékekben nem mutatható ki eléggé az egyes ember tehetsége, hozzáértése. Így természetes módon csökken az összmunka iránti személyes felelősség – ami csak a magasabb minőségű, kollektív felelősséggel helyettesítve zárhatja ki a „közös selejt” növekedésének lehetőségét. Nagyobb termelékenységre törekvő, határidőket „leszorító” hétköznapjaink során tudatosan fejlesztenünk kell ezt a kollektív felelősséget, az igazán jó szakmunka, az utólagos kivánnivalót nem hagyó munka iránti belső igényt és „külső” tiszteletet.

Az előző problémától nem független kérdés. Szocialista társadalomban élünk, kapcsolataink (itt: munkakapcsolataink) lényegéhez kell tartozzon, hogy – nem tekintve ugyan mellékesnek az anyagi ellenszolgáltatás mértékét –, ki-ki tehetsége és ereje lehető legjobb felhasználásával „tegye a magáét”. Kifejezetten nem egyéni és közösségi érdekei ellenére, de kifejezetten az elsőrendű társadalmi érdek szem előtt tartásával. A fejlett szocialista társadalom építése önmagában is jobb, igényesebb munkát követel: ez tény. Hogy a gyakorlat olykor „sántít” még az elv mögött: szintén tény. Mégis nyilván elérjük egyszer, hogy közös munka elvégzésére szövetkezők ugyanazon munka jobb, gyorsabb elvégzésére a már hatályban lévő szerződések mellé nem kötnek ún. „szocialista” szerződések. Annak tekintik már az elsőit!

És folytatható még a kérdések sora, a kérdéseké, amelyek tekintélyt, öntudatot, közérzetet befolyásolnak, határoznak meg. Az elvek és a gyakorlat alkalmi eltérései, a törvények helytelen használata, a rossz „szórend” és „hangsúlyozás”, a sekélyesség és a cirkalmasság itt is „rossz vért szül” tehát, s helye van az ápoló-nemesítő mozgalomnak.

Kassai-Végh Miklós

1975 | 5

TARTALOM

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

- 3 Csongrády Béla: Hagyományok, gyakorlat, távlatok
- 3 Dr. Bandur Károly: A szocialista munkahelyi légkör
- 5 Karácsony György: Van? Nincs? Milyen?
- 7 Pádár András: Hogyan születnek a „törzsgárdisták”?
- 10 Rozgonyi István: Már nem..., még nem...
- 12 Lakos György: Utolért délibáb

SZÉPIRODALOM

- 15 Veres János: Palóc madonnák, Sejtelmes óda
- 15 Györi László: Sokáig
- 15 Pálházy József-Kopányi György: Emberölés, utójátékkal

HAGYOMÁNY

- 19 Nagy Zoltán: Summásélet – summásdalok
- 22 Leblancné Kelemen Mária: Dokumentum

KÖRKÉP

- 24 V. szabadtéri szoborkiállítás, Salgótarján (Finta József)
- 25 Jegyzetek szoborkiállítás dolgában (Eisler János)
- 28 Nyári Egyetem Salgótarjánban (Domonkos Alajos)
- 28 Nemzetiségi Napok, 1975 (V. J.)
- 28 Írószemmel, 1974 (Horpácsi Sándor)
- 30 „Olyan üveget, ami az emberről mesél...” (Czinke Ferenc Beszélgetés Erdei Sándor üvegtervező iparművésszel)

A címlapon Janzer Frigyes, a belső borítón Kokas Ignác, a hátsó borítón Erdei Sándor alkotása, a belső oldalakon a salgótarjáni V. szabadtéri szoborkiállítás anyagából válogatás.

PALÖCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI IRODALMI MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSUGYI OSZTALYANAK LAPJA

Megjelenik kéthavonta

Felelős szerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest (közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

75.12392 N. m. Ny. St.

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Hagyományok, gyakorlat, távlatok

A hagyománytisztelet, minden létező közül, csak az ember sajátja. Minthogy — ahogyan a marxizmus klasszikusai tételezték, s bizonyították forradalmasítóan újszerű, évszázados tévhiteket halomra döntő társadalomfelfogásukban — az emberi lényeg a társadalmi viszonyok összességével azonos, mindaz (munka, gondolkodás, nyelv, érzelem), ami az embert emberré teszi, a társadalmiságból fakad, illetve annak előfeltétele. Csak ebben a dialektikus összefüggésben értelmezhető helyesen múltunkhoz (s persze, jövőnkhez) való viszonyunk is.

Ez a viszony azonban nemcsak hasonlít egymáshoz, hanem különbözik is egymástól. Amíg ugyanis a múlt eredményekben, tényekben rögzítődik, s így kapcsolódásunk, kötődésünk is reális, ebből következően erős (mind a szeretet, szimpátia, mind pedig a megvetés, elutasítás), addig még a megtervezett, jól meg-alapozott perspektíva is — „csupán” hipotézis. (Mint a történelem bizonyítja, csak a géniuszok, lánglelkek tudnak valóságosként lelkesülni a „még csak bekövetkezőért”.) Talán effajta okai is vannak a megszokotthoz való „túlhordott” ragaszkodásnak, a szokatlanra való sandításnak azon az alapigazságon túl, hogy nézeteink — az úgynevezett felépítmény részeként — végső soron tükröképei a társadalom gazdasági, anyagi viszonyainak. S miután e tükrözés többszöri közvetítés révén valósul meg, a kép — azaz felfogásunk — nem egyszer késleltetett a meghatározó viszonyokhoz képest. Nem könnyű belátni, hogy egy korszak célkitűzéseinek megvalósítása hamarabb elkezdődik, mint a célok konkrét megfogalmazása, tudatosodása megtörténne. Erre is vonatkozik Marxnak a „Tőké”-ben tett megállapítása, miszerint: „Nem tudják ezt, de csinálják”. Az emberek olyan feladatokat tűznek ki önmaguk elé, amelyeket meg is tudnak oldani, sőt, a feladatok is csak ott és akkor jelentkeznek, ahol és amikor a megoldás anyagi feltételei adottak. Nem csupán a gondolatnak kell tehát megvalósulásra törnie, hanem a valóságnak is a gondolatra — mondhatjuk ugyancsak Marx alapján.

Ezért van, hogy manapság is csak ízlelgetjük a már harminc éve gyakorlott programnak egyes elméleti megfogalmazásait, mint például azt, hogy az osztályok megszűnése — azaz az osztály nélküli kommunista társadalom megvalósulása — azáltal következik be, hogy a társadalmat alkotó minden osztály s réteg munkássá válik, vagyis, hogy a bevezetőben említett társadalmasodás folyamata azonos a proletárrá válással. Annak a történelmi szükségszerűségét, hogy miért éppen munkássá és nem mássá kell válnia mindenkinek, könnyebb belátni, mint azt, hogy hogyan. Okultunk már saját példánkon, s — bár még mindig „hiánycikk” a jó „munkásregény” —, már nem küldjük bányába dolgozni az írókat „életszagú” élményszerzés címén. Gondolkodásunkban, szemléletünkben, életfelfogásunkban kell munkássá válnunk, a proletariátus gondolatait kell kimondanunk, s egyszersmind megvalósítanunk.

A legközismertebb — mert talán legégetőbb — példa az ettől eltérő gondolkodásmódra a szakmunkásképző intézeteknek a közvéleményben elfoglalt státusza. Az esetek többségében ugyanis, vagy az általános iskolában gyenge tanulmányi eredményű, vagy a gimnáziumokba, szakközépiskolákba fel nem vett tanulókból kerül ki a jövő szakmunkás-utánpótlása. A helytelen szemlélet nyomai, persze, már az általános iskolában fellelhetők s nem elsősorban a pályaválasztás hiányosságaiában, különösen nem egy-egy pedagógus rossz beidegződésében keresendők ennek az okai, hanem iskolarendszerünk intellektuálisabb a kelle-ténél, s — bár a feltöltése már megkezdődött — még mindig elég mély szakadék tátong a termelőmunka s az iskolai oktató-nevelő munka között, nem kapta még meg a megfelelő elismerést a munkára nevelés. Persze, az iskolakapun túl is vannak problémák bőven. A munkások érdekében hozott intézkedések sorában esetenként el-elvesz az egyes ember, viszonylag keveset foglal-

kozunk a munkássá válás folyamatának elemzésével, a munkás-öntudat kérdéseivel, a törzsgárda lehetséges szerepével stb. Ha van valami a közösségi formák, mozgalmak közül, ami csirájában magán viseli az osztálynélküliség megannyi jellemzőjét, a kommunisztikus vonások sokaságát, akkor a szocialista brigádmozgalom az a javából. E mozgalom továbbfejlesztése körüli vitáinkban körvonalazódik az a sok lehetőség, amely mindmáig még kihasználatlan maradt.

Mennyire vagyunk vajon felelősek mi magunk a gondolkodásunkban, szemléletünkben meglévő torzulásokért? Amennyiben a társadalmi lét, az objektív termelési folyamat szférájában — sorsunk szerzőjeként és szereplőjeként — követünk el hibákat, mintegy önmagunk lassítva a társadalmasodás folyamatát. Hiába szeretnők ugyanis, hogy az emberek — köztük mi magunk — valamiféle morális parancsolatra szándékaink szerint változzanak meg. Amíg a termelési viszonyokban — a tulajdon-, a munkamegosztási és -elosztási viszonyokban — van még, ami nem kommunista, sőt, még csak nem is szocialista, jámbor óhaj marad azt hinnünk, hogy gondolkodni, vélekedni kommunista módjára fogunk valamennyi kérdésben. A kommunizmus — mint a marxizmus tanítja — egyébként sem valamilyen elérendő állapot, megvalósítandó eszmény, hanem mozgalom, a proletariátus önfelszabadításának mozgalma.

Pártunk politikája alapelveiből következően munkáspolitikai, a XI. kongresszus által jóváhagyott közép- és hosszú távú tervek is ennek jegyében fogantak. A fejlett szocializmus építésének programját vállaltuk, s valósítjuk is meg, annak tudatában, hogy az anyagi gyarapodás — ha nem is minden zökkenő és mellékhatás nélkül — a szocialista tartalom térhódítását eredményezi gondolkodásunkban, szemléletünkben is.

Csongrády Béla

A szocialista munkahelyi léggör

A fejlett szocialista társadalom építésében, s annak döntő területein — a gazdaságban, politikában, és a kultúrában — történő előrehaladásunk egyik igen lényeges követelménye a vezetés és irányítás hatékonyságának növelése.

A vezetés határfoka (egyebek mellett) függ a szocialista demokráciának normáinak, a szocialista vezetési elveknek és módszereknek az érvényesülésétől — s ami ettől elválaszthatatlan —, a munkahelyi léggör állapotától. Hiszen a munkahelyi léggör tükrözője a vezetés, a gazdálkodás, illetve a működés, az emberi kapcsolatok színvonalának, mert döntően a munka politikai és tudati töltésű feltételei közé tartozik; e feltételek milyensége pedig hat a feladatok megoldásának színvonalára, a végzett munka eredményességére.

A munkahelyi léggör mint hatékonysági tényező önmagában is indokolja a vele való megkülönböztetett törődést. De szerepe nemcsak ebben van. A munkahelyi léggör nem egyszerűen ilyen, vagy olyan vezetési stílusból fakadó következmény, hanem fontos alkotórésze a munkahelyi-üzemi demokráciának: tehát társadalmunk demokráciájának, a dolgozók szocialista tudatosságának fejlesztése szempontjából is jelentősége van.

Még sok jel mutat arra, hogy nem minden vezető értékeli megfelelően a munkahelyi léggör társadalmi, politikai jelentőségét, ismeri, érzi ebben saját felelősségét. Sokan úgy gondolják, hogy ez a párt- és más politikai szervek kizárólagos feladata. Mások szerint mellőzhető, formai kérdés. Sőt vannak, akik (kimondva-kimondatlan) egyszerűen a vezetői munka akadályát látják benne. Az ilyen és hasonló nézetek nem egy vezetőt juttattak már súlyos, feloldhatatlan konfliktushoz.

Aki nem tud különbséget tenni az őszinte, jót akaró, segítő szándékú bírálat, vélemény és az üres szócséplés között, az nem érti meg azt sem, hogy például a pletykák, a munkahelyi közönséget felkavaró mendemondák is éppen ott terjednek, ahol fejletlen a munkahelyi légkör. Nem érti, hogy nemcsak a beosztottak, de a vezetők érdeke is az egészséges kritikai szellem. Egyrészt azért, mert maguk is benne élnek. másrészt, mert az a vezetés hatékony segítője. Nélküle a munkatársak javaslatai, alkotó gondolatai nem juthatnak felszínre. A nyílt vitában felmerülő érvek, ellenérvek mérlegelése utján lehet igazán legmegfelelőbb döntésre jutni. A szokimondó, kritikai légkör biztosítja a problémák időben történő jelzését, ez pedig megkönnyíti a vezetőnek a hibák felismerését és orvoslását. Aki nem látja a szocialista munkahelyi légkör értelmét, tartalmát, célját, az rendszerünk lényegét nem érti. Nem érti, hogy szocializmust építő társadalmunk minőségi jegye a dolgozó tömegek tudatos, aktív részvétele társadalmi céljaink, feladataink kidolgozásában, végrehajtásában, s annak ellenőrzésében. S ez nemcsak társadalmi méretekből, hanem az egyes munkahelyek vonatkozásában is így van.

Melyek a munkahelyi légkör legfontosabb megnyilvánulási területei és érvényesülésének feltételei? A szocialista vezetés egyik alapvető elve, a szocialista demokrácia döntő követelménye a dolgozók bevonása a munkahelyi vezetésébe. Ha ez adott, igen fontos, hogy észrevételeiket, javaslataikat felelősségteljesen kezeljük, megjegyzéseikre érdemben adjunk választ, érezzék a bizalmat, s azt, hogy szavuknak súlya van. A vezetésnek lehet, sőt, legyen döntési javaslata, de ne előre eldöntött kérdéseket bocsásson vitára, mert ez demoralizál és passzivitást szül.

A dolgozók bevonása a vezetésbe nem áll ellentétben az egy-személyi vezetés elvével, nem mentesíti a vezetőt döntési kötelezettsége és a hozott döntésért való felelőssége alól, de a vezetői gyakorlat eredményessége nagy mértékben függ attól, hogy a vezető támaszkodik-e munkatársaira, az érintett terület dolgozóira döntései kialakítása során.

A dolgozóknak a vezetésbe való bevonásával szoros kapcsolatban van tájékozottságuk a munkahely helyzetéről. Ez meghatározza a közreműködés hatékonyságát, és a jó munkahelyi légkör érvényesülésének is fontos területe. A helyes információ-áramlás teszi lehetővé, hogy a vezetés a felmerülő kérdések kapcsán folyamatosan megismerje a dolgozók véleményét, hangulatát; és azt, hogy a dolgozók rendszeres, érthető tájékoztatást kapjanak a munkahely életét érintő lényeges kérdésekről. A tájékoztatás e kettős követelménye érvényesítésében még sok a kívánnivaló: a legfőbb gond, hogy a tájékoztató munka rendszeres, s hogy maga a tájékoztatás gyakran általános, nem kielégítően önálló, alkotó jellegű.

A dolgozók bevonása a vezetésbe, valamint rendszeres tájékoztatásuk egyaránt feltételezi, hogy rendszeresen és érdemben működjenek a munkahelyi demokrácia fórumai. A szocialista brigádvezetők tanácskozásai, termelési és más munkahelyi értekezletek, munkásgyűlések, a párt- és más társadalmi szervek rendezvényei tág teret nyújtanak a fenti követelmények érvényesítésére.

A munkahelyi légkör összetett fogalom, s mint ilyen, számos tényező együttes hatásának következménye, kifejeződik benne a munkahelyi demokrácia színvonala. Vagy másként közelítve kifejeződik benne a munkahelyi párt-, társadalmi és gazdasági szervek és vezetők, a kollektívák és egyének munkája egyaránt. Ezek a tényezők építői, formálói is a munkahelyi légkörnek. A vezetés mechanizmusában elfoglalt helyük és szerepük szerint mindegyiknek sajátos feladata van. A munkahelyi légkör alakításáért felelős tényezők tevékenységében igen fontos, hogy egységesen értelmezzék a célt és a feladatokat, egy nyelven beszéljenek, hiszen a résztvevők különböző tevékenysége közös célra irányul — az adott esetben a munkahelyi légkör fejlesztésére, amely egyúttal nagy társadalmi céljaink megvalósításának egyik eszköze is.

A munkahelyi szervezetben elfoglalt helye alapján megkülönböztetett szerepe van a vezetőnek. Ebből fakad a vezetési stílus és a vezetői magatartás fontossága.

A szocialista vezetés elveinek következetes érvényesítése ter-

mékenyítően hat a munkahelyi légkör fejlődésére. Elősegíti a bizalmat, a kölcsönös tiszteletet és megbecsülést alapuló, nyílt és őszinte munkakapcsolatokat, ahol alkotó gondolkodásra ösztönöznek, ahol fejlődhetnek a munkatársak, ahol nem a számítótaktikázás, a „vajon tetszenj fog-e a főnöknek” nézőpont szabályozza a munkatársak állásfoglalását, hanem a legjobb meggyőződésük (még akkor is, ha az nem azonos a vezető véleményével). Ezért is fontos a helyes vezetői magatartás, a helyes vezetési stílus kérdése. Hiszen a kapcsolattartás formája és tartalma, a vezető igénye munkatársaival szemben mind hatással van a munkahelyi légkörre.

A vezető funkciójából következik, hogy intézkedési, utasítási, ellenőrzési joggal, emberek munkájával és eszközök felhasználásával rendelkezik. Feladatköréből adódik, hogy befolyásolhatja a munkatársak tevékenységét, előrehaladását, jövedelmét, hangulatát. Tehát a kapcsolatok tartalma és milyensége jelentősen befolyásolhatja a dolgozók közérzetét.

A vezető ismereteivel, személyes tulajdonságaival, viselkedési módjával, vezetői tevékenységével egyszerre és komplexen hat az általa vezetett közösségre. Ezért fontos, hogy milyen személyes példát mutat a vezető, mit vár el és mit tűr meg. Nem jó, ha határozatlan a vezető, amikor határozottnak kellene lennie, de még rosszabbul hat a munkahelyi légkörre, ha a vezető — ahelyett, hogy a szervezet céljainak érdekében és annak megfelelően gyakorolná a funkcióját — hatalmaskodni kezd.

A szocialista vezetési stílus azon az alapon nyugszik, hogy a hatalom nem a vezető személyes hatalma, hanem az osztály, a nép hatalma, amelyet a közösség bizalmából gyakorolhat, s vezetési módszereiben is ehhez kell igazodnia. A jó munkahelyi légkör kialakulását nagy mértékben befolyásolja a bírálat és önbírálat érvényesülésének helyi színvonala. A jogos bírálat elfogadása, a vezető e téren tanúsított példája, önbírálata hatásosan segíti a munkahelyi légkör fejlődését. Téves ugyanis az a felfogás, amely a vezető tekintélyével nem tartja összeegyeztethetőnek a bírálatot. Hiszen a vezetői tekintélyt nem a bírálat, hanem a munkájában, magatartásában elkövetett hibák, s azokhoz való ragaszkodás ássák alá.

A munkahelyi vezetők felelőssége mellett szükséges kiemelni a munkahelyi pártszervezet szerepét. Pártunk Központi Bizottsága 1974. március 19—20-i, a munkásosztály helyzetéről elfogadott állásfoglalásában megállapítja, hogy „... az üzemi demokrácia fejlesztésében is alapvetőnek kell tekinteni a párt szerepét.” Ebből következik, hogy az üzemi-munkahelyi demokrácia részét képező munkahelyi légkör alakulásáért a pártszervezet politikai felelősséget vállal, s annak legfőbb gazdája. Ez logikusan következik pártunknak a társadalomban betöltött eszmei-politikai vezető szerepéből. Ennek alapján a helyi pártszervezetek fontos feladata figyelemmel kísérsni és időnként megvizsgálni a munkahelyi légkör állapotát, fellépni olyan konkrét esetekben, amikor a munkahelyi légkör követelményeit megsértik, s az illetőkkel szemben érvényesíteni politikai felelősségüket. Koordinálni a munkahelyi légkör alakításában részt vevő szervek tevékenységét, és biztosítani az egységes értelmezést, hogy összehangoltan elvégezzék saját konkrét feladataikat, hogy a munkahelyi légkör intézményesített fórumai érdemben és hatékonyan működjenek.

Mindez feltételezi, hogy a pártszervezetek sokoldalú politikai nevelő munkát végezzenek. Ennek során világos határvonalat kell húzniok a szocialista munkahelyi légkör ismervei és a demagógia közé — feltárva a kettő közötti különbséget; s eligazítást adni, hogy helyesen tudjanak élni jogaikkal.

A munkahelyi légkör fejlesztése nem a munkahely általános tevékenységétől elkülönített foglalkozást igényel, hanem a napi feladatokkal összhangban, azok eredményes megoldását keresve érhető el. Tehát a munkahelyi párt-, társadalmi és hivatali szervek folyamatos gondoskodását követeli meg.

Tartalékaink a munkahelyi légkör fejlesztésében még nagyon, ennek kiaknázása minden illetékes tényező elsőrendű feladata. Hiszen társadalmi, politikai, gazdasági fejlődésünk olyan feltételeiről és követelményeiről van szó, amelyeket minden központi döntés és anyagi befektetés nélkül érvényesíthetünk.

Dr. Bandur Károly

Van? Nincs? Milyen?

Kérdem a brigádvezetőt, lesz-e tervteljesítés ebben a hónapban? „Lesz — mondja —, mert X úgy rávert a munkára, hogy behozza a többiek lemaradását. Mert ő ilyen... mert ő jó munkás.”

Aztán megszólal a reggeliidőt jelző dunda, s a gépek magukba zárják csattogásukat. Csend lesz; hülnek a megmunkálendő anyagon az esztergakések. Ülnek a padon a munkások, tisztára mosott kézzel már. A térdükre terített nejlonabroszon kenyér, szalonna, téliszalámi, paradicsom és paprika. Esznek. „Hallom, ráhajtottál” — mondom X-nek. „Igen — néz fel két falat között, — tudod, én már csak ilyen vagyok.” „Milyen?” „Hát, megfogom a munka végét.” „Született jó munkás típus” — súgja fülembe a főművezető. — „Ideális munkás.”

Van-e, s milyen is hát az ideális munkás?

Én már tudom, hogy csak első hallásra tűnik egyszerűnek a válaszadás... Mert rendhagyó ugyan mindjárt az írás elején annak történéseiről, esetleges tapasztalatairól összegzést készíteni, de hadd mondjuk el: beszélgetéseink során csupán egyetlenegy — az is rendkívül hiányos, felületes — azonnali vélemény hangzott el. Általában így kezdődtek a monológok, vagy sok esetben a vitától sem mentes dialógusok:

— No, várjunk csak...!

★

Tizenkilenc éves esztergályos:

— ... Nem tudok én erre válaszolni!

— Próbálja meg!

— Hát azt lehet... De biztos nem lesz szentírás!

— Nem baj.

— Szóval, az ideális munkás... Én úgy gondolom, az kemény ember lehet.

— Ezt hogy érti?

— Mármint, hogy keményen megfogja a munka végét. Jól dolgozik, a normáját mindig száz százalékon felül teljesíti. Szerintem az már jó munkás.

— Más nem kell ahhoz, hogy valakiről így beszéljenek?

— Hát... Nem késik el a munkából, esetleg tagja a pártnak és a szakszervezetnek is.

★

Negyvenkét éves juhász:

— Hallja, ezt jótól kérdezi!

— ... ?

— Mert nem vagyok én munkás, aztán így nem is tudhatom.

— Maga szerint kit neveznek munkásnak?

— Hát, a gyáriakat. A kovácsot, a lakatost, meg... nem is jut hirtelenjében eszembe, milyenek vannak még.

— Szóval, magát nem tartja munkásnak?

— Nem hát. Paraszt voltam valamikor, most meg ez e...

— És ez nem munka?

— Ez most nem. Ez csak olyan terel-

getés, de inkább a kutyák szaladnak mint én...

Nem hagytuk ezzel abba a beszélgetést. Csak-csak megfaggattam, és abban állapodtunk meg: beszéljen a jó munkásról!

— No ilyet ismerek. Ott lakik a szomszédomban. Valamilyen nagyobb fajta gépen dolgozik ebben az új gyárban. Hát ő, az: jó munkás. Odahaza is megcsinál mindent magának, másoknak is, mert jó szíve van, meg tudom, sok pénzt keres odabent. És mindig megy a munkába, ha esik, ha fúj. Tudja, mi kint lakunk a hegyek között — ha ráérne kísértálni velem a tetőre, megmutatnám hol, mert onnan látni —, úgyhogy, ha jól gondolom, legalább négy kilométert kell neki gyalogolni mindennap. Mégsem késik el soha. Mert én aztán tényleg korán kelek, még a tyúkok előtt, hogy időben kiérjek az akolhoz —, hogy némiképp hűek maradjunk szavajárásához, itt azt mondta: akóhoz —, de mindig csak találkozunk. Mondtam is neki már, nem egyszer:

— Mér' mégy be ilyen korán? A többiek még alszanak, te meg már úton vagy.

Mindig azt mondja erre:

— Jobb előbb bent lenni. Nyugodtan előszedegetem a szerszámaimat, megnézem a gépem, hogy ne legyen baj vele a műszak alatt.

— Aztán megfizetik, hogy előbb bent vagy?

— Nem.

— És mégis mégy?

— Megyek. Engem ehhez szoktattak hozzá valamikor...

★

Ellenpólusok. Korban, foglalkozásban egyaránt. De valamiben egyeznek: abban a megállapításban, hogy az ideális munkásnak jól kell dolgoznia.

De vegyük elő jegyzetfüzetünket, lapozzuk, s olvassuk csak, amit egyik vállalatunk igazgatója mondott!

★

— Az ideális munkás meghatározását én az öntudatból vezetném le, hiszen a két fogalom között, szerintem, szerves kapcsolat van. Megpróbálom kifejteni! Megítélésem szerint, van öntudatos munkás, talán itt, nálunk is. Mert, ha egy ember olyan területen dolgozik, ami az igényeit — a szellemi mozgás és a tennivágyás igényét is — kielégíti, s nem kényszerből látja el a legnehezebb feladatot sem, hanem, mert örül, a munka eredményének, az már egyfajta ideális munkás.

★

S, hogy mit jelent az: öröm a munka eredményének...?

A bányászat visszafejlesztésével egyidőben települt, éppen csak öt évet megért gyáregységünkben jártam nem is olyan rég. Őszintén megcsodáltam a javarészt bányászokból lett szakemberek munkáját. A hatalmas, több száz méter hosszú —, ha jól tudom, jugoszláv megrendelésre készült —, karcsún-hatalmas híd szerkezeteit, a csarnoki futódaruk minimum-pirostól virító, rácsos formáit. Jól

esett a szemnek nézésük, s mondtam is a főmérnöknek. „Igen, igen. De érdekesebbek az emberek, akik keze nyomán megszületnek ezek a szerkezetek.” Felkísért a forgácsoloba, nézelődni. Hosszú, talán tengelynek való anyagot formált egy esztergályos. Rajtafelejtettem a szemem: a csillogón forgó anyagon, s az emberen is. Láttam, nézi, nézi a forgácsoló kés haladását, keze pilianatnyi cselekvésre készen rajta feküdt az indítókar szárán és közben — mosolygott. Örült akarata teljesedésének, hogy azt csinálja, s úgy a gép, ahogyan ő akarja. Szikráztak, megszire pattantak a tüzes forgácsok, sikoltott a kés, ahogy haladt a kemény anyagban, s a munkás kizárta magából a külvilágot. Ott, akkor, abban a pillanatban, nem volt senki más körülötte: csak a forgó gép, az anyag és jómagam. Meg a mosoly, a leutánozhatatlan, az arcán...

★

És ezen rövid kitérő után beszéljen újra az igazgató! Illetve, folytassuk kérdéssel, rákérdezéssel!

— Tehát a kritérium: öntudatos munka?

— Talán csak alapfeltétel, úgy is lehetne fogalmazni, elengedhetetlen kellék. De ezen túlmenően, az ideális munkáshoz hozzá kell tartozni a közösségi szellemnek is. Részt kell vállalnia a brigád, a műhely, vagy egy nagyobb egység életéből is. Legyen egy kicsit társadalmi ember, persze, képességeihez mérten.

— Ön szerint van ideális munkás?

— Még nincs, de alakulhat.

— Elmagyarázná?

— Nézze! Itt elsősorban a szocialista brigádok formáló erejére gondolok. Hiszen annak tagjai nemcsak a munkavégzésből, hanem a szellemi, a politikai életből, a kultúrából és a művelődésből is egyre jobban kiveszik a részüket... Szóval, változnak, alakulhatnak, mindinkább egy ma még csak elképzelt, ideális típusa.

— Ön szerint az ideális munkás megteremtődése csak idő függvénye?

— Optimista vagyok és igennel válaszolok!

★

Nyugdíjazás előtt álló gépkezelő véleménye:

— Határozottan állítom, van ideális munkás — döntő részben az idősebbek között. Bár nem vagyok elfogult, elképzelhető, hogy akad a fiatal korosztályokban is. Mert olyanok általában ezek a magamhoz hasonlóak, hogy nem tudnak meglenni munka nélkül, s ha néha nincs belőle, a hiányát érzik és vágnak utána. A jól és a becsületesen végzett munka; ez a lényeg. És ehhez mi hozzátörődünk, belenőtünk már.

— Ön ideális munkásnak érzi magát?

— Már nem. De ha ezt tíz évvel ezelőtt kérde tőlem, talán igennel feleltem volna. Mert akkor még volt energiám, lelkesedésem, hajtottam, társadalmi tevékenységet folytattam, nem is egy szervezetben viseltem funkciókat — közmegelegedésre, s nemcsak a munkában, a magánéletem-

ben is példásan viselkedtem. Ne higgye, nem öndicsőítés ezek a szavak: innen jönnek belülről, gondolkodás nélkül. És igazak.

★

Röviden:

— Család-, rend- és munkaszeretet, plusz közösségi élet. Én ilyennek tudom elképzelni az ideális munkást. (Harminckét éves gépkocsivezető, pártalapszervezeti titkár.)

★

A hatalmas alkatrészen mintha görög-tűz patakzana alá. Kék, vörös, zöldes színben játszó cseppek gyöngyöznek le az acéllemezen, hogy végigéljék rövid életüket: négy méteres zuhanás után megsemmisíti őket a betonpadló hidege. Vakító színjáték — a munka tűzijátéka. Kis ideig bírja csak a szem, de még eddig sem lett volna szabad ráfeledkezni. Korhol is az üzemorvos, akivel a gyártócsarnok félhomályát járjuk, de hát szabad, nem szabad, a szokatlan fény önkéntelenül is vonzza a tekintetet.

— No, ezek jól keresnek — mondja.

— Jó dolgozók?

— Igen.

— Miért?

— Nem látod?

— Csak dolgozni látom őket...

— Igen. Szóval, jól ismerem mindegyiket, gyakran megfordulnak nálam. Mert bármily elővigyázatosak is, de nem olyan hosszú idő után csak-csak begyullad a szemük. Heveny kötőhártya-gyulladás, ami rendszeres kezeléssel néhány nap alatt megszűntethető. És amíg vizsgálom őket, beszélgetünk.

— Így tudta meg, hogy jó dolgozók?

— Nem egészen. Nagyon sok alkalommal volt már, hogy amikor egyiket-másikat kezeltem, bejött a főmérnök vagy az igazgató és majd' mindig mondták: — Doktor úr! Aztán vigyázzon ezekre az emberekre, mert nagy szükség van rájuk.

— Nincs munkaerőhiány...?

— Legjobb tudomásom szerint nincs.

— Te, mint kívülálló, hogyan állapítod meg, ki a jó munkás?

— Sok apró dologból is lehet rá következtetni. Nézd, őt itt fent!

— Látom.

— Akkor észreveszed: tiszta a ruhája. Most elvette a szemé elől a pajzsot: nem borostás. S nézd meg, hogy egymás mellé helyezi a szerszámait; a salakolókalapácsot, az elektródás dobozt. És még valami: végighegeszt az elektródával, nem dobja el félben.

— Szóval, ezek már az ideális munkás jellemzői?

— Igen. Mert ez: a rendszeretet, a külsővel törődés, feltételezi a pontos munkát is. És véletlenül tudom, hogy ő az egyik legjobb hegesztő.

— Az orvos szerint ki az ideális munkás?

— Folytatom talán vele! Tehát: a precíz, jó munka az elsődleges. Aztán a másik emberhez való viszony. Aztán egy nagyobb közösséghez való viszony. Aztán a

példás magánélet. És még ezeken kívül a tanulás, a műveltség, a pártosság.

— Ez utóbbiakra valami konkrét példát...!

— Mondom, jól ismerem ezt az embert. Tudom, negyvenkét éves fejteltségizett, jól. Két csodastramm fia van, intelligens, tisztelettudó gyerekek. És párttag, s ha jól emlékszem, tizenkettedik éve munkásor.

— Ezt honnan tudod?

— A századnál egy szakaszban vagyunk.

— Tehát, szerinted létezik-e az ideális munkás?

— Van. Biztos, hogy léteznek, nem is kevesen.

★

— Tudja, mit jelent ez a szó: ideális?

— Persze. Politikai tiszt voltam.

— Mikor?

— Lényeges ez?

— Nem.

— Akkor miért kérdezi?

— Kíváncsiságból.

— Persze, mindegy, meg is mondhatom: 1957-ben menesztettek.

— És most?

— Gépszerelő vagyok. Egyébként, lakatosszakmám volt bevonulás előtt is.

— Hogyan vélekedik: van, vagy nincs ideális munkás?

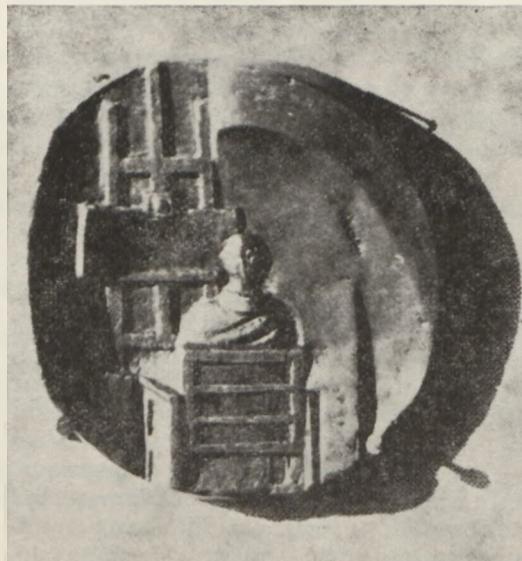
— Nézze! Nem könnyű kérdés. Hiszen az ideális típust még könnyű körülhatárolni, de párhuzamot vonni az elmélet és a gyakorlat — az élő és az elképzelt ember között — már bonyolultabb.

— Mennyiben?

— Vegyünk egy esetet! Tudom, hogy itt a munkahelyemen X és Z nagyon jól dolgozik, mindig lehet rájuk számítani. Ráadásul még — szerintem ez is kritérium: a közösségi élet — párttagok. Innen, belülről szemlélve, ideális munkások. De azok után, hogy az egyik félnaponként veri a feleségét, a másik meg minden este részeg, elmondhatom-e, hogy f... a gyerekek?

★

Tévesz-elnökkel beszélgetek, nem a legbeszédesebb fajtából. Ő mondja:

— Elképzelhető, hogy van ideális munkás. De nem töprengeni, teóriákat felállítani kell, hanem 'ilyenné formálni az embereket!

— Hogyan?

— Szép szóval, törődéssel, ösztönzéssel, követelménytámasztással, sőt: felelősségre vonással.

— Ön, mint egy nagy gazdálkodó egység vezetője, megteszi-e mindezt?

— Kérem, ne személyeskedjünk! Mi, kellőképpen formáljuk az embereket.

— Sikerrel?

— Többé-kevésbé.

— Így ön szerint még nincs ideális munkás?

— Nincs.

— Lesz?

— Valamikor. De nem tudnám megmondani, mikor...

★

Művezetővel beszélgettünk, hosszan, s úgy „félúton” tettem fel neki a kérdést:

— Ideális munkássá formálja-e az egyént a szocialista brigád?

— Ahol jó a versenyszellem, elismerik és ösztönzik a brigádokat, a még nagyobb eredmények elérésére, kétségtelen, pozitívan hat az emberekre a közösség. Mert jobban dolgoznak, művelődnek, kulturálódnak. tanulnak, szinte doppingolják egymást. Jobban ügyelnek a rendre, a tisztaságra, fegyelmizettebbek. Ez különösen azoknál a brigádoknál mutatkozik meg, akik teljesítményben dolgoznak.

— Ez mennyiben befolyásoló tényező?

— Egymásra utaltabbak. Szerintem ez az eleven példája az egyéni érdek-közösségi érdek kialakulásának. Mert a munkavállalásokat természetesen a teljesítmény után pontozzák, vagy értékelik. És ezek már így gondolkodnak: ha én lazsálok, vagy fegyelmizetlenkedem, azt a brigád is bánja.

— Van az ön műszakjában olyan dolgozó, akiről állíthatja: ideális munkás?

— Van. Hogyne. Több is.

★

Reggeliszünetben elegyedtem szoba munkások egy csoportjával a „Van? Nincs? Milyen?” kérdés kapcsán. A törzsgárdatagokról esett szó és többen vallották: ez az alapfeltétele, hogy valakiből ideális munkás legyen. Mert a vándormadarakat csaknem lehet ezzel a jelzővel illetni... Bólogatott is majd' mindenki rá, de ahogy elhagytam a műhelyt, egyikőjük utánam sietett.

— Tudja — kezdte —, én nem szeretek mások előtt beszélni...

— Mit akar mondani?

— Csak vitáznék azzal, hogy a törzsgárdatag ideális munkás. Mert lehet, csak kényelemből az. Mert nem kell messzire utazni, mondjuk, a munka sem nehéz, csak tessék-lássék kell dolgozni. Elhiszi, hogy húsz-huszonöt évig is ellézengethet az ilyen ember egy helyen? És ráadásul, még aranygyűrűt is kap emlékebe. Mert hűség. Persze, az, biztos, de, hogy produktív-e valamivel többet az átlagnál...?

Karácsony György

Hogyan születnek a „törzsgárdisták”?

Közismert, hogy az utóbbi években az általános munkaerőhiány mellett — nagyrészt ennek következményeként — nagyarányú munkaerő-vándorlás nehezítette a gazdasági építőmunkát. Valljuk, hogy bizonyos mérvű munkaerőmozgásra szükség van a társadalomban, hiszen a munkaerő alkalmankénti célszerű átcsoportosítása a gazdaságirányítás egyik hasznos eszköze lehet. Nálunk azonban a vándorlás nagyrészt spontán módon ment végbe; a munkások és alkalmazottak jórésze oda ment, ott vállalt munkát, ahol többet fizettek, ahol kedvezőbbek voltak a munkakörülmények.

A fluktuáció nagy károkat okozott. A szakemberek kiszámították, hogy négy-öt évvel ezelőtt egy munkahelycsere minimálisan hatezer forintba került. Egy-egy vállalat fluktuációból származó kára csak milliókban volt kifejezhető. Kétségtelen, hogy a fluktuációért nagy mértékben felelősek voltak a vállalatok is. Részből, mert elavult, korszerűtlen munkaerő-gazdálkodási politikát és gyakorlatot folytattak, másrészt, mert minden lehető és lehetetlen módon csábították egymás dolgozóit.

Napjainkra vitathatatlanul enyhültek a fluktuáció korábban nyomasztó gondjai. Mindezt pedig a helyes és célszerű ösztönzési módszerekkel érték el. Fokozottabban hangsúlyoztuk, hogy minden vállalatnál, intézménynél, hivatalnál törekedni kell a törzsgárda kialakítására, gyarapítására és megszilárdítására. A vállalatok egész sora ismerte fel, hogy igenis, meg kell becsülni azokat, akik minden csábítás ellenére hűségesek maradtak munkahelyükhöz. Egymás után jelentek meg a gyárhoz, intézményhez hűséges munkások, alkalmazottak anyagi és erkölcsi megbecsülését kiválóan, valóban a dolgok lényegét érintő törzsgárdaszabályok...

★

A Salgótarjáni Kohászati Üzemekben például 1971-ben készült el az öt esztendőre szóló törzsgárdaszabályzat.

Mit mond erről Merlák Ervin a vállalati szakszervezeti bizottság titkára?

— Vállalatunknál korábban is törekedtünk arra, hogy, aki hosszú éveken át hűségesen dolgozik egyazon helyen, részesüljön fokozott erkölcsi és anyagi megbecsülésben. A vállalat negyedik ötéves tervbeli feladatai azonban szükségessé, eredményei pedig lehetővé tették, hogy fokozzuk az erkölcsi és anyagi elismerés mértékét. A vállalat politikai és gazdasági vezetése tehát elhatározta, hogy azok a dolgozók, akik munkahelyükhöz hosszú időn át hűségesen ragaszkodtak, a munkában és a magánéletben példamutató magatartást tanúsítanak, egész tevékenységükkel hozzájárulnak társadalmi, gazdasági rendszerünk erősítéséhez, méltók a törzsgárdacímre; rászolgáltattak arra, hogy érdemeik-

nek megfelelően minden tekintetben nagyobb elismerésben részesüljenek.

A kollektív szerződés mellékletét képező törzsgárdaszabályzat részletesen tartalmazza, hogy ki lehet törzsgárdatag, melyek a tagsággal járó kötelezettségek, kit kell kizárni a törzsgárdából, s a kötelezettségek teljesítése milyen megkülönböztetett erkölcsi és anyagi megbecsülést vonhat maga után.

Részlet a törzsgárdaszabályzatból:

„A vállalat a juttatások elbírálásánál a nem törzsgárdataggal azonos feltételek fennállása esetén a törzsgárdatagokat az alábbi előnyben részesíti: a törzsgárdatagok gyermekeinek és közvetlen hozzátartozóinak a munkaviszony létesítésénél; üzemen belüli előléptetésnél; bérmegállapításnál; bérmodosításnál; tanulmányi ösztöndíj odaítélésénél; különböző kintúntetésre való felterjesztésnél; jutalomüdvözlésnél; lakások elosztásánál; lakásépítési akció keretében nyújtandó segítségnél; különböző egyéb juttatásoknál.

A 10 év és ennél magasabb törzsgárdafokozattal rendelkező dolgozó munkaviszonyát a vállalat csak a szakszervezeti bizottság véleményének előzetes kikérése után szüntetheti meg”.

Ugyanakkor a leghűségesebbek jutalomszabadságban részesülnek. A törzsgárdatagokat előnyben részesítik a lakáselosztás, illetve lakásépítés alkalmával. A kollektív szerződésben külön erre a célra — lakásépítési támogatásra — meghatározott összeg áll rendelkezésre, amiből jutalmat és kamatmentes kölcsönt kaphat az arra érdemes „törzsgárdista”. Az év végi nyereségből történő előnyösebb részesedés érdekében a nyereségrészesedés összegének 30 százalékát a törzsgárdatagokra fordítják.

A törzsgárdatagok anyagi megbecsülésére 1974-től 5 évenként jutalmat fizetnek. Aki ötéves törzsgárdatag, 400 forintot kap, aki elérte a 45. éves törzsgárdatagságot, az 2700 forintot. Akik pedig nyugállományba mennek, az őket megillető törzsgárdajutalmon felül még jelentős jutalmat és oklevelet kapnak.

★

A felszabadulás előtti kapitalista Magyarországon a „gyárba bejutni” volt az ideál az emberek előtt. Mert a gyár viszonylagosan nagyobb létbiztonságot nyújtott, mint más területek. Mi szükség lett volna törzsgárdaszabályzatra akkor, amikor mindenki félt a felmondástól — s ezért igyekezett hűen és alázatosan dolgozni. A létbizonytalanság fenyegetése mindennél jobban szorongatta az embereket. Ilyen formán tehát akkor nem beszélhetünk törzsgárdáról, s különösen nem a törzsgárda jogairól. Egy alapvetően más társadalmi helyzetben, amikor a gyáros és a munkás között kibékíthetetlen ellentmondás feszült, szó sem lehetett törzsgárdáról...

Mit mond a múlttól és a jelenről, s hogyan vélekedik az alapkérdésről. — Lesz-

törzsgárda a mai fiatalokból? — a vállalat három idős dolgozója?

Vincze József a szegverőben művezető, 58 éves. Munkába lépésének ideje 1930. Szegcsomagolóként kezdte, majd tisztító lett, s végül szegverő. Egy ideig gépbeállítóként dolgozott az üzemben, s 1952-ben nevezték ki művezetőnek. Az édesapja órabéres volt a főmühelynél. Négy öccse is a vállalatnál helyezkedett el. Két fia ugyancsak a szergverőben, a lánya pedig a DEXION-üzemben dolgozik.

— Hogyan került a vállalatához?

— Az apám révén kerültem ide. Szerettem volna kapakovács lenni, de aki akkoriban felszabadult, azt elbocsátották. Itt a szegverőben meg volt lehetőség. Akkoriban nem lehetett válogatni. Olyan törvény volt, hogy élni kellett. Az apám mindig azt hajtogatta: „Becsüld meg magad, mert kikerülsz”. Én azóta is igyekszem magam megbecsülni.

— Mi tartotta itt ennyi ideig?

— A megszokás. S azután, ahogy öregszik az ember, családos lesz, jönnek a gondok már nem mozog...

— Manapság miért „mozognak” oly sokat az emberek?

— Egyszerű, lehet válogatni az újabb és újabb üzemek között. Mert sokat számít, hogy mennyire modern egy üzem, nehéz-e a munka. S mindenki a könnyebb végét keresi a dolognak. Még az is, aki iskola nélkül jön. Csodálni való, hogy a mi régi üzemünkben munkaerőhiány van? Szerintem a Munka Törvénykönyv is lehetne szigorúbb...

— Úgy látja, hogy veszélyben van a törzsgárda utánpótlása?

— Itt, nálunk, az üzemben, igen.

— Lát valamilyen megoldást?

— Szerintem szigorúbban kellene bántani az emberekkel. De emberségesen. Ha

valaki rendetlenül dolgozik, szólni kell neki, de, ha jól meg kell becsülni. És állandóan foglalkozni a dolgozókkal, beszélgetni velük, ismerni a gondjaikat és segíteni őket. A törzsgárdaszabályzat jó, de csak ad. Egyszer már alkalmazni kellene a megvonást is attól, aki méltatlanná vált.

— Ön szereti a gyárat, vajon a gyár szereti-e önt?

— Negyvenhatodik éve dolgozom itt, mindig igyekeztem becsülettel helytállni. 1946-tól párttag vagyok, mindenkim itt éli az életét. Sokat köszönhetek a gyárnak, de talán nem szeret úgy, ahogy én...

Krátki József tisztítóüzemi csoportvezető, 55 éves. Munkába lépésének ideje 1936. Formázóként kezdte, majd öntő-csoportvezetői beosztást kapott. Volt az öntő szakmunkástanulók oktatója, később műveletközi ellenőr, majd végrevizor lett. Jelenlegi beosztásában 1973 januárjától dolgozik. Az édesapja martinász volt az acélöntödében. Két bátyja is itt dolgozott — az egyik meghalt. Két fia közül az egyik hű maradt a gyárhoz, dróthúzó.

— Hogyan lehet negyven esztendő el-tölteni egy gyárban?

— Nincs annak különleges titka, sőt, egyáltalán titka sem. Amikor az elemi iskola elvégzése után már egy évig munka nélkül voltam, mentem volna akárhová. Azután sikerült szerencsét csinálni, öntőtanuló lettem. Valahogy volt érzékem az ilyesmihez, s nagyon megszerettem a szakmát. A többi meg jött és elment magától...

— Nem vágyódott máshová, könnyebb munkára?

— Én egy olyan világban nőttem fel, ahol a kemény munka és nem a válogatás volt a divat. S különben is, az öntők között lenni, szakmát tanulni, az rangot jelentett. Tudja, mennyit jelent az, ha valaki olyan munkát végez, amit szeret is?...

— Ön szerint ez is hozzásegít valakit ahhoz, hogy törzsgárdatag legyen?

— De mennyire! Figyelje csak meg! A szakmunkások nagy többsége azért akarta a szakmát, mert vonzódott hozzá, tehát nem véletlenül került oda. Igaz, hogy itt is tapasztalható vándorlás, de sokkal differenciáltabban, mint a segéd munkások között. Az öntőkkel nincs baj, pedig hol van már az az idő, amikor öntőnek lenni rangot jelentett?

— Mit gondol, miért vándorolnak az emberek, s kik vándorolnak jobban, a fiatal pályakezdők, vagy az idősebb korosztályúak?

— Én szeretnék most fiatal lenni. A mai fiataloknak igazán nem lehet panaszkodni. Tálcán kínálják nekik a lehetőségeket, csak el kellene venni. S mégis, milyen sokan válogatnak! De azt is hozzá kell tenni, hogy a viselkedési példát az idősebbektől veszik. Szerintem a fiatal pályakezdőkkel nincs különösebb baj, csak jobban kellene foglalkozni velük. Nevelni és tanítani kell őket. A nagyobb bajt én a

segéd munkásoknál látom. Nem tudom, hogy belőlük lesz-e egyáltalán törzsgárdatag? Ők a vándormadarak...

— S miért vándorolnak?

— Nem tudom, jól emlékszem-e, talán Lenin elvtárs mondja valahol, hogy a jó kommunista soha nem elégedett. No, kevés a jó kommunista és több az elégedetlen ember. Ezek az emberek meg csak elégedetlenek...

— Ha jogos, miért ne elégedetlenkedhetnének?

— Már ne haragudjon, lassan ott tartunk, hogy soknak már a százforintos órabér is kevés lesz. S egy fél éve a vállalatnál dolgozó a jogokban hogyan hasonlíthatja magát olyanhoz, aki húsz-harminc évet töltött itt? Felháborító esetek fordulnak elő.

— Vajon, ha többet foglalkoznának ezekkel a vándormadarakkal, nem lenne célravezetőbb?

— Nézze, én nem tagadom a nevelhetőséget, de ez nem egyszerűen nevelési kérdés. Sokkal több annál...

— A törzsgárdaszabályzatban foglalt előnyök, kedvezmények segítik-e a probléma megoldását?

— A törzsgárdaszabályzat jó. Különösen nekünk, időseknek jó érzés tapasztalni a megbecsülést. És jó lesz a fiataloknak, akik már látják maguk előtt a példát, hogy aki már öt éve itt dolgozik, az részesül is az előnyökből. A problémának egy részét azonban ezzel sem lehet megoldani.

Kovács Vince kovácsológári műveletközi ellenőr, 60 éves. Munkába lépésének ideje 1935. Melegítőként kezdte a pályafutását, dolgozott sajtológépen, ellenütésű és szíjas kalapácson, készített csavarkulcsot. Ismeri a kovácsolás minden csinját-bínját. Az apja révén került a gyárba, s a bátyja is itt volt szerszámlakatos. A fia is a vállalatnál dolgozik, a dróthúzó karbantartóknál. Kovács Vince a napokban megy nyugállományba.

— Miért hozta ide dolgozni a gyerekét?

— Őszintén megmondom, hogy szeretnénk volna taníttatni, de ő keresztülhúzta a számításunkat. Mindig az iskolai barákcszakkörben ügködött, s nem tágitott, amikor választani kellett. Itt szabadult fel, és szereti a munkáját: géplakatos.

— Bántja ez a választás?

— Már nem. mert látom, hogy elégedett. Hiába akartunk volna erőlködni, a vér nem válik vízzé...

— Munka mellett is lehet tanulni.

— Igaz. Az ő dolga, hogy teszi-e.

— Az apa után a fiú is törzsgárdatag lesz?

— Biztos.

— És általában a mai fiatalok?

— Többségük bizonyára. De a gyár különleges szervezet. Itt minden eltérően érvényesül, mint a kapun kívül. Ez egy nagy munkahely, differenciált fejlettség-

gel, s nagyon különböző emberekkel. A feladatokat mégis egységesen kell megoldani. Döntőnek tartom az igazságosságot, mert mindenki nem kaphat jutalmat, de hogy ki kapja, annak legyen alapja, hogy miért, különben örökös lesz a nézeteltérés...

— Tehát a törzsgárda tagságának kialakulásában fontos szerepet tulajdonít az emberi, a vezetői és beosztotti kapcsolatoknak?

— Feltétlenül. Az emberek megértik és elfogadják az igazságot, bármilyen nehéz is néha. Ha valahol igazságos, jó a légkör. lehet nehéz a munka, s mégis szívesebben dolgoznak, mint igazságtalan légkörben. Ha pillanatnyilag morognak is, mert valaki nem kapott jutalmat, ha az a döntés igazságos, elfogadják...

— A fiatalokkal is ilyen „egyszerű”?

— Úgy érzem, a fiatalok sokat kapnak és keveset követelünk tőlük. Én valamikor örültem, hogy dolgozhattam. Igaz, azóta sokat változott a helyzet, de a nagy lehetőségek, az anyagi javak gyors megszerzése veszélyezteti a valóságérzéküket. Nem szólva arról, hogy sok szülő jóvótárból — de inkább kényelemszeretetéből — olyan zsebpénzzel rendelkeznek, amire semmi szükség nincs. Ha a családi házban megszokja az ember a könnyelműséget, nem fogja tisztelni az anyagi és az emberi értékeket, a törvényt. Kárára lesz saját magának, de a társadalomnak is...

— Elítéli a mai fiatalokat?

— Nem ítélem el. Sokkal inkább elítélek mai szülőket. S nagyon örülnék, ha megtalálnánk a további lazulás ellenszerét. Ezért a fiatalok között is sokkal differenciáltabban kellene ítélni az egyes kérdésekben. A fiatalokkal sokkal többet kell foglalkozni, mint a felnőttekkel. S megmondani a hibát is, mert az igen népszerű, ha csak jó mondunk, olcsó népszerűség —, de sokba kerül.

★

A kohászati üzemek törzsgárdaszabályzatnak értelmében 1971-ben a 30 év fölötti törzsgárdatagsággal rendelkezőknek fizettek jutalmat: 1972-ben a 20—30 éves tagsággal rendelkezőknek, s 1974-ben a 10—20 éves tagsággal rendelkezőknek. Összesen csaknem 3000 dolgozónak. A tavalyi évtől pedig már minden olyan dolgozó kap jutalmat, aki legalább öt éve áll a vállalat alkalmazásában.

Megkérdeztem három fiatalot is, vajon mi a véleményük ezekről a kérdésekről.

Ullmann József géplakatos. Lényegében 1963-tól dolgozik a vállalatnál, de ebbe beleszámít a hároméves tanulói idő is. A tanulói idő után a karbantartókhoz került, 1967-től az Állami díj I. fokozatával kitüntetett „MHSZ” Szocialista Brigád tagja.

— Lesznek-e törzsgárdatagok a fiatalokból?

— Én már az vagyok, több mint tíz évem van, mert a tanulói idő is beleszámít.

— Mi kell ahhoz, hogy valaki a törzsgárdához tartozzon?

— Elsősorban itt kell dolgoznia hosszabb ideig, hogy jogot szerezzen a tagságra. A hosszabb időhöz pedig olyan kollektíva, amely itt tartja az embert. Ahol nemcsak munkát bíznak az emberre, hanem meg is becsülik, segítenek megoldani a problémáit...

— Ez a bizalom kölcsönös dolog.

— Igen. Enélkül nincs jó hangulat.

— Mik a terveid?

— A legfontosabb, hogy ősszel szak-középiskolába akarok menni. Jövőre szeretnék lakást kapni — már korábban beadtam az igényt —, mert az anyósoméknál szűkösen férünk.

— Ritka az olyan fiatalember, aki Állami díjas. Nagy felelősség?

— Nagy megtiszteltetés és nagy felelősség. Szeretnék úgy dolgozni, hogy minden rendben legyen. Többet akarok nyújtani magamból, ezért is kértem felvételemet a pártba. A KISZ-alapszervezet vezetőségébe most választottak be. Sportfelelős lettem, s ezt nagyon kedvelem, mert teniszszek is...

— A fiatalokra azt mondják, hogy egy forint órabéremelésért is szívesen elmennek máshová. Vajon így van ez?

— Sajnos. vannak ilyenek, de azt hiszem, ha valaki kötődik a gyárhoz — úgy mint én, akinek itt dolgozik az apja, testvére, itt vannak a barátai —, az nem megy el. Nem éri meg.

Márton József megbízott művezető. Nyolc éve dolgozik a vállalatnál. Marósként kezdte a gyártóeszköz-gazdálkodási üzemi forgácsolórészlegében. Három évet az NDK-ban töltött. Amikor visszajött, ismét marógéphez állt. Letöltötte a katonai idejét. Családot alapított, s jelenleg művezetőjelölt.

— Tudomásom szerint a szüleid, rokonaid a vállalatnál dolgozik. Vajon az ő indíttatásukra jöttél ide dolgozni?

— Igen, az édesapám, édesanyám fontos munkakört tölt be a vállalatnál. Rokonaim is dolgoznak itt. Kétségtelen, szerepe van ezeknek az előzményeknek az idejövetelemben. De hagyj tegyem hozzá. én nem, mint Márton Tibor fia akarok érvényesülni, hanem a magam emberségéből. Én a családban sokat hallottam a gyárról, ebben a környezetben nőttem fel, s innen nehezen szakad ki az ember.

— Nincsenek kivételek?

— Vannak, de ez csak erősíti a szabályt. Elvégre dolgozhatnak egy fiatal szülei a gyárban, ha otthon csak rosszat hall az üzemi életéről. Nem mindegy az, hogy a gyárnak milyen az arculata, a presztízse a dolgozók körében. Ha nem beszélnek róla szeretettel, akkor az érdeklődést sem ébresztik fel a gyerekekben.

— Az általad hallottak hogyan valósulnak meg a gyakorlatban? Azt találtad-e a gyárban, amit mondtak neked, vagy csalódtál?

— Nem csalódtam. Inkább arról győződtem meg, hogy aki becsületesen és ki-

tartóan dolgozik, beleilleszkedik a kollektívába, és tiszteletben tartja a mások munkáját, annál nincs probléma. Úgy érzem, hogy az én művezetői megbízatásom is ennek köszönhető. Technikumot, szakmai tanfolyamokat végeztem — és még szeretnék —, az alapot megszereztem a feladat megoldásához. Tudom, hogy ez nem elegendő. Éppen ezért most a politikai ismereteimet is gazdagítom. Éppen most készülök a filozófia vizsgámra, a marxizmus — leninizmus esti egyetemen. A nagyüzemi KISZ-végrehajtóbizottságban jól hasznosítom ismereteimet a kultúros posztján.

— A jövődet is itt képzeld el?

— Családom van, a feleségem is itt dolgozik a vállalatnál, s nem lehetetlen, hogy valamikor majd a kislányom is...

Erdősi Mária esztergályos, a megkérdezettek között a legfiatalabb. 1971-ben lett esztergályostanuló, s amikor felszabadult, a GYGO forgácsolóüzemében kapott munkát.

— Milyen érzésekkel lépted át a gyár kapuját?

— Gyáriak vagyunk, itt lakunk a szomszédunkban. Nagyon gyakran lelekedtem a kerítésen keresztül, hogy milyen lehet a gyár. Tanulni is szerettem volna, de a pénz is kellett. Így lettem szakmunkástanuló. Teljesült a vágyam, csak amikor felszabadultam, kaptam egy nagy arcul csapást...

— Valamiben csalódtál?

— Nagyon fájt, hogy, bár a műhelyben megbeszéltük, visszavárnak, a munkaerő-gazdálkodó mégis azt mondta, nem tudnak alkalmazni, mert nincs szükség esztergályosra...

— Ennek ellenére elégedett vagy?

— Azt hiszem, igen. Hívtak már máshová, ahol több a fizetés, de nekem nagyon megfelel ez a gyár, s majd adnak nekem is többet. Most, hogy a két műszakról jelentkeztem három műszakra, többet is keresek. Örömet szerez, hogy több pénzt tudok hazavinni. A főnök rendes ember. Ha ez már elégedettség, akkor igen, elégedett vagyok.

— Ahhoz, hogy valakiből törzsgárdatag legyen, gyári családból kell indulnia?

— Nem feltétlenül, de úgy érzem, a gyári családok, a munkáskörnyezet alkalmasabbá teszik a fiatalat arra, hogy folytassa az elődök útját. Az ilyen emberek megértőbbek, jobb a kollektív szellem köztük. Aki iskolázik, az már följebb törekszik...

— Nem tudsz elképzelni iskolázott munkásokat?

— Dehogynem. Sőt, én magam is szeretnék érettségizni. Mégis azt tapasztalom, hogy az iskola sok esetben előnytelenül változtat meg embereket.

— Életcélod?

— Hogy mi lesz belőlem, meddig viszem, nemcsak rajtam múlik. Bármilyen körülmények között ember akarok maradni. Hú önmagamhoz, az egyszerűsége-

gemhez, s ahhoz az úthoz, amin a szüleim is jártak.

★

Számos vélemény közül ezt a hatot választottam ki, mert ezek a legérdekesebbek. Ezek az emberek fogalmazták meg a legjobban azt, amit sokan mások csak érintettek, azokat az előfeltételeket, amelyek szükségesek a fiatalok törzsgárdataggá válásához.

Úgy látszik, hogy döntő momentum a család kötődése a vállalatához. Kétségtelenül nagy vonzerő, ha a szülők is, a baráti és a munkatársi kör is a gyárban dolgozik.

Térjünk vissza végezetül ismét első beszélgető partnerünkhöz, a vállalati szakszervezeti bizottság titkárához:

— A kohászati üzemek 1971—75. évre szóló törzsgárdaszabályzata az idén lejár. Hogyan értékeli ennek a szabályzatnak a hatását Merlák elvtárs, s milyen tervek készülnek a jövőre?

— A törzsgárdaszabályzatnak nagy fontosságot tulajdonítottunk már az elkészítése idején. Sokat dolgoztunk rajta, de a tapasztalatok bizonyítják — megérte. Amíg az 1971—73-as időszak kísérleti időszak volt, a tavalyi évben és az idén már beálltunk az ötévenkénti jutalmazási rendszerre. Mi eleve hosszú távra indítottuk ezt a folyamatot, a törzsgárda erkölcsi és anyagi megbecsülésének szabályokba foglalt érvényesítését. Ma már él az emberek fejében ez a fogalom, hogy törzsgárda. Kialakult a köre, létszáma, amire a vállalat gazdasági vezetői, szervezetei méltán számíthatnak, és építenek is. Ezáltal lehetőség nyílt a szabályzat továbbfejlesztésére.

— Ezekre a lehetőségekre építették a terveket?

— A törzsgárdaszabályzat elkészítése összefügg az ötödik ötéves terv elkészítésével. Tudni kell, hogy az anyagi megbecsülés mértéke a feladatok teljesítésének a függvénye. Lényeges, hogy mindenki teljesítse a kötelességét. Csak ebben az esetben beszélhetünk a törzsgárdatagság megbecsülésének fokozásáról. Az az út jó, amelyet a negyedik ötéves tervben jelöltünk meg, ezen kell tovább menni. De figyelembe kell vennünk a megváltozott körülményeket. Az anyagiak lehetséges növelése mellett a jövőben jobban előtérbe kerül a törzsgárda erkölcsi megbecsülése. A jövőben gyakrabban kérjük ki a törzsgárdatagok véleményét, javaslatát. Bevonjuk őket a vállalat életébe és jövőjébe érintő nagy kérdések eldöntésébe. Számos elképzelésünk van, most zajlanak a viták. Örömmel mondhatom, hogy az álláspontok közelednek egymáshoz. Különösen a fiatalok szerepelnek nagy súllyal a terveinkben, hiszen fiatalodik maga a vállalat is. Az ötödik ötéves terv időszakát — dacára a törzsgárdaszabályzat fejlesztésének — még továbbra is a tapasztalatszerzés idejének tartjuk.

★

Talán így születnek s szaporodnak el a jövő „törzsgárdistái”!

Pádár András

Már nem..., még nem..., Nagybátony

— Mennyi lakosa van manapság Nagybátonynak?

— Nappal, vagy éjjel? — kérdez vissza Szabó Nándor, a nagyközségi tanács fiatal vb-titkára. A bizonyosság kedvéért kimutatásokat vesz elő, s így folytatja:

— Nagybátony kiemelt munkástelepülés a megyében. Nem véletlenül. A munkások száma meghaladja a 7200-at. Közülük 4100 a bejáró. Vonattal, autóbusszal jönnek dolgozni. A helyben lakó munkások száma 3100. Éjjel 8400-an, nappal 12 500—13 000-en élnek a nógrádi szénbányászat központjában. A vonzókörzet Litkétől Jobbágyiig terjed: mintegy 30 kilométeres sugarú képzeletbeli körben elhelyezkedő településekről járnak „kenyeret keresni” Nagybátonyba.

×

Nagybátony amolyan rendhagyó település. Szerkezete a megyében párját ritkítóan heterogén. Vannak hagyományos értelemben falusias jellegű részei (az öreg falu, a Dózsa-telep, a Zagyva-part), s tíz esztendeje közigazgatásilag Nagybátonyhoz tartozik az ezer lakost számláló Maconka (melyről az öregek mondják, hogy a világ közepe; ám egy bizonyos —, hogy nem Nagybátony közepe). Kolónia jellegű a felszámolásra kerülő Szorospatak-bányatelep, ahol közel félszázan élnek. Már nem sokáig! A vizes, dohos, egészségtelen építményekből Nagybátonyba költöztetik az „öslakosokat”. Van ki szívesen fordít háttal a múltnak, az idősebbekben azonban így is, úgy is nosztalgia munkál.

Nagybátony legszebb részét az ötezer lakosnak barátságos, korszerű otthont, nyugodt pihenést nyújtó bányaváros jelenti. A bányaváros, amely létét a szénnek köszönheti.

A szén karrierje 1759-ben kezdődött hazánkban: Brennbérg-bányán nyitották meg az első tárót. Nógrádban 1786-ban került sor az első bánya megnyitására, mégpedig Nógrádverőcén. A mai szénmedencében a múlt század közepén indult meg — a hazánkban is terjedő ipari forradalom hatására — a szén intenzív kitermelése. Nagybátony környékére csak később figyeltek fel a geológusok. (Hantos Sándor tanár, a lelkes lokálpatrióta 1958-ban tanulmányt készített „Nagybátony — szénvidék” címmel. Ebben leírja, hogy miként találtak rá a szénre a környéken. Az 1880-as években a falu közepe táján és a szorospataki völgyben lakók leltek szénkibúvársra, aminek kincsét tüzelésre használták fel, és a falusi kovácsnak adták el.) Az első bányákat — a **Mária-tárót** és a **Simi-lejtaknát** — 1904-ben nyitották meg. Ezt követően aztán — mivel az ipar, az erőművek, a lakosság egyre több szenet várt — sorra nyíltak a tárók. A szén határozta meg Nagybátony település jellegét is.

×

Az „öslakosok” száma meglehetősen kevés Nagybátonyban. Közéjük tartozik Kenyeres Pál, a nagyközségi tanács elnöke. Szorospatakon született, ismeri a környéket, mint a tenyerét. Már a felszabadulás idején is bányásztként dolgozott.

— A század elején és később számos bányát nyitottak a környéken, de ezek gyorsan kimerültek, bezárták őket. A felszabadulás idején csupán a szorospataki III. számú lejtakna adott szenet. A bányát villamos energiával ellátó kis erőműnek kellett a szén (az erőmű a mai tanácsháza mellett működött). Akadt még Nagybátonyban egy korszerűtlen **brikettgyár is** — a **szénosztályozó** mellett: a gyenge szenet javították fel benne.

— A szénbányákat 1946. január elsején államosították. A szén-csata ugyanabban az évben, február 3-án kezdődött.

— Szorospatakon dolgoztam bányásztként. Kellott a szén, mint a falat kenyér. Elhatalmasodott az infláció, a spekuláció. De élni akartunk. Nem nyolc, hanem tíz-tizenkét órát dolgoztunk. Mi volt a fizetség? Hol malacot, hol más élelmiszert kaptunk. A termelés mellett az életkörülmények javítására is gondolnunk kellett. Tehát kettős feladat állt előttünk.

Az iparral alig rendelkező településen is új szelek fújtak a népi demokrácia időszakában. Megnyílt Tiribes, a Katalin- és Kossuth-akna, Kányás — ontották a fekete aranyat. Gombamód szaporodtak a tárók, ezzel párhuzamosan megváltozott Nagybátony arculata is. A régi osztályozó (a pléhkastély) már kicsinek bizonyult, a hároméves terv keretében újat építettek. Egy felvoulási épületben kezdődött a vágárképzés. Nagybátony mágnesként vonzotta az embereket az egész országból. Ám, hogy hol helyezték el őket — ez fogas kérdés volt. Négy alkalmi munkásszállót létesítettek ugyan, de a helyben lakó bányászok is elköváltak a testet-lelket nyomorító kolóniákról. Így született meg az ötlet: bányavárost kell építeni.

A mai bányaváros területe mocsaras, elhanyagolt rész volt. Egyik sarkában kertészet működött, káposztát termesztettek. Innen indultak rohammunkára az emberek, ásóval és lapáttal, hogy várost építsenek. Segített a Nehézipari Minisztérium is. Az építkezés 1948 őszén kezdődött. A bányászoknak 1956-ig 521 lakást adtak át. Ki volt az első lakó? Ma már senki nem emlékszik rá. De nem is ez a lényeg. A többszintes, barátságos otthonokban született újjá a bányászok élete. Azóta a bányavárosban 1200-ra emelkedett a lakások száma. S égbenyúló daru igazolja, hogy a fejlődés ma is tovább tart.

De nemcsak állami lakások épültek negyedszázaddal ezelőtt. A Szabad Nógrád 1948. szeptember 30-i számában szalagcím adta tudtul az olvasóknak: Állami támogatással építkeznek a nagybátonyi bányászok! Kertes, családi házakat építenek.

A lakás- és munkakörülmények biztatóan javultak, a közoktatásban, a kultúrában viszont óriási volt a lemaradás. Ennek pótlásáról is büszkén beszél a tanácselnök:

— A felszabadulás előtt jóformán semmiféle oktatási intézményünk nem volt. Azóta öt óvodát építettünk, bölcsődét létesítettünk az apróságok számára. Létrehoztunk egy 24 tantermes általános iskolát és egy szakmunkásképzőt, amely korábban vágáriskolaként működött. Az 1958-ban kialakított állami zeneiskolában évente 200-an ismerkednek a muzsikával. Jól felszerelt művelődési otthonunk van, a Bányász.

×

Az ötvenes években úgy tűnt, hogy Nagybátonyból hamarosan város lesz. Gyarapodott a bányászok száma, a kitermelt szén mennyisége, növekedett a lakosság száma. Hantos Sándor 1958-ban készített tanulmányában derűlátóan így írt: „Az, hogy a nagybátonyi szénvidékre nagy jövő vár, kötelez minket arra, hogy több figyelmet fordítsunk a szénvidékre.”

Az ellenforradalom leverése után még folytatódott a dinamikus lakásépítés. Bizonyos ellentmondások azonban már ekkor jelentkeztek, gondot okozott például a vízellátás megoldása. Az 1948 óta tartó fellendülés üteme 1963 körül megtört. Megkezdődött az energiasztruktúra átalakítása: a szénhidrogének átvették a vezető szerepet, a gazdaságtalan, alacsony kalóriájú nógrádi szén után nem kapkodtak a vásárlók. Így fél évtized alatt harminc aknát zártak be a szénmedencében. Sok bányász más vidékre ment, mások nyugdíjba vonultak, s voltak akik szakmát változtattak. A szénbányászat visszafejlesztése a település életében is stagnálásként jelentkezett. A látványos fejlődés üteme lelassult, a város-sá válás egyre inkább csak vágyálmoknak tűnt.

×

Az újabb fellendülés 1968 után következett be. A bányászok elhelyezése, a nők foglalkoztatási gondjainak megoldása érdekében új üzemek telepítése vált szükségessé Nagybátonyban. A változásnak kézzelfogható jelei mutatkoztak. Letelepedett a FÜTŐBER, később a Budapesti Harisnyagyár, létrejött a Községgazdálkodási Vállalat, a Műszaki Szolgáltató Szövetkezet. Új feladatok hárultak az 1200 dolgozót foglalkoztató gépüzemre is.

Maradt a környéken négy termelőakna: Kányás, Tiribes, Ménkes és Szorospatak. Ezek jövője biztosított, hiszen a népgazdaság évente egymillió tonna szenet vár a négy aknától. Megkezdődött a dinamikus műszaki fejlesztés, az újabb szénkutató.

A bizonytalanság érzése elszállt: a hagyományos nehézipari ágazatban stabilizáció következett be, az új üzemek erőteljesen fejlődnek, békésen megférnek egymás mellett.

Nagybátony 1970. július elsején nagyközségi rangra emelkedett. Sürgető tennivalók jelentkeztek. A lépéshátrányt mielőbb be kellett hozni. Javítani kellett a lakáshelyzetet, a közművesítettség fokán, az infrastruktúrán, a közigazgatási, közművelődési feltételeken, az egészségügyi, szociális ellátottságon. Már 1973 — 74-ben 76-ot sikerült felépíteni a tervezett 36 OTP-lakás helyett — az idén 88 tulajdonos kapja meg a lakáskulcsot, 137 lakás építése pedig elkezdődik.

A várossá válás távlatairól ismét egyre többet beszélnek Nagybátonyban. . .

×

Lokálpatriótákat kerestem. Találtam is. Például Mrázik Ferencet, az egyetlen ma is élő, egykori illegális párttagot a településen. A munkásmozgalomban 1934 óta vesz részt, a pártnak 1938-tól tagja. Mátraszelén született.

— Miként került Nagybátonyba?

— Kisteleken dolgoztam, a bányában. 1948-ban leszóltak a szakszervezettől, hogy Tiribesen rosszul megy a termelés. Hattagú brigáddal átjöttünk Tiribesre. A mai zeneiskola helyén volt a munkásszállónk. Mikor a termelés rendes kerékvágásba került, mehettünk vissza Kistelekre. Egyedül én maradtam. Megszerettem a vidéket, az öcsém is marasztalt.

Pártmunkásként, hivatásos katonaként dolgozott később. A bányavárosban 1955 májusában kapott lakást. Húsz esztendeje él itt. Nagybátony múltjáról, jelenéről így fogalmaz:

— Azt reméltük 1956 után, hogy hamarosan város leszünk. Nem így történt! De a település felébredt „csipkerózsika-álmából”. Tessék nézni! A hat új kockaház, a két sávház jelzi, hogy ismét nekilendültünk. Manapság már mindenki várja, hogy újra történjék valami. Remélem, még megérem, hogy igazi város leszünk.

×

Az 57 éves Oláh János a bányától ment nyugdíjba. Ma a Bányász Művelődési Otthon gondnoka. Nem Nagybátonyban született, mégis lelkesedéssel beszél a településről:

— A Szolgáltatóhoz 1954-ben kerültem Salgótarjánból. Keréks az eredeti szakmám. Azonnal feltűnt, hogy zöldövezet nélkül csúnya a bányaváros. Volt ugyan egy park, de elhanyagolták, tönkrement. Sokan nem törődtek azzal, hogy fű, virág cserje, fa kell a házak közé.

Az emberek megbíztak Oláh Jánosban. Bányavárosi párttitkárnak, tanácsstagnak választották meg. Az egykori reményekről ma így fogalmaz:

— Az '50-es évek közepén a távlati terv 30 ezer lakosú várossá szólt. Később módosult az álláspont. „Kevés szénre nem lehet várost telepíteni” — mondták. Azután jött a szénbányászat visszafejlesztése. Harminc akna bezárt. Úgy nézett ki: befellegzett a városnak. Szerencsére, nem így történt. A megtorpanás után újabb fellendülés következett. Bízom abban, hogy öt éven belül, Kisterenyével egyesülve, várossá válunk.

×

Miként érződik a változó életmód hatása az emberek gondolkodásában? — erről kérdezem Klimó Istvánnét, a nagyközségi pártbizottság titkárát és Kenyeres Pál tanácselnököt.

Klimó Istvánné: — Tatabányáról kerültem 1958-ban Nagybátonyba. Bányásztelepülés az is, ez is — mégis más volt itt. Mondták is az ismerősök: oda költöztök, ahol csak csizmában lehet járni? A sártenger persze már 1958-ban eltűnt, nem ez volt a jellemző. Az emberek kezdték tanulni a városias életmódot, s mindez sok ellentmondást hozott felszínre.

— Ipari, s egyre iparosodó település Nagybátony. A munkássá válás folyamata miben mérhető le?

— A kétlaki bányász egyre kevesebb, a férjek mellett az asszonyok is munkát vállalnak. A „közéletiség” is fejlődött: az emberek egyre többet tesznek szűkebb környezetük fejlesztéséért, életmódjukban, magatartásukban erősödnek a szocialista vonások. Mindez természetesen számos ellentmondáson keresztül, tendenciaszerűen tör utat magának.

Kenyeres Pál: — A kérdés manapság nem az, hogy miből éljenek a bányászok, munkások, értelmiségiek, hanem hogyan éljenek. Meg kell tanulni a városi életmódot! Ehhez idő szükséges. Kevés volt Nagybátonyban a lokálpatrióta, csekély a településhez való érzelmi kötődés. Azóta egy új ifjú generáció nőtt fel, akik már itt születtek, s egyre inkább magukénak érzik Nagybátonyt. Miben nyilvánul ez meg? Például tavaly egymillió 400 ezer forint értékű társadalmi munkát végeztek, az üzemekkel együtt. Az ilyesfajta cselekedetek árulkodnak arról, hogy az itt lakók megszerették Nagybátonyt.

×

A kép teljességéhez tartozik, hogy a városi életmód terjedése nem mindenkinek szívügye. Mint vulkán a föld mélyéből, úgy törnek felszínre időnként az ellentmondások, gondok. Ezek közül említünk egyet.

— A bányavárosba, a töbzsintes épületekbe sokan költöztek be faluról, magukkal hozták az ottani magatartásformákat, a régi szokásokat. Ennek egyik jele — mondja Szabó Nándor vb-titkár —, hogy 150 méterre a Bányász Művelődési Otthontól sertéslevegő alakult ki, ahol disznókat, nyulakat hizlalnak, galambokat tenyésztenek. Olykor nem is házi szükségletre! Mivel etetik az állatokat? Sokan guberálnak, mások az üzemi konyhák körül sündörögnek. Közterületet foglaltak le önkényesen. A „telep” közegészségügyileg is veszélyes, mert a bányavárosba folyik a trágyalé: súlyos fertőzés történt ilyen okok miatt 1959-ben. Ezt akarjuk elkerülni. Elhatároztuk, hogy felszámoljuk a telepet; erre 1975-ben sor kerül. Pihenőparkot alakítunk ki a környéken. Egy halastó is rendelkezésünkre áll. Tudom, hogy nem mindenki örül az intézkedésnek, de a közösség érdekében ezt kell tennünk.

Egy háziasszony, aki tavaly lebontotta a sertésólat:

— Sokat „rágták a fülünket”, végül is megúntam — tavaly lebontottuk az ólat. De kérдем én: nem volt jó, hogy éveken át nem mentem zsírért a boltba, és húsért is ritkán? Azt is figyelembe kell venni, hogy a bányavárosban laknak alacsony nyugdíjjal rendelkező idős emberek is. Jól jött nekik egy kis mellékes.

×

A válasz: július 1-től ismét emelik az alacsony nyugdíjakat. Másrészt a tanács ígéri, hogy az alapvető élelmiszerellátásban akkor sem lesznek zökkenők, ha növekszik a kereslet. Az elmentmondás tehát (remélhetőleg kölcsönös megelégedésre) e sokat vitatott kérdésben is feloldódik.

Az ígélet szép szó, ha megtartják, úgy jó — tartja a közmondás. Mert a zöldség- és gyümölcsezellátásban a helyzet koránt sem mondható rózsásnak. A zökkenők pedig befolyásolják a lakosság hangulatát. A piaci árakban Nagybátony már utólérte. sőt túlhaladta Salgótarját. Finoman szólva: a MÉK és a szövetkezetek nem állnak feladatuk magaslatán, a magánkezeskedőket pedig elsősorban a saját hasznuk érdekli.

Mi tehát a megoldás? Íme Szabó Nándor válasza:

— Alapvető ellátási gondjaink nincsenek. Gondolunk a jövőre is. Az idén száz négyzetméter alapterületű élelmiszerbolt épül Maconkán. A kisterenyeyi ÁFÉSZ 1976-ban ABC-áruházat ad át rendeltetésének az Állami Biztosító mellett. A kiskereskedelmi vállalatokkal jók a kapcsolataink, a következő ötéves tervben további jelentős hálózatfejlesztés várható.

És ezzel képzeletbeli időgépünkön máris átrepültünk a jövőbe.

— Mit várnak az V. ötéves tervtől?

Klimó Istvánné, a nagyközségi pártbizottság titkára:

— További tervszerű településfejlesztési politikát. A fejlődés üteme nem csökken, minden területen előbbre lépünk. Sok új, többszintes ház épül. A dolgozók életszínvonala folyamatosan emelkedik. A gondolkodásban, a magatartásban erősödnek a szocialista vonások. Mikor lesz Nagybátonyban város? Számos csálhatatlan jel utal arra, hogy várossá válunk. Természetesen Kisterenyével egyesülve. Erre — véleményem szerint — 1980—1990 között kerül sor.

Kenyeres Pál tanácselnök:

— Jelentős ipari üzemünk a következő ötéves tervben leküzdik a gyermekbetegségeket, stabilizálódnak és tovább fejlődnek. Emelkedik a dolgozók általános és szakmai műveltségi színvonala. Megoldódik a teljes foglalkoztatás. Fokozzuk a la-

kásépítés ütemét. Öt év alatt, a tervek szerint, 500—600 lakás készült el. Az állami, OTP, és magánlakások építéséhez megteremtjük a kommunális feltételeket. Több női munkásra lesz szükség. Viszont az öt óvoda már túlszűfolt — száz gyermek befogadására alkalmas óvodára kell tervezni. Ennyit dióhéjban a legfontosabb feladatainkról. Bizakodva tekintünk a jövőbe.

A fejlődést érzékelteti a lakosság számának alakulása. Nagybátonyban 1950-ben 3040-en, 1960-ban 7200-an, 1975-ben 8400-an éltek, illetve élnek. Miként lehetne 1975 nyarán a települést lakónikus rövidséggel jellemezni? Már nem falu, még nem város — ez Nagybátony!

Rozgonyi István

Utolért délibáb

Néhány éve hollókői szövetkezeti tagok tettek látogatást a Hortobágyon, ahol a lovasnapok alkalmából rendezett műsorban a hollókői népi együttes is fellépett. Mesélték, hogy egy kisgyerek, aki fölfelezte a ma már oly' ritka jelenséget, egy valódi délibábot, megkérdezte, hogy mi is az tulajdonképpen. S valaki ezt válaszolta: „Az csak egy álom, amit sohasem lehet beérni”.

1.

Mindez abból az alkalomból jutott eszembe, hogy találkoztam dr. Bencze Barnával, a pásztói Béke Tsz elnökével, aki olyan eredményekről beszélt a tőle megszokott lelkeséggel, amit bizony egy évtizede mi is, mások is elérhetetlen délibábnak neveztek volna. Hiszen a jóval kisebb eredmények elérésének lehetőségét is sokan megkérdőjelezték, s kicsit hitetlenkedve fogadták a nagyratörő, távlati

terveket. De a valóság „lekörözte” az álmokat, a szorgos tsz-tagok utolérték, sőt, megelőzték a tervet készítő (s olykor túl optimistának tartott) szakemberek „délibábjait”.

Természetesen nem a mennyiségi fejlődés fölött lelkendezem most — ami ugyancsak nagy és feltűnő.

1970-ben, éppen öt esztendeje jelent meg a pásztói tanács költségén — Pásztó története címmel — egy nagyon ügyes könyvecske, amelyben néhány sor a Béke Tsz-ről is áll, s mondanom sem kell, hogy öt esztendő alatt minden adat elavult, lexikális használata anakronisztikusan hatna. Mindössze néhány, múltra vonatkozó adat maradt érvényben: „A mezőgazdaság kollektivizálásának eredményeként a Béke Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 1961. január 25-én alakult meg. Alakulásának évében 3844 katasztrális hold (2261 hektár) földterületen gazdálkodott 882 taggal.”

„Ma” — olvashatjuk az öt esztendeje

megjelent könyvben — „4620 kh (2718 hektár) földterületen gazdálkodik. Szarvasmarha-állománya megközelíti a 800-at, és sertéshizlalással, juhtartással foglalkozik a növénytermesztés mellett.”

Hasonlítsuk össze ezt a néhány adatot a maiakkal! A szövetkezet mai területe eléri a 7400 hektárt, tehát két és félszer-nél is nagyobb, mint öt esztendeje. S ma már jóformán fejőstehénből van annyi, mint öt éve az egész szarvasmarha-állomány volt, hiszen 2000 szarvasmarhát tartanak számon. Az állattenyésztési ágazat a baromfival bővült: évente negyvenezer baromfit adnak át népelelmezésre. A kezdeti 882 tsz-tag helyett 1140-es a taglétszám, amellel 250 alkalmazott munkálkodik a szövetkezet felvirágoztatásán, s hozzájuk társul az a 400—500 szövetkezeti nyugdíjas, aki jó gazda módján szintén segít, ha csak teheti.

De hasonlóan impozáns adatokkal támaszthatja alá a dinamikus fejlődést a szövetkezet valamennyi termelési ágaza-

ta. Növekedett a gépek száma, van elegendő kombájn, traktor, teherautó. Megkezdődött a juhállomány ezerre fejlesztése. A 83 hold szőlő megadja a hatvan másztát holdanként. A fokozott gépesítés miatt felszabaduló tsz-tagoknak munkalehetőséget biztosít a műanyag-, faipari és kizsuzerelőüzem. S nyilván az is mond valamit, hogy a szövetkezet gazdáinak közös vagyona felülmúlja a 110 millió forintos értéket.

Tehát a Béke valódi milliomos tsz! Mondhatnánk: százmilliós tsz!

De — mint már előrebocsátottam — én a fejlődésnek nem ettől a mennyiségi jellegétől „estem hasra”. Volt már olyan gazdaság az életben (sőt van is) amelyik papíron rendelkezik a jó termelés, hatékony gazdálkodás minden feltételével, közben mégis szynylódik. A pásztói tsz életének is akadt olyan szakasza, hogy a szövetkezet vezetői nem a tsz számadatait összesítették, hanem az éves meteorológiai jelentést és a lehullott csapadék mennyiségét, s másról se tudtak beszélni, mint az időjárás viszonyosságairól, mert a mezőgazdaságban mindig is ez volt, s egy ideig még lesz is legjobb alibi.

A mennyiségi fejlődésnek egyik alapindoka egyébként is az idén januárban bekövetkezett egyesülés miáltal a pásztói Békével él immár békés és boldog házasságban a tari, a mátraszöllősi és a hasznosi tsz is, amelyek földterületet, épületeket, gépeket, egyéb eszközöket, pénzt és jószágot, s emberállományt hoztak magukkal.

2.

Persze, úgy igaz, hogy a felkészületlen egyesülés csak növelhetné a zűrzavart, s ha átmenetileg is, könnyen visszaesést okozhatna. Hogy ez nem következett be, az a négy tsz tagságának és az előrelátó vezetőknek tudható be, akik már 1974-ben úgy termeltek, terveztek és tartalékoltak, hogy az egyesülés ne okozhasson döccenést. Még átmenetileg sem. Ehhez politikai segítséget a pártszervezetek, erkölcsi és szervezeti (esetleg szervezési) támogatást a tanácsok adtak.

Tehát az egyesülés nem okozott döccenőt, s az új vezetőség teljes lendülettel látott hozzá a minőségi követelmények érvényesítéséhez. Mert igenis, a mennyiségi követelmények teljesítése csak megfelelő minőségi tényezőkkel párosulva, gyakorlatilag kimutatható takarékoság és gazdaságosság mellett hozhat igazi eredményeket. Akkor nőnek a hozamok, akkor csökkennek a ráfordítási költségek, az előállítási árak, akkor válnak versenyképes minőségűek az árak, s akkor jár jól a tsz-tag, a szövetkezet és a népgazdaság. Mert sehol másutt, mint a mezőgazdasági tsz-ben, annyira szemléletessé, gyakorlatiassá nem válhatott a frázisként hangzó jelszó: „A haza javára, a maga hasznárára”.

A hatalmassá növekedett terület hatékony irányítást, mozgékony szervezetet is igényelt. Hogy ezt az új vezetők mennyire tudták, azt az elnöki iroda falán egy tussal kirajzolt táblázat világosan meg-

mutatja. A táblázat, illetve inkább rajzos felépítmény a következő címet viseli: „A pásztói Béke Tsz vezetési, ellenőrzési, információs rendszere”. Nem is kell hozzá túlságosan elmélyült tanulmányozás, nyomban rájöhethetünk, hogy ebben a monstréteszben ágazati irányítás és gazdálkodás folyik. Külön szervezeti egységet (üzemegységet) alkotnak a különböző ágazatok: a növénytermesztés, a gépesítés, a szőlő-gyümölcs — egyedül az állattenyésztést egyesítették ügyes újításként a takarmánytermesztéssel, hogy a hozamnövelés érdekelttségét még közvetlenebbé tegyék. (Azóta nőtt is a takarmány mennyisége!) A vezetőség — azonkívül, hogy a több és olcsóbb saját termelésű takarmány minden állattenyésztőnek amúgy is érdeke — újabb ösztönzőként adott arra, hogy a terven felül megtermelt takarmányt az állattenyésztők magasabb áron értékesíthessék. Sőt (ez valamennyi üzemágra érvényes!), az általuk „megtermelt” nyereségből 40 százalékot visszkap az üzemág, aminek felét fejlesztésre, másik felét pedig nyereségrészesedésre fordíthatja.

Egy ilyen négy községre terjedő szövetkezetben rendkívül fontos, hogy a vezetés gyors, rugalmas információs rendszerrel rendelkezzen, s az önelszámoló egységeken kívül a nagy egészet, az összesítést is lássa, sőt számszakilag is kimutathassa, milyen tényezők hatnak, vagy maradnak hatástalanok a felszínes számok, eredmények mögött. A vezetőknek nem elég azt és csak egy évben egyszer vagy kétszer (korábbi szokás szerint zárszámadáskor, vagy a tervtárgyaló közgyűlésen) tudniuk, hogy mit is akar és hogyan áll a gazdaság, hanem ismerniük szükséges a miértet is. Miért terveztük ezt és így? Miért alakultak így (jól vagy rosszul) az eredményeink? Miért?

Pásztón nem érheti a tsz-t ilyen értelemben meglepetés. Ők folyamatosan figyelemmel kísérik az eredményeket, a jólható, vagy falsulható tényezőket. A számvitelt gépesítették, s szinte naprakészen mutatják ki az eredményeket vagy eredménytelenségeket. Még tavaly a számvitelt programvezérlésű középgepekre viték át. A tsz-elnök dekadonként adatot kap, a havi összesítést viszont részletesen megtárgyalják, s a számok alakulását az üzemágvezetőknek ezeken a havi értekezleteken meg kell indokolniuk.

II.

Emlékszem arra az időszakra, amikor Bencze Barna mezőgazdasági osztályvezető volt a Pásztói Járási Tanácsban. Tengeri munka zúdult a nyakába, s ő emellett még levelező hallgató is volt a gödöllői agráregyetem talajtani szakmérnöki fakultásán. Sőt, aktív irányítás közben írta meg doktori disszertációját az általa választott agrokémiai, talajtani témából.

1.

A pásztói tsz-tagok, ha bárki is a jelenlegi káprázatos fejlődés okairól faggatja őket, a különféle „tényezők” közül soha ki nem hagynák, hogy az ő elnökük ki-

váló szakember. Két egyetemre is van és doktor. Ami, persze, önmagában még nem minden. Ahhoz is gyakorlat és főleg képesség kell, hogy a megtanultakat, az elméletet hasznosítani tudja a gyakorlatban. Hát dr. Bencze Barna nemcsak elméletileg vértette föl magát, hanem kijárta alaposan a gyakorlat iskoláját is.

Szülei vasutasok voltak, nagyszülei még földművesek. A nagyszülőknél tanulta meg a föld szeretetét és azt, hogy a föld csak annak hálás, aki tud és akar jól bántani vele. Olyan az, mint a menyasszony: örökké babusgatni kell. Salgótarjánban végezte általános és középiskoláját, az utóbbit a közgazdasági technikumban. Debrecenben agráregyetemet végzett. Kilenc éven át (1958—1967) a Pásztói Gépállomásnak volt főagronómusa. Ez lett az első gyakorlati iskolája a nagyüzemi gazdálkodás ügyes-bajos dolgainak megismeréséhez. A gépállomás adta a gépeket a szövetkezeteknek, de a tsz-ek a gépek mellé, kellő szakember híján, szakmai tanácsokat is kértek. Bencze Barna négy község szövetkezetet patronálta hivatalosan, s tartotta a kapcsolatot rendszeresen a kevésbé képzett tsz-elnökökkel: Pásztón Krizsanyik Jánosnéval, Csécsén Almási Istvánnal, Bujákon Kiss Lászlóval, Mátraszöllősen Tóth József néval alakítottak ki termékeny munkaviszonyt. Bizony, időnként nyomban, mint mondani szokás, „operatíván” is intézkedni kellett a szakmai hozzá nem értés ellen: így például téves szakmai megfontolásból Bujákon olyan 40—50 centiméteres mélysántást alkalmaztak búza alá, amely már a vadföldet forgatta felülre; természetesen az ellenőrző gépállomás főagronómus leállította a megfontolatlan szántást, de ez már nem akadályozta meg, hogy az addig megsántott mintegy húsz holdat el ne árásszák az alulról fölvetett szederindák.

A gépállomásról a járási tanács mezőgazdasági osztályának élére került. Itt még szélesebb látókörrrel és még nagyobb szomjúsággal itta magába a tapasztalatokat. Mert nemcsak tanácsokkal segített, hanem egyidejűleg gyakorlati tapasztalatait is gyarapította. Hiszen az életben nemcsak hatások, hanem visszahatások is érvényesülnek. S Bencze Barnának jó képessége volt ahhoz, hogy elméleti és gyakorlati tapasztalataiból mintegy lepárlással kifozze a lényegét. Úgy találta, hogy a jövő gazdálkodásában nagy szerep jut az agrokémianak és talajtannak, ezért beiratkozott a gödöllői egyetemre, a talajtani szakmérnöki fakultásra. A túlságosan nagy leköötöttséggel járó tanácsai munka mellett szorgalmasan tanult, pihenőideje, éjszakája ment rá. De hát amit valaki kedvvel csinál, az nem okoz fáradtságot. Amikor a bajba jutott pásztói Béke Tsz hajójának új kormányosra lett szüksége, rá esett a választás. Biztos kézzel ragadta meg a megroppant kormányrudat.

2.

Ma a nógrádi viszonylatban monumentálissá növekedett szövetkezetben magának tartotta meg a legfelelősségteljesebb ágazatot: a fejlesztést. Ő foglalkozik a

közeli, de főleg a távlati jövő formálásával. Ő tervezi meg, ő adja át a termelési üzemágak szakvezetőinek megvalósításra az újabbnál újabb csodákat.

Az időt, energiát, a biztonságot és nyugalmat a fejlesztési feladatok előkészítéséhez az adja meg neki, hogy minden részágazatnak egyetemet, vagy főiskolát végzett, jó képességű mérnöke van, aki önállóan képes irányítani, vezetni „üzemegységét”. Bencke Barnának a fejlesztéshez is akad kikristályosított elmélete és néhány szóval megrajzolt vesszőparipája: „Három kérdésre keressük a választ. Mit termelünk? Mennyi lesz a ráfordítás? Hogyan kivitelezük a fejlesztést?” Ez természetesen leszűkítése a nagy feladatnak. Tulajdonképpen azt hangsúlyozza ezzel, hogy az ökonomiai szemlélet nemcsak a gazdálkodásnál, hanem a fejlesztésben is nélkülözhetetlen. Ezért tette hozzá még hevenyében: „Fő kérdés: megéri-e, vagy nem éri? Mi a műszaki vezetőinket is kioktatjuk a számvitelre. Mert, bár az sem mindegy, hogyan dolgozunk, de még fontosabb, hogy mennyiért”.

Milyen csodákat valósítottak meg eddig? Milyenek várnak a közeljövőben megoldásra?

A fejlesztés gazdája nem késlekedett a válasszal. Mindenekelőtt azt hangsúlyozta, hogy az elegendő gép még nem jelent megfelelő gépet is. Ez történt a pásztói tsz-ben: beszerezték a megfelelő mennyiségű erő- és munkagépet, de ezekkel képtelenek voltak a korszerű, zárt rendszerű munkavégzést biztosítani. Hosszas megfontolás után (mert minden fejlesztést fontolgatás, nézelődés, bel- és külföldi tapasztalatcsere. számítás előz meg!) úgy határoztak: a cukorrépa és kukorica terméshozamát azáltal fogják növelni, hogy belépnek a Nádudvari Kukorica- és Iparinövény-termesztési Együttműködésbe, amelynek most már velük együtt háromszáz taggazdasága van. Ez a lépés hétmillió forintot befektetéssel járt. Cserébe nagy teljesítményű gépeket, kémiai szereket, technológiát kaptak. A módszer garantálja a 60 százalékos hozamnövekedést. A pásztói vezetők, az első évben ötvenszázalékos emelkedést terveztek: hektáronként 30 mázsáról (májusi morzsolat számolva) 45 mázsára növelik a hozamot. A különbözetből természetben is törleszhető a hitel, ráadásul harminc százalékkal nagyobb árat kapnak, mint a terményforgalmitól, mert ez a többletkukorica exportra megy.

Jövőre át akarnak térni a búza komplex gépesített termelésére is, amit ötmillió forintot beruházással óhajtanak megoldani. A jelenlegi 44 mázsás hektáronkénti búzatermést megfelelő gépekkel, kémiai eljárással és vetőmaggal 60 mázsára óhajtják „fölvinni”. Magasabb kordonnal növelni fogják a szőlő termésmennyiségét is, sőt, a további tizenhét hold telepítést (100 holdra óhajtják növelni a szőlőterületet) már magaskordonosan, széles tőtávban végzik, hogy a szüretelőgép is beférjen a sorok közé. A takarmányfelhasználásnál a korábbi siló helyett „szenázst” hoznak

létre (napenergiával felére szikkasztják a lucernát, a takarmánykeveréket), miáltal a takarmány tápértéke jobban megmarad. Fajtacserét (illetve keresztezést) hajtának végre az állattenyésztésben. Kanadából érkezett Horstein Friz szarvasmarhafajtával keresztezik a nálunk honos magyartarka teheneiket, mert ez a fekete, kis testű, kanadai fajta kiváló tejelő, képes 5000 liter tejet is adni egy laktáció (tejelési időszak) alatt.

III.

Egy tsz-elnök ismerősöm mondta: „A tagságot nem érdekli más, csak, hogy mennyi lesz a jövedelme, mit fizet egy munka- vagy normaegység”.

Persze, ezek csak kószolók a fejlesztés gondjaiból!

1.

Vajon az az 1140 tsz-tag és a 250 alkalmazott, valamint a 400—500 nyugdíjas mit tud a szövetkezet fejlődéséről, hogyan járul hozzá a fejlesztés minél hasznosabb, célszerűbb megvalósításához? A bennük rejlő ötletek elvesznek-e, vagy napvilágra kerülnek és megvalósulnak?

Nagy kérdések ezek, vizsgálatukhoz hetek-hónapok kellenének. Sőt, az egyesülés miatt legalább egyesztendei tūrés idő és tapasztalat is. Egyelőre a tsz-elnök tájékoztatására vagyunk utalva. Elmondja, hogy a képlékeny terveket nem bocsátják a kollektíva elé, csak a készeket, amikor már minden kérdésre megnyugtató választ tudnak adni. Így lesz ez a búzatermesztésben alkalmazásra kerülő, új, komplex gépesített rendszer, s más újítások, gépvásárlások, beruházások esetében is. De a tsz-ben már mindenki tudja, hogy mit miért csinál. És nemcsak a jövedelem érdekli, hanem a jövedelem növelésének módja is.

Persze, ez az érdeklődés Pásztón egysíkú és specializált: csak egész kevesen (főleg a vezetők) látják és tekintik át az egyes ágazatok közötti összefüggéseket. Bár igaz, hogy a havi értékeléseken részt vevő szakvezetők, tömegszervezeti és pártvezetők elmondhatják (többnyire el is mondják) a tagoknak legfrissebb értesítéseiket a maguk területén. A tagoknak ehhez a leszűkült, speciális érdeklődéséhez nagyban hozzájárul a termelés differenciáltságához alkalmazkodó szervezetség. Amit ettől függetlenül joggal tarthatunk szintén a fejlesztés egyik vívmányának, csak hogy a tsz-tag ezáltal elkezd üzemágban, csak a maga üzemágában gondolkodni. Érdeklődése leszűkül, és a tulajdonképpen gazda előbb-utóbb nem tudja, hogy mi föl a pásztói tsz-irodában.

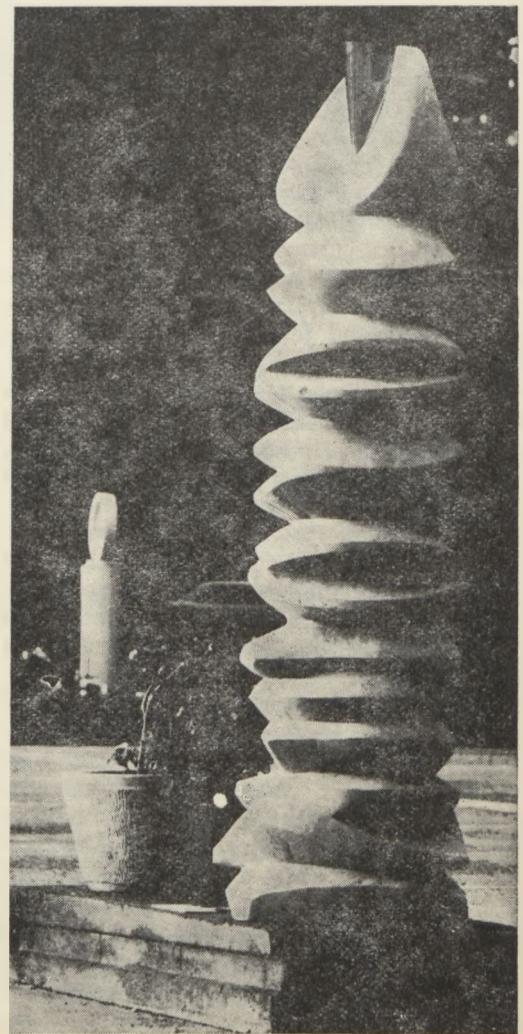
Persze, ez így nagyon kiélezett, s kicsit pesszimiztikusan előremutató. De vannak rosszat sejtető, az elidegenedés és elidegenítés jeleiről tanúskodó példaink bőven, amelyek aggodalmat keltenek, már meghaladják a figyelmeztetés fogalomhatárát. (Gondoljunk a tsz-elnökre, aki tényként konstataálja, hogy a tsz-tagot nem érdekli, mi történik közössége tulajdonában, a tsz-ben.)

S bizony, a pásztói sem abszolút biztató kép, még akkor sem, ha a szövetkezet vezetői nem titkolóznak a tagok előtt, ha készek is minden alkalmat megragadni a tagság csoportos vagy egyéni tájékoztatására, felvilágosítására, ha szorgosan működtetik a szövetkezeti demokrácia fórumait — nemcsak a közgyűlést, hanem a különféle bizottságokat is. Sőt, az ágazati önállóságon belül módot adnak arra is hogy például a kiszerelők, vagy az állattenyésztők annyiszor ülésezzenek, ahányszor csak jónak látják. S ezeken a megbeszéléseken mindig részt vesz a központból is valaki. A szövetkezet megnövekedése, a korszerűbb szervezeti tagoltság, a specializálódás ugyanis azt mutatja, hogy van egy olyan emberi terület (történetesen a tsz-demokrácia!), amelyen ugyancsak szükség van a „fejlesztésre”, új, korszerű módszerek felfedezésére és bevezetésére.

2.

Délibábokat kergettek és értek utol Pásztón. De megállni nem lehet. Már újabb képek vibrálnak a horizonton. Újabb emberi csodatételek kellene, hogy utolérjék azt, amit a régiék elérhetetlennek tartottak.

Lakos György

Veres János versei

Palóc madonnák

Három parasztasszony jön a dombháton
fekete ruhában,
egyszerre-mozgó árnyékrajzok,
palóc madonnák,
fejkendőjüket, szoknyájukat szél cibálja,
nekifeszülnek a szélnek,
jönnek a dombháton
kemény léptekkel,
mintha birtokuk határát mérnék,
jönnek, csak jönnek az úton,
hetedhét ország ellen,
fényévnvi messzeségből,
Huba vezér táborából,
balladák ravatalai mellől,
portyázó törökök fogságából,
kurucokat bújtató nádasokból,
nekifeszülnek a tar dombon a szélnek,
halványlila kárpit mögöttük az égbolt,
élesen látszik bakacsín alakjuk,
verdesnek a fejkendők a szélben,
szíven-csapdos a végük,
jönnek, csak jönnek,
szalmakucsmás viskókból,
eselézházakból, pusztító zivatarokból,
porfelhő süvít szemükbe,
jönnek, csak jönnek,
üszkös gerendák alól,

Dembinszky-látta csatamezőkről,
sötét vár hetvenhetedik szobájából,
a Lángokádó Sárkány hegyéről,
bölcstől, máléstáltól, ősi daccal,
gyáásszínű öltözékben,
folyamatosság nemtői,
kidolgozott kezű palóc madonnák —
jönnek, csak jönnek,
áldozati oltáraik-sütőkemencék tüzetől,
katonavonatok árnyékából,
földönfutók menetoszlopából,
füllelt marhavagonokból,
sikált asztaltól, fonóból, betegágytól,
néma vasvirágok közül.
Jön a három asszony a dombon.
Hunyott szemmel is,
fekve is, állva is
halálomig látom majd őket,
mint mozifilm kimerevített záróképét,
mint szénfekete szoboresőportot.

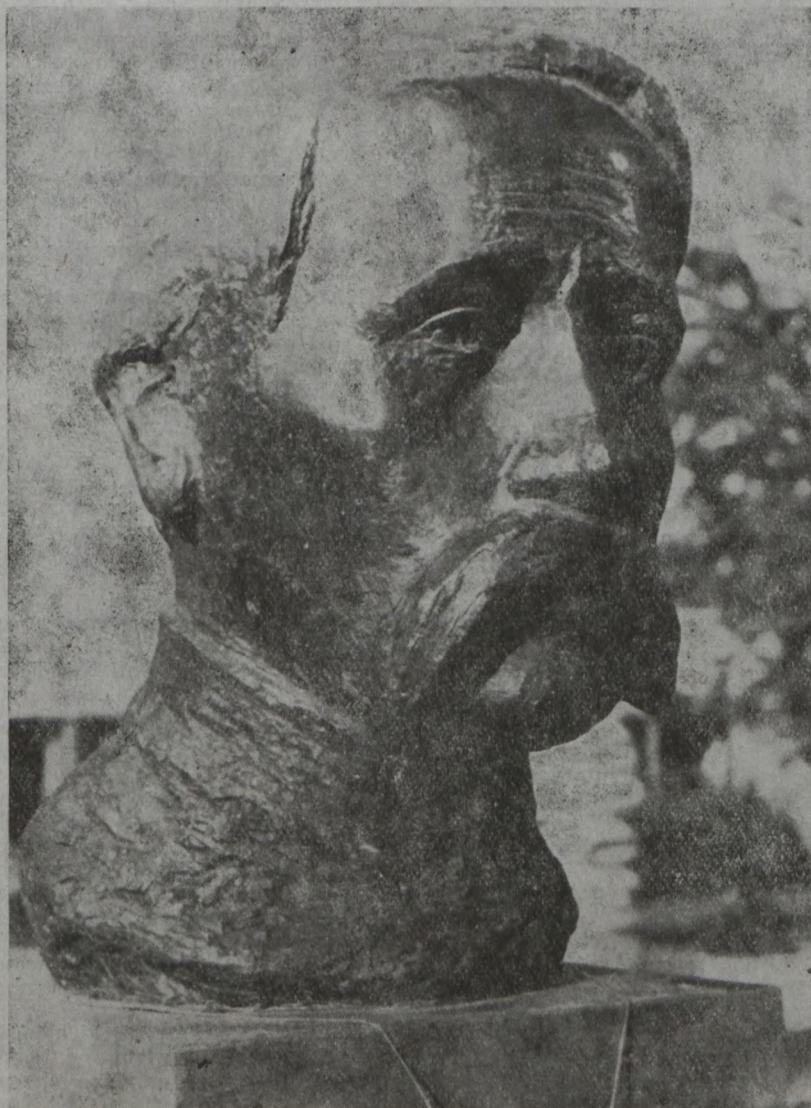
Sejtelmes óda

Ház a dombtetőn,
lombsátorba bújik;
a helyes irányt öreg torony súgja,
árnyas tornácon dohánykupac sárgul,
orgonasövény borul ki az útra.

Ha otthon leszel, aranyrojtos zászlót
tűz képzeletem szobád ablakába,
körülölel az édes, kék magasság
s a forrásvidék szűz romantikája.
Illyést olvasol s répa földön görnyedsz,
a pirkadattfény bizalmas barátod,
tiéd a szó s a tisztaság hatalma,
a bánatokat könnyen leigázod.
A torony körül sok-sok csillag vibrál,
szívhasítóan víg reggelt ígérnek;
ha a tébolyok üldözőbe vesznek,
nálad lelhetnek biztos fedezetet.
Rettentő terhet — hullásom kínálom,
figyelmeztet a zöld gally jóelőre;
tudom, hogy kuszált naprendszeremnek
nem sírja lennél, hanem megfejtője.
A falu minden fája áldást mond rád
s két szóra, mely a leveledben fénylett;
ha vakmerő vagy, állj mellém, de tudd
meg:

fejjelel rontok a lángba, míg csak élek.
Ház a dombtetőn. Falán jel sugárzik,
ha rá gondolok, ellepnek a lázak;
mint kőszobor a Húsvét-szigeteken
titkokat őrzök — hangodat, bokádat...
Te vagy a Sejtelem, az első, égi,
hű rögeszméim nyomodba szegődnek,
én nem akarok mást, csak hajad nézni,
s várni, hogy meglásd bús szememben
egyszer

az örökbe vett fáklya füstjét
s a néptelen, süket mezőket...

Győri László

Sokáig

Sokáig mentem.
Régóta jövök már.
Csetlettem, botlottam.
Vitt a büszkeség.
Hozott az öntudat.
Hittem magamban
s köcölt az ökörnyál.
Ősz tapadt rám
s úsztam a tavaszban,
mert úszni szó szerint
— két karral — sose tudtam.

Néhány hét kevés volt,
az egész csak arra jó,
hogy orromban éreztem
azóta is a gőzfürdő szagát.
A Dianában
hiába rugkapáltam,
néhány hét kevés volt
és jött a jó idő,
úszótanfolyam helyett
a földön rugkapáltam.

Kitértem erre-arra,
a slágerre, a sportra,
bösen másoltam le sorra
a slágerszövegeket —
hátvéd voltam és fejeltem.
a nyakamat feszítettem,
a két lábam tele sebbel.

Emberölés – utójátékkal

Szerkesztő	— nyugodt, lágy férfihang,
Káló	— kissé érdes hangon, lassan, vontatottan beszél, hirtelen természete hanghordozásán is érezhető
Annus	— Káló felesége,
Titkár—Szekács	— határozatlan, könnyen befolyásolható ember.
Após	— Annus apja, raccsoló öregember,
Fajkó	— Káló öccse, enyhén dadog,
Kar	— négy—öt férfi és három—négy lány,

SZERK.: Furcsa történet ez. Néha az az érzésem, valószínűtlen. Már a megismerkedésünk is szokatlan volt... *(vonataz)*.

KÁLÓ: Nem adna el egy cigarettát?

SZERK.: *(csodálkozva, meglepetten)* Eladni?

KÁLÓ: Igen. Nincs nálam cigaretta. Csak az útra kéne néhány. Megfizetem.

SZERK.: Hogy képzeli? Én nem vagyok trafikós!

KÁLÓ: *(lemondóan)* Nem ad el? Mert cigány vagyok!?

SZERK.: *(határozottan)* Nem adok el... megkínálom... gyűjtson rá..

KÁLÓ: *(dacosan)* Én nem akarom ingyen!

SZERK.: *(dühös)* Nézze! Én meg nem árulok cigarettát!

KÁLÓ: *(hirtelen felhevül)* Megfogadtam, hogy mindent megfizetek, mindent! Érti? *(ugyanolyan gyorsan meg is nyugszik, csendesen folytatja).* Én... tudja...

SZERK.: *(gyanakodva)* ..különb is, ezeket az értéket már rég kivonták a forgalomból! Miféle utas maga? Poggyász nélkül, munkaruhában!? Markában egy csomó értéktelen, régi pénz-zel!

KÁLÓ: *(csendesesen, restelkedve, de ugyanakkor sértettség is érződik hangján)* A börtönből jövök...

SZERK.: *(megzavarodik)* Hogyhogy a börtönből?!

KÁLÓ: Nyolc hónapot ültem... Ma reggel eresztettek el... *(gúnyosan)* Néz mi? Itt a szabaduló levelem... megnézheti!... *(szomorúan, de gúnyosan is)* Miért nem megy egy másik kocsi? Én nem csak cigány vagyok, de embert öltem!

SZERK.: *(ideges)* No, azért ezzel ne kérkedjen!

KÁLÓ: Nem kérkedek, maga kérdezte!

SZERK.: Én...? Én nem kérdeztem!

KÁLÓ: *(„legyintve”)* Akkor nem kérdezte! Húzza meg a vészféket, megteheti! Mit számít, ha leugrik a vonatról egy cigány, aki ráadásul... ah... Maga nem kérdez egy szót se, csakugyan, magát aztán nem érdekli...

SZERK.: De milyen jögon faggassam?

KÁLÓ: Igaza van... Csak jár a pofám... Igaza van, én szólítottam le magát...

KALAUZ: Jó napot kívánok! Kérem a jegyeket! *(Káló felé, indulattal)* Add ide a jegyedat...!

KÁLÓ: Minek tegez maga engemet!?

KALAUZ: *(kis szünet után, a jevet ellenőrző)* Ahá, tehát a síttről jöttél! És még neki áll följobb!

SZERK.: Hagyja békén! *(kéri)*

KALAUZ: Most ismerem meg a szerkesztő urat, van itt még egy jó füle kérem, üres, kényelmes... jobban is van fütve... *(udvariaskodik)*

SZERK.: *(határozottan)* Nem maradok...

KALAUZ: *(furcsállóan)* Ahogy gondolja... *(a tolóajtó csikorgása jelzi, hogy elment)*

KÁLÓ: Maga újságíró?

SZERK.: Olyasféle...

KÁLÓ: No, maguk aztán...

SZERK.: *(indulatossan közbevág)* Mi baja velünk?

KÁLÓ: Jó kis szöveget adnak le! *(gúnyosan)*

Még azt is leírják, hogy a cigány éppen olyan ember, mint a többi!

SZERK.: Így is gondoljuk!

KÁLÓ: Lehet...

SZERK.: *(magyarázkodik)* Nem könnyű megbírkózni az előítéletekkel...!

KÁLÓ: Hallhatta a kalauzt... Tegezett... Miért? Akkor még nem tudhatta, hogy honnan jövök!

SZERK.: Igaza van... Ez az ember nagyon ostoba volt. De persze maga sem sokat kukoricázott, megölt egy embert!

KÁLÓ: Honnan tudja? Hátha engem akartak megölni!?

SZERK.: *(barátságosan)* Gyűjtson rá!

KÁLÓ: *(makacs)* Nem!

SZERK.: *(egyre barátságosabb)* Ez nem illik...

KÁLÓ: *(szégyenkezve)* Köszönöm! *(a zörejekből lehet következtetni arra, hogy mindketten rágyújtanak)*

KÁLÓ: *(ő is kezd felengedni)* Tudja, én érzem, hogy nem viselkedek valami tisztességesen... Valahogy én nem bírok magammal... Nagyon téved, ha azt hiszi, mindig ilyen harapós pasas voltam. Nagyon téved! Csakhát...

SZERK.: *(hangján érezni, hogy nagyon érdeklő Káló története)* Ha van kedve hozzá, meséljen! Van időnk!

KÁLÓ: Igaza van. Van időnk... Tudja, nekem sosem voltak igazi haverjaim. Még az iskolában sem.

SZERK.: Miért nem?

KÁLÓ: Mit tudom én!? Talán, mert én már akkor a fejembe vettem, hogy kirúgom magam a putriból... Nem akartam úgy lenni cigány, mint azok. Meg aztán tanulni szerettem volna. Tudtam, nagyon jól kell viselkednem akkor, ha másféle akarok lenni. De ezt nem bírták elviselni a többiek! *(keserűen, tehetetlen dühvel)* Ezt aztán nem! Megpróbáltam barátkozni a fehérekkel, de az nemigen sikerült. Sörözni is csak szombat este jártam. Akkoriban volt, hogy összeakadtam egy fehér lánnyal. Hát tudja, én úgy mentem utána, mint egy Madonna után! Tiszta volt, szomorú volt az apia részeges, az anyja beteg. Azt gondoltam, ez olyan nyomorúságosan él, ennek talán még én is jó leszek. *(a vonatjaz elmosódik, csend van.)*

ANNA: Ne mondd senkinek, hogy cigány vagy. Ne hajtogasd folyton!

KÁLÓ: Ügyis látják rajtam.

ANNA: De ne hajtogasd mindig! Sötét a bőröd... na és!? Mással törődj!

KÁLÓ: Jó, majd megpróbálom! Látod, tégedet szívesen elvonnék...

ANNA: Mit csinálnál?

KÁLÓ: Elvonnék... Én tégedet tejben-vajban fűrösztelnék!

ANNA: *(nevet, de továbbra is kedves marad)* Miből, te szegény?

KÁLÓ: Hát, a két kezemmel mindent megszereznek én neked! Inkább az a baj, hogy téged hajszolnának ki maguk közül a tied.

ANNA: Már most sem vagyok közöttük. Észre sem veszik, hogy élek!

KÁLÓ: *(meglepetten)* Eljönne! Cigányhoz?

(Ismét vonatjaz)

KÁLÓ: Megbánta ő is, hogy hozzám jött! Megfizetett érte szegény. Kövel dobálták... ők maguk... a fehérek, a lányt, Én is megkaptam a részem a cigányoktól. Nem szerettek, de most utált az egész cigánysor. Mert fehér lányt vettem feleségül, nem pedig Oláh Sárát.

SZERK.: Ki volt az?

KÁLÓ: Hát, nem volt csúnya lány, de az aztán minden kazalban meghempergett már. De hát a rokonság nekem szánta! *(A vonatjaz elmosódik)*

★

FAJKÓ: Szégyelled a magadfajtát, Káló! Ez sem rosszabb lány a többinél! Mára meg olyan világ van, mindenik lány meghempereg a szénában! Én megmondom neked őszintén. Káló, *(szemrehányóan, felháborodva)* te megpiszkolod a mi becsületünket! A mi törvényünket... *(fenyegetésbe csap át)* Jobb, ha elkerülöd a cigányt! Aztát, mondom neked, óvakodjál!

★

(Ismét vonatjaz)

KÁLÓ: Anna persze vigasztalt. Persze, már ahogy lehetett...

ANNA: Ne is menj közéjük! Nem elég neked, hogy én szeretlek? Szeress te is, majd megleszünk valahogy!

(kopogtatnak az ablaküvegen)

ANNA: *(ijedten)* Ki az? *(Kálótól kérdi!)*

KÁLÓ: *(izgatottan)* Maradj vesztig! Ki az?

FAJKÓ: Én, Fajkó!

ANNA: *(félelemmel)* Ki az?

KÁLÓ: A sógorod, *(Fajkónak)* Várj, megyek! *(ajtónyitás)* Na, gyere be!

FAJKÓ: *(ühegve)* Adjisten!

KÁLÓ: *(szemrehányóan)* Nem jöttél el az esküvőre! Meg a többi se!

FAJKÓ: *(izgatottan)* Hagyjad azt mostan! Jönnék a rokonok Oláh Sárával! Ők azt mondják, nem volt itten semmiféle esküvő! Az esküvő mostan lesz majd, hiszen náluk van a menyasszony!

KÁLÓ: *(dühösen)* Van már nekem feleségem!

FAJKÓ: *(egyre izgatottabb)* Értsél meg engemet, testvér! Ezek tégedet itten szét-szednek! Ezek földiszítva hozzák az Oláh Sárát! Annak férjhez kell menni!

A vajda is kimondta; ez a mostani házasság nem érvényes!

KÁLÓ: *(indulatossan)* Nekem nem kell az a ringyó! De ha jobb volna, mint az anygálok, akkor sem kéne!

FAJKÓ: *(elretten)* Káló! Jönnék a rokonok!

KÁLÓ: Hát jöjjenek!

FAJKÓ: Kiebrudálnak!

KÁLÓ: Ez az én lakásom!

FAJKÓ: Tudom, buta cigány, tudom, de hát a szokásokkal akarsz te megverekedni, mi? Azt mondom teneked, Káló, szedd össze magad, vagy fuss el! Jobb lenne, ha mind a ketten elfutnátok innen!

KÁLÓ: Én itt lakom!

FAJKÓ: *(lemondóan, rettegéssel)* Jó, jó... én megmondtam! Ha tudnák ezek, hogy én előre jöttem! Na... isten veled Káló!

★

(Ismét a vonatjaz)

KÁLÓ: Ahogy kilépett a házból, észreveték. Akkor már körül volt véve az egész ház. Akkor én nem tudtam, hogyan kéne segíteni... Kiugrottam az ajtón. Akkor már hadakoztak velem, holdvilág volt, láttam a kezükben a kést. De azt gondoltam... *(elhallgat, csak a vonat kattogását hallani)* ...nem gondoltam én semmit! Azt hiszem, a legtöbbször ilyenkor nem jut az eszébe semmi. Ilyenkor az ember olyan, mint a vadállat.

SZERK.: Miért ugrott ki a házból?

KÁLÓ: Meg akartam menteni Fajkót. Talán ő volt az egyetlen a családban, akit szeretni tudtam. Ott hadonásztak körülötte a késekkel. Nem is tudom.

hány kés volt ott. Rájuk ordítottam. Akkor megzavarodtak. De akkor is ott volt még egy... még egy kés, a levegőben. Nem, nem... nem kés volt. Borotva, *(elrettenve)* Bo-rot-va... Az volt a baj... Egy borotvát nem lehet olyan könnyen kikapni a kézből! En nem tudom, hogyan történt... A bíró azt mondta, hogy addig forgattam a karját... amíg beleszaladt a... torkába... Most meg, úgy hallom, Annának meg-bocsátottak a szülei. Hazavitték.

SZERK.: És akkor most? Üres házba tér ha-za?

KÁLÓ: Hm... igen! *(keserűen)* Azért egy gyilkosra mégsem várhat!

SZERK.: És a másik lány?

KÁLÓ: Az Oláh Sára? Könnyen lehet, ő fog várni a házban.

SZERK.: És maga elfogadja őt?

KÁLÓ: *(határozott indulattal)* Nem!

SZERK.: Mit fog tenni?

KÁLÓ: Elhozom Annust a szülei házából!

SZERK.: Baj lehet megint belőle.

KÁLÓ: Én... én nem fogok kést vinni ma-gammal. Ha meg ők akarnak kést szűrni belém, hát szűrjanak!

SZERK.: Jobb megoldást nem talált?

KÁLÓ: Jobbat? Hm... nem!

SZERK.: És ha segítenék?

KÁLÓ: *(csodálkozva)* Nekem? *(gúnyosan ne-vet)* Velem jönne? Leszálna a vonat-ról? Miért?

SZERK.: Ki tudja? Talán... kíváncsiságból.

KÁLÓ: Ide figyeljen! Én egy közönséges cigány vagyok, én most jövök a börtönből...

SZERK.: Hányadik állomás?

KÁLÓ: És ha... ha leszáll? Mit akar csi-nálni?

SZERK.: Még nem tudom.

KÁLÓ: Én csak egy cigarettát kértem! *(vonatjaz el)*

★

(falusi zajok, kakaskukorékolás, stb.)

SZERK.: Üljön be a kocsmába! Én átnézek a nemzeti bizottság elnökéhez.

KÁLÓ: *(bizalmatlanul)* Mit akar tőle? Kit akar följelenteni?

SZERK.: Adja a szavát rá, hogy csendben megvár!

KÁLÓ: Ha a nevemet említi, nem fognak szóba állni magával.

SZERK.: *(mesél)*

Láttam a képén: titokban minden re-ménye bennem van. Tulajdonképpen egy kissé zavarban voltam. Fogalmam sem volt, hogy mit fogok csinálni. Be-nyitottam a nemzeti bizottságra, és az elnököt kerestem. Házon kívül volt a titkár fogadott. Azt hitte, a szokásos látogatás...

★

SZEKÁCS: Hej, de fogja sajnálni az elnök elvtárs, hogy nem találta itthon az elvtárs! Az elnök elvtárs mindig azt mondja: Tudja, Szekács elvtárs, a saj-tó a mi őrzőangyalunk! He... Mivel kínálhatom meg az elvtársat?

SZERK.: Köszönöm, nem iszom.

SZEKÁCS: De azért csak tessék helyet fog-lalni! El ne vigye az álmunkat! *(nevet)*

SZERK.: A segítségét kérem.

SZEKÁCS: *(meglepődik)* Mivel lehetek a szol-gálatára? Ja, vagy úgy, tessék elhin-ni, elvtársam, minden faluban akad egynéhány olyan ember, aki nem fér a bőrébe. A Káló, úgye!?! Hát ő jó hely-en van. Börtönben ül, és a nagy helyzet. Hála az igazságszolgáltatás-nak!

SZERK.: Már letöltötte a büntetését.

SZEKÁCS: *(csodálkozik)* Máris? Ejnye, rö-vidre szabták neki! Ez a fajta meg... Pardon a szóért...

SZERK.: Úgy érti, hogy ezek a cigányok?

SZEKÁCS: Ej, sok baj van velük! Mitaga-dás, nem férnek a bőrükben!

SZERK.: Csak cigány ül börtönben ebből a faluból?

SZEKÁCS: Hát... szóval... ül még két másik is, nem vitás, de...

SZERK.: Maga is haragszik a cigányokra, titkár elvtárs?

SZEKÁCS: Én... éj, én kérem már hivatal-ból sem tehetek különbséget. Benne az Alkotmányban ugyebár, hogy egy-formák vagyunk, és így tovább... Pe-dig én aztán lehetnék elfogult! Annyi bajom van velük, szegényekkel... De nem haragszom rájuk... én nem...

SZERK.: Ez az ember letöltötte a bünteté-sét.

SZEKÁCS: Ez szent igaz, csak az a baj, hogy nem egyedül jött haza!

SZERK.: Hogy érte ezt?

SZEKÁCS: Úgy értem, a természetét is visz-szahozta. *(sokatmondóan)* Tetszik tud-ni; aki egyszer embert ölt...

SZERK.: És ha önvédelemből tette?

SZEKÁCS: Igen?

SZERK.: Őt akarták leszűrni.

SZEKÁCS: Hát... volt ilyen hír is. Ezt ma-gam is hallottam, dehát ugyebár, a bíróság jobban tudja...

SZERK.: Akárhogy is volt, letöltötte a bün-tetését! *(rövid szünet)* Segítsen ne-kem, titkár elvtárs!

SZEKÁCS: *(tanácstalan)* Nagyon szívesen...

SZERK.: *(próbálja meggyőzni)* Ez az ember szerette a feleségét.

SZEKÁCS: *(erőtlenül)* Fehér felesége volt.

SZERK.: Tudom...

SZEKÁCS: Az a gyanúm, hogy itt vétette el a dolgot.

SZERK.: Dehát mindenki tudja...

SZEKÁCS: Kétezer lelket számláló falu vagyunk, tisztelettel...

SZERK.: Emiatt került a börtönbe! El akar-ták venni tőle az asszonyt.

SZEKÁCS: *(enyhe gúnyal)* Ezt csodálom mindig az újságírókban! A szimatu-kat, igen, ez az igazság... Valljuk be őszintén...

SZERK.: Haza szeretné vinni a feleségét.

SZEKÁCS: Hát... Adhatnék egy kis tanácsot az újságíró elvtársnak? *(rövid szünet után, kissé fenyegetően)* Ne avatkoz-zék bele!

SZERK.: *(dühösen)* Ez aztán jó tanács!

SZEKÁCS: *(zavarodottan)* Az a nagy hely-zet, hogy ez egy piszkos ügy...

SZERK.: Tehát nem segít.

SZEKÁCS: Jó..., de azt ajánlanám, vigyünk csendőrt magunkkal...

SZERK.: Hogy jobban felbőszítsük őket?

SZEKÁCS: Az az igazság, hogy a fehérek nem szeretik a cigányokat. Azok meg utálják a fehéreket.

★

SZERK.: *(mesél)*

Összebeszélte tücsköt-bogarat, csak, hogy megfélemlítsen. Ebből könnyű volt rájönni, hogy ő fél. S ebből pedig arra, hogy ebben a községben a ható-ság nem áll a hivatása magaslatán. Nem azt mondom ezzel, hogy nem becsületes emberek vezetik a falut, csupán azt, hogy nem tudnak bánni az emberekkel. A nemzeti bizottság titkára olyan szorongva lépdelt mel-lettem, mintha vesztőhelyre vittem volna. Folyton röpdösött a tekintete, hátra-hátrafordult... Magam is észre-vettem, az ablakok mögül tekintetek kísérték bennünket. Aztán kezdtem megérteni a titkárt. Félt. Talán csak a tekintélyét, a népszerűségét féltette? Mindegy. Félt. Én persze még az esti vonattal odébb állok, de néki marad-nia kell. Naponta ki tudja hány-szor kell elballagnia az égő tekintetek ke-resztűzében...

★

SZERK.: No, miért állt meg?

SZEKÁCS: Ez az a ház... Az apósa háza... *(kopogtatás)* Egy kicsit erősebben, na-gyothall az öreg.

APÓS: *(álmos hangon bosszankodva)* Jövök már, jövök! *(ajtonyitas)* Tessék!?

SZEKÁCS: Adjisten, Vencel bácsi! Vendéget hoztam, Bratislavából.

APÓS: Igen... igen... Mit tetszik?

SZEKÁCS: Az elvtárs a maga lányával akar beszélni.

APÓS: *(haragosan)* Nincs nálam!

SZERK.: Hol van?

APÓS: Mit tudom én!? Valahol a városban.

SZERK.: Ott dolgozik?

APÓS: Mit tudom én!?

SZERK.: Hát... nem élnek együtt?

APÓS: *(felháborodással)* Együtt? Ez kérem egy tisztességes ház! Itt olyan nők, akik mindenféle cigánnyal összeáll-nak, nem férhetnek meg!

SZERK.: De hiszen maguk erőszakkal elhoz-ták az ura házából!

APÓS: Hagytuk volna ott a putriban? Hogy agyonverjék?

SZERK.: De hiszen Káló nem is a cigány-soron lakott!

APÓS: Nem számít, ha ott marad abban a házban, megölik! Mert hiába viszik az egyiket börtönbe, a másiknak ott a kezeügyében a kés!

SZERK.: Tehát akkor mégiscsak féltette a lányát!

APÓS: Féltettem, féltettem. A gyerekem!

SZERK.: És most? A városban biztonságos helyen él? Nem tudja, hol van?

APÓS: Nem!

SZERK.: Tehát már nem aggódik érte!? És ha utána mennek?

APÓS: Kik?

SZERK.: Akiktől itt féltette.

APÓS: Oszt hová? Nem tudják, hová ment!

SZERK.: Maga tehát tudja!

APÓS: Nem hallgatott rám, ment a maga feje után. Most egye meg, amit főzött!

SZERK.: Nem szereti a lányát? Tudja, hogy hazajött Káló? Most a feleségét keresi.

APÓS: Vagy úgy? Akkor hát az elvtársak asszonynezőben vannak? Jó kis móka, mondhatom! Nálam hiába keresik.

Csak mondják meg annak a gyilkos-nak, hogy nálam ne keresse. És ha meglátom a portámon ólálkodni, ezzel a fejszével verem szét a fejét! Én nem hagyom leszűrni magamat!

SZERK.: Bántotta ő magát valaha?

APÓS: No hisz, csak az kellett volna! Jól is néznénk ki!

SZERK.: Miért haragszik rá?

APÓS: Megölt egy embert!

SZERK.: És amikor még senkit sem ölt meg? Akkor csak azért, mert... ci-gány?

APÓS: Megölt egy embert! Börtönviselt!

SZERK.: Tudja, miért?

APÓS: Az ő dolga!

SZERK.: Mert meg akarta védeni a felesé-gét!

APÓS: Én úgy tudom, a sógorát.

SZERK.: Na lám! Maga mindent tud! Rossz veje volt magának?

APÓS: Nem volt ő nekem semmilyen vőm!

SZERK.: Nem állt szóba vele. Haszontalan, dologkerülő ember volt?

APÓS: Aztat én nem mondtam!

SZEKÁCS: Hát aztat nem is lehet mondani! Ő volt a legszorgalmasabb a fajtájá-ból.

SZERK.: Titkár elvtárs? Miért mondja úgy, hogy a fajtájából?

SZEKÁCS: Hát hogyan mondjam?

APÓS: *(indulatosan)* Engemet ez egyáltalán nem érdekel!

SZERK.: *(szomorúan)* Kár...

SZEKÁCS: Hát mi érdekli magát?

APÓS: Békességet akarok! Szíveskedjék engemet békében hagyni!

SZEKÁCS: De Vencel bácsi! Ami igaz, az igaz! Jó munkásember volt a Káló.

APÓS: Mit bánom én! De ha ide betör, keresztül szúrom a vasvillával!

SZERK.: Na, látja, bácsikám, Magát itt senki nem kergeti, nem fenyegeti életveszély, és mégis... Még nem láttam, hogy valaki ekkora kedvvel készüljön egy emberölésre. Olyan nagy sértés, ha Káló belép ebbe a házba?

APÓS: Az úr ezt nem érti! Ez itten olyan falu, hogy az olyan parasztot, aki összszeverekedik egy cigánnyal, kiveti magából.

SZERK.: Vagy úgy... Tehát maga nem a végétől, hanem a falutól fél.

SZEKÁCS: Magának tudnia kell, hogy így ma már nem lehet beszélni...! Törvény van rá, hogy egyenlőek vagyunk!

APÓS: Akkor jó, akkor adja a lányát egy cigányhoz a titkár elvtárs! (nevet) Hát nincs igazam!?

SZEKÁCS: (indulattal, fenyegetően) Velem ne tréfáljon, hallja-e!

APÓS: Hát ha egyszer parancsba van adva, hogy egyenlőek vagyunk?!

SZERK.: Tehát nem tudja, hogy hol a lánya.

APÓS: Nem!

SZEKÁCS: Köteles megmondani!

SZERK.: Hagyja, hagyja titkár elvtárs... Rendben van, ne haragudjon a zavarásért... minden jót! (Szekácshoz) Itt mindenki gyűlöl mindenkit?

SZEKÁCS: Nem olyan veszélyes.

SZERK.: Legyen rajta a szeme ezen a Kálón! Segítsen neki!

SZEKÁCS: Na jó, de hogyan?

SZERK.: Magának jobban kell tudnia, hogyan....

SZEKÁCS: Az a nagy helyzet, hogy mink mindenkinek segítünk... Azért vagyunk, ugyebár!?

SZERK.: Néhanapján leruccanak majd, és megnézem, hogyan állnak a dolgok...

SZEKÁCS: És a termés például nem érdekli az újságíró elvtársat?

SZERK.: De, engem mindig érdekel a termés... is. A lapban nem én foglalkozom vele.

SZEKÁCS: Most például nagyon jó adataim lennének. Vagy húsz éve nem volt ilyen jó termés. Főként kukoricából...

SZERK.: Az jó, annak örülök... Nézzünk csak be a kocsmába! Szegény elúnja a várását.

(kocsmazaj, nem túl hangos, az érkezésnél köszönések szállnak a levegőbe)

SZERK.: Itt volt az előbb egy ember... Káló nevű...

FÉRFI: A Káló? Hazament...

SZERK.: Haza?

FÉRFI: Nem bír az ilyen nem haza menni...

(faluzaj)

SZERK.: Köszönöm a segítséget, titkár elvtárs!

SZEKÁCS: Meglátogatja?

SZERK.: Meg.

SZEKÁCS: Csak tessék megmondani neki; ha valamiben szüksége van, jöjjön hozzám.

SZERK.: Köszönöm, titkár elvtárs. Magam is így képzeltem... Tudtam, hogy megérti. Minden jót...!

SZEKÁCS: (már eltávolodott a szerkesztő, utána kiabál) Jó lenne, ha egyszer a mezőgazdasági rovat szerkesztője is kijönne, szívesen látnánk... Pláne mostan!

SZERK.: Megigérem, kiküldöm! (rövid szünet, lépnek...) Hát maga? Megszókött előlem?

KÁLÓ: Csak hazajöttem. A kocsmában úgy néztek rám, mintha még mindig véres

lenne a kezem. Meg aztán, mit üljek a kocsmában? Nekem van saját hajlékom. Tessék nézni, mit tettem vele! Bekenték sárral meg ganéjjal. Látni sem akar az öreg, mi?

SZERK.: A fene tudja.

KÁLÓ: Lebeszélte a lányát, hogy idejöjjön.

SZERK.: Nincs itt a felesége.

KÁLÓ: Hát hol van?

SZERK.: A városban.

KÁLÓ: Akkor hát megint elkergették hazulról. Hogy az isten verje meg őket!

SZERK.: Ne csináljon újabb bolondságot!

KÁLÓ: Én? Eszembe sincs...

SZERK.: Mit akar tenni?

KÁLÓ: Mit csinálhatok? Dolgozni...

SZERK.: Helyes! Ha valami baj van, menjen a nemzeti bizottság titkárához.

KÁLÓ: A Szekácshoz?

SZERK.: Szívesen látja... Aztán... aztán pár hónap múlva meglátogatom.

KÁLÓ: Minek csinálja maga ezt?

SZERK.: Én? Kíváncsiságból...

KÁLÓ: Maga rendes ember.

SZERK.: Köszönöm.

KÁLÓ: Amikor cigarettát kértem magától, megéreztem. Kevés ilyen ember van manapság...

SZERK.: Nem igaz. Csak maga ritkán megy arrafelé, ahol a rendesek vannak.

KÁLÓ: Aj... dehogy... én úgy mennék oda mindenkire, aki rendes... csak hát, isten tudja, mitől van az... elriadnak tőlem.

SZERK.: Igaza van. Nem csak magában a hiba.

(dugóhúzás, koccintás zaja)

KÁLÓ: Ez nem az én borom... a kocsmából hoztam... Tiszteljen meg azzal, hogy iszik velem egy pohárral!

SZERK.: Nos, egészségére! A boldogulására!

KÁLÓ: Tudja, mit gondoltam? Kimeszelem a házat! És ha valaki megint megpróbálja...

SZERK.: Ne, ne fenyegetőddzön! Nem fogja senki se bántani! És maga ne nézzen se jobbra, se balra, dolgozzon.

KÁLÓ: Igazsága van... Megmutatom én a románoknak. És megmutatom az apósomnak is, hogy vagyok olyan ember, mint akármelyik, ha nem külön! Tudom, mire gondol az elvtárs. Tudom. Hogy ez nem fog olyan simán menni. Hát nem számít!

(ismét a vonatkatogás, a szerkesztő mesél)

Amikor felültem a vonatra, kétségek kínoztak. Hogy tulajdonképpen nem segítettem semmit. Prédikáltam, nagy szavakat hajtogattam, jó... de mit kellett volna csinálnom?! Semmit! Ezt nekik kell elintézni egymás között, bicska nélkül, előítéletek nélkül! Lehetséges ez? Nagy, nagy szégyen ez. Hogy ritka esetben, de... meg kell várni, amíg ők segítenek magukon. Nem félelemből, a törvénytől való félelmükben.

(ajtókopogtatás)

KÁLÓ: Ki az?

SZERK.: Megismer még?

KÁLÓ: Szerkesztő úr! Ez aztán igen! Ezt igazán nem hittem volna... tessék csak beljebb... tessék! Olvasom ám a szerkesztő úr cikkeit!

SZERK.: (rövid szünet után) Ez valóságos csoda... Ez a maga háza?

KÁLÓ: Igen, kérem. A két kezem munkája. Megígértem, de mindig is mondom a feleségemnek: ezt az egészet a szerkesztő úrnak köszönhetem.

SZERK.: Nekem? És jól hallottam? A felesége? Visszajött?

KÁLÓ: Visszahoztam.

SZERK.: Hogy találta meg?

KÁLÓ: Nem fogja elhinni. Az apja mondta meg a címét.

SZERK.: Kibékültek?

KÁLÓ: Hát félig-meddig. En tudom, nem engem szeretett meg: az unokáját.

SZERK.: Az is van már?

KÁLÓ: Hát, még az anyja tartogatja, de rövidesen kilép a világra! Na nézze... szép ház, ugye! Kölcsönt kaptam rá. Tudja, ki járt közbe? A Szekács.

SZERK.: A titkár?

KÁLÓ: Ó. Eleinte vicsorgatta fogát, mosolygott rám, de mintha valaki hátulról vasvillával bökdösné. Aztán, mert látta, hogy nem köpik le, mivel velem beszél, egyre bátrabb lett. Ami meg a kölcsönt illeti, már törlesztettem is belőle.

SZERK.: Nagyon örülök, Káló.

KÁLÓ: Annus... Annus, hozz valami harapnivalót a szerkesztő úrnak!

SZERK.: Hát ő?

KÁLÓ: Mint egy falat kenyér. A városban nem volt jó sora... És ahogy főz!

SZERK.: Szóval az apósával is kibékült.

KÁLÓ: Ó, ha látta volna, milyen ravaszul dugta ide az orrát. Egyszer észrevettem, hogy utcában ólálkodik. Csak úgy, erre ette a penész, de amikor a ház elé ért, ekkora szemeket meresztett... Másnap megint. En az ablak mögül lestem. Harmadnap, akkor már az udvaron talált... éppen fát vágta... (fűrészelés zaja, az após tétovázva)

APÓS: Ez... ez gyertyán?

KÁLÓ: Gyertyán.

APÓS: Jó fa, én is ezt tüzelem.

KÁLÓ: Az erdőgazdaságnál vettem.

APÓS: Jömagam is... (fűrés zaja abbamarad) Írt az Annus...

KÁLÓ: Írt?

APÓS: Üdvözlétét küldi...

KÁLÓ: Hm... köszönöm...

APÓS: Nem jól érzi magát ott.

KÁLÓ: Nem?

APÓS: Nem. Azt írja, legszívesebben hazajönne. Megírtam neki, hogy ne nekem írjon...

KÁLÓ: Hát...?

APÓS: Van hites ura! Írjon annak!

KÁLÓ: Van hites ura? Hát férjhez ment?

APÓS: Férjhez hát! Vagy nem? Ha esetleg érte mennél, szívest-örömet haza jönné...

KÁLÓ: Még a címét sem tudom.

APÓS: Hát azt éppen megadhatom, ha köll...

KÁLÓ: (mesél, derűsen). Azóta a vén gazember szinte minden nap bekiabál a kerítésen át, és követelőzik!

SZERK.: Mit követel?

KÁLÓ: Unokát! Majd a fene eszi meg azóta. Bölcsőt vett... fűnek-fának meséli, hogy unokája lesz, és hajjal fog születni.

SZERK.: (mesél) Egy pillanatig sem hittem, hogy Káló sorsát én vittem a boldogulásig. Nem. De annyit azért megengedhetek magamnak, hogy azt higgyem, segítettem visszaadni az emberekbe vetett hitét... És most, azzal a cseppet sem titkolt szándékkal adom tovább e történetet, hogy hitet támasszak vele másokban is: mindenre van orvosság, esküszöm... mindenre, csak emberség legyen hozzá elegendő...

Elhangzott a Csehszlovák Rádió magyar nyelvű adásában.

HAGYOMÁNY

Summásélet – summásdalok

„A summás a tőkés mezőgazdaságban megszabott járandóságáért idénymunkára szegődött munkás.” (Magyar Értelmező Kéziszótár)

Nógrád megyében régen nagyon sokan voltak a nagycsaládok: egy-egy házban nem volt ritkaság a 8–10 gyermek! Volt tehát éhes száj elegendő, hamar elfogyott a mindennapi kenyér. Nagy szükség volt az ilyen helyeken a dolgozók kezére. A gyermekek közül azokat, akik előbb felcseperedtek, mielőbb munkába kellett állítani, hogy pénzt hozzanak a házhoz. De, sajnos, a megyében kevés volt a munkaalkalom. A fiatalabbaknak a távoli Alföldre, meg a Dunántúlra kellett vándorolniuk, hogy megélhetést találjanak. A legtöbben summások lettek egy fél esztendőre valamelyik nagybirtokosnál. A nógrádiak legnagyobb része Mezőhegyes, Törökszentmiklós, Jakabszállás, Bogát, Szerencs, Hatvan környékén dolgozott egészen a második világháború befejezéséig.

A summások szervezése már a télen elkezdődött. Január vége felé indult el a segédtsízt az uraság birtokáról északra, hogy bejárja az ismerős hegyi falvakat. Mindenütt a helybeli summásgazdához tért be először, aki már annakelőtte összeírta a jelentkezőket. A szerződést aztán a község házában kötötték meg. Itt foglalták írásba azt, hogy a leendő summás májustól novemberig mennyiért adja el munkarejét az uraságnak. Volt olyan család, ahonnan öten is odarótták a nevüket a lap alsó szélére. A fiatalok leggyakrabban nem voltak ott a nagy alkun, helyettük szüleik kötötték egyezséget. Hogy mennyire nem szívesen lettek summások, mégis menniük kellett, mert a szegénység kényszere hajtotta őket, azt a dalok szövege is elárulja:

„Édesanyám, ki van a szemem sírva,
Mert a nevem summásnak van beírva,
Nem ér már az én életem semmit sem,
Summás vagyok, nem szeret már senki sem.”

Valóban sokak által szinte semmibe sem vett emberek voltak a summások. A legszegényebb rétegből kerültek ki, a nincstelenek, esetleg a szegényparasztok közül lettek idénymunkások, és a szegénység egyúttal kivetettséget, alsóbbrendűséget, szégyent is jelentett. (Harminc évvel 1945 után még mindig találkoztam olyan rátarti nemti menyecskével, aki udvarias kérdésemre gögösen válaszolt: „A mi falunkban nem voltak summások, mi soha nem voltunk koldusnépség.” Ennek ellenpéldája történt Zabaron, aholis az egykori módos középparaszt lánya énekelte nekem a legtöbb summásdalt, mintegy szolidaritást vállalva a hajdan annyira lenézett munkásréteggel.)

Április vége felé kezdődött el a nagy készülődés. A lányok, vagy az édesanyák könnyezve pakolták a szükséges holmikat a nagy kofferbe. A ládába került az ágynemű (szalmazsák, lepedő, párna, a hidegebb napokra a dunna is), majd a tisztálkodási eszközök, törülközők, a fehérnemű, az ünneplő és a viselő ruha, de még a harisnyák és a lábbeli is. (A gyászos emlékü „kufferoknak” már hírmondójuk sem maradt, feltűzelték régen, hogy ne is lássák, ne is emlékezzenek rá.) A búcsú szomorú pillanatát ábrázolják a következő sorok:

„Mikor kezdtem kufferomba pakolni,
Akkor kezdett édesanyám siratni,
Engem, anyám, ne sirass, köszönöm a nevelést,
Hat hónapig nem eszem a kenyerét.”

Sulyok Kopár Lászlóné Nagybatonyból 12 éves korában lett először summás. „Soha nem felejttem el — meséli a most 75 esztendő Erzsike néni —, az iskolából mentünk munkakönyvet iratni a község házára egy lánypajtásommal.

— Hova mennének már ti, elalszotok a répasorban — állított meg a kántor. Mikor aztán látta, hogy nem sikerül neki a lebeszélés, elengedett nagy nehezen a jegyzőhöz. A község házában lábujjhegyre álltunk, hogy magasabbnak lássanak bennünket, de észrevették a turpisságot, nevettek rajtunk. Mégis adtak munkakönyvet. Mindjárt elszaladtunk velük a gazdához, aztán be is vettek summásnak.”

A környékről egyszerre indult mindenki. A távolabbi falvak munkásait szekérre pakolták, úgy hozták őket a vasútállomásokra. Hatalmas sokaság sereglett össze egy-egy pályaudvaron. A lányok és az asszonyok négy lábú tarisznyával a hátukon, melyet a mellükön kötöttek át, és kufferrel a kezükben, a férfiak csak a lábát cipelve szálltak fel a marhavagonokba, majd induláskor a korláton kihajolva integettek és akkor szólalt meg a szomorú búcsúzó nóta.

„Édesanyám, hol van az az édes tej,
Mivel engem summáslánynak nevelt fel,
Adtad volna azt a tejet madárnak,
Ne neveltél volna engem summásnak.”

„Édesanyám, fájt-e a te szíved,
Mikor engem summáslánynak vittek,
Gondold el csak, lányom, hogyne fájna,
Kőből volna, mégis meghasadna.”

„Ha elindult ez a vonat, hagy menjen,
Én utánam senki ne keseregjen,
Aki pedig én utánam kesereg,
Azt az egyet, sejt, haj, a jó Isten áldja meg.”

Hosszú dőcögés után megérkeztek az utolsó állomásra, ahonnan nagy négyfogatos ökrösszekerek vitték a csoportokat a tanyára. Sulyok Kopár Lászlóné mondta el, hogy őket istállóban szállásolták el. „Az istálló egyik felében ökrök voltak, a másik oldalra meg minket bagonyiroztak. Csak egy korlát választott el az állatoktól bennünket. Ott volt két veder: az egyikből ittunk, a másikból mosakodtunk. Néha az ökrök elszabadultak, aztán mi meg kiabáltunk, sikítottunk, ijedtünkben, mert azt hittük, hogy odajön hozzánk, de hát az csak nem bírt átjutni a korláton. De áthajolni tudott, aztán gyakran megitta a vizünket is az istállóban.”

Voltak olyan helyek, ahol barakkokban szállásolták el az idénymunkásokat, Kelemen Károlyné ezekről beszélt Ecsegen, és bizonyára nem túlzott, mikor az alacsony, rozszant épületeket disznóólakhoz hasonlította. Az első napon még nem dolgoztak a mezőn, hanem rendbe tették — már amennyire lehetett — a helyiséget, vagy ahogy ők nevezték, a gurgyit. Szalmazsákjaikat teletömötték, majd elhelyezték a priccsen, és ketten háltak egy ágyon. Elszállásolásuk nélkülözötte a kényelmet, a nyugalmat.

„A barakkban de kemények az ágyak,
Nem olyan, mint — édesanyám — tenálad,
Két szál deszka meg egy rongyos köpönyeg,
Látod, anyám, ilyen a summás élet.”

„A jakabi istállóba csak szalma a fejem alja,
Gyere, babám, igazítsd meg, fáj a szívem,
vigasztald meg!”

„A barakkban nyolcan fekszünk egy priccsen,
Gondolsz-e rám egyetlenegy szerelmem,
Énrám gondold, ne a világ szavára,
Itt halok meg a hegyesi határban.”

A summások a szó szoros értelmében látástól vakulásig dolgoztak. A pallér költögette őket hajnali négy óra előtt: „No,

keljetez már fel, mert a hasatokra süt a nap!” Mikor a munkások álmos ésszel, kettesével sorakoztak az udvaron, megmondta azt is, hogy milyen szerszámot vegyenek magukhoz. Akik gyengébbek voltak, azokat könnyebb munkára tették. Az apróbb lányokat válogatták ki először. Ők leggyakrabban a kemény, hosszúhátú répaogarakat szedték dobozokba, aztán ezeket vashordóba öntötték. Mászor a varjakat hajigálták, vagy az ebédhordásnál segítkeztek, egyesek friss ivóvízzel látták el az izzadó kapásokat, aratókat. Az erősebb testalkatúaknak már keményebben meg kellett dolgozni. Kezdetben egysoros, később másfél-soros és végül kétsoros summások lettek, ami annyit jelent, hogy egyre szélesebb területen kellett kapálniuk, míg végül ugyanannyi munkát végeztek évek múlva, mint a felnőttek.

Antal Ferencné Kishartyánban arról mesélt, hogy az első időkben bizony gyengécske volt még summásnak, édesapja féltette is az aratáskor: „János bácsi, nagyon gyenge még az a lány, adjon neki egy idősebb embert, aki nem olyan nagy rendet vág! — kérte apám a pallért. Én meg örültem neki, hogy öreg ember mellé kerültem a marokszedésnél, mert nagy tarlón arattunk, sok volt a munka.” Pár év múlva a vézna kislány megerősödött, megizmosodott és apjával dolgozhatott együtt. Erről így vall: „Én jól haladtam. Kötöttem a markot. Olyan ügyesen megpenderítettem a pántot, igazán mondhatom, magam is elcsodálkoztam rajta. Apám meg csak ugrott a kaszával úgy, hogy mindig elől voltunk. Mire a többi kiért a tábla végére, akkorára már meg is pihentünk. Apám nem egyszer rámcsudálkozott ebben az időben: — Az anyja szentjét, hogy bír ez így haladni?”

Büszkeség töltötte el azt az ifjút, aki egy sorba kerülhetett a felnőttekkel, ráadásul már ilyenkor ugyanannyi fizetség is járt nekik, mint bárki másnak, érdemesebb volt dolgozni.

Milyen jellegű munkákat végeztek a summások? Sok időt töltöttek a cukorrépaöldeken, ezt horolták, egyelték, kapálták, majd késő ősszel ásták. Mászor — ha éppen nem volt munka a répaöldeken — hajnalban más-más munkát kaptak a summások: ki trágyát hordott, kit magtárba vittek, ki a szérűbe ment tisztítani. Az egyelésre, kapálásra és ásásra viszont mindenkit egyszerre vittek:

„Édes, jó anyám, ha fel akarsz keresni,
A mezőhegyesi répaöldegre gyere ki,
Ott látsz engem cukorrépat egyelni,
A hátam, a derekam össze akar szakadni.”

„Jaj, de sokat áztam, fáztam, fáradtam,
Mikor én a cukorrépat kapáltam,
Eszembe jutott, van énnékem hazám is,
Sej, odahaza göndörhajú babám is.”

„Deres a répa levele,
Fázik a summások keze,
Ha fázik is dolgozni kell,
A summásnak szenvedni kell.”

A pallérok ravasz módon serkentették nagyobb teljesítményre a summásokat. Erre így emlékezik az ecsegi Kelemen Károlyné: „Az elsőeknek egy sort adtak, és azok diktálták a tempót. A többiek megkapták a maguk két-két sorát, és akkor aztán a nyelvüket vethették ki, ha utol akarták érni az egysorosakat. Úgy mentünk utánuk, ahogy tudtunk. Én egyszer felvettem a kapát a vállamra, és előre szaladtam, mert másképpen nem tudtam volna őket utólni.”

Kemény munka volt júliusban az aratás. Különösen akkor, ha dőlt gabonában kellett kaszálni, markot szedni. Mégis ehhez az alkalomhoz fűződik egyik legszebb emlékük, hiszen az aratás végeztével köszöntötték gazdájukat, aki bőségesen megvendégelte őket. Koplányi Istvánné Szandán így elevenítette föl az aratási ünnepséget. „Mikor meg volt aratva a gabona, ment az egész sokaság nagy muzsikaszóval, kurjongatással, aztán átadták a ko-

szorút. Akkor a szolgáló a nagyságos urat egy bögre hideg vízzel szemén öntötte, mert ez volt a szokás. Utána ráhúzott a cigány, elkezdünk énekelni, kurjongatni, táncolni. A nagyságos úr a koszorúért száz pengőt adott, abból fedezték a mulatságot. Birkát vágta, abból főztek nekünk pörköltet, gulyásost.”

„Nagyságos úr éljen, éljen,
Ezer esztendeig éljen,
Learattuk a búzáját,
Meginnánk az áldomását.

Nagyságos úr aranybárány,
Aranybetű van a vállán,
Aki aztat elolvassa,
Nagyságos úr neve rajta.”

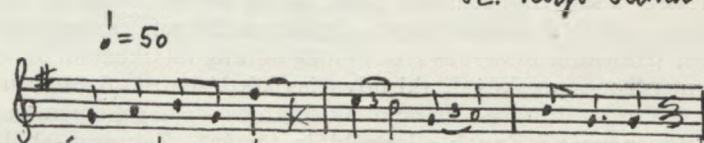
„Learattuk az urunk búzáját,
Meg is adta a jó áldomását,
Ha megadja a jó áldomását,
Áldja meg az Isten a búzáját.

.....
.....
Ha nem adja a jó áldomását,
Verje el az eső a búzáját.”

Meglepő a summások szájából hallani ezeknek a daloknak hízélgő szövegét, hiszen más alkalmakkor éppen ők szólnak legélesebben énekeikben az ingyenélő urakról. A magyarázat talán a következőkben rejlik: a gazdagság egyúttal tekintélyt is adott, tiszteletet parancsolt a régi világban, különösen akkor, ha a tulajdonos finom modorú volt, alkalmanként jószívűségét is megmutatta. Egyébként is ritkán találkozott munkásaival és a távolság kicsit misztikus ködbe burkolta egész emberi lényét. A hálátlan feladatokat az intézővel végeztette el, s így nem csoda, hogy a

Szótagszám: 12, 11, 11, 12

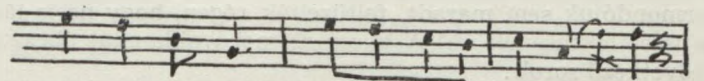
= G = ABB₁Av
Nagyfőz (Nagyrad m.)
Bútká Istvánné
Sz. Rigo Jóna 1917.

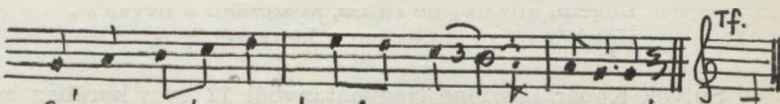
Édes, jó anyám, nem írhatok levelet,

Kenderkasza elvágta a kezemet,

Kenderkasza, fájdalmas a vágása,

Sír a jó anyám, hangzik a zokogása.

summások minden keserősége, haragja csak az intéző durva szidalmazásában nyert kielégülést.

Az idénymunkások sok idejét elvette a kenderkaszálás is. Két lépésnyi szélességű terület jutott egy személynek. Megvolt a fortélyja ennek a munkának is. Aki nem értette, annak eleinte még az evésre sem nagyon maradt ideje, addig is dolgozott, hogy utolérje a többi. Aki viszont ügyesen fogta a kezében a szerszámot, az előre jutott egy hosszú folyosóval, és a tábla végén még alhatott is, míg a többiek elérték. Egy hónapig dolgoztak a kenderföldeken, és volt, aki meghízott a négy hét alatt, az ügyetlenebbek közül viszont sokan lefogytak. Ez a munka követelt a legtöbb áldozatot is, a kapkodók kezüket, lábukat vágták, sok volt a baleset.

„Édesanyám, nem írhatok levelet,
Kenderkasza elvágta a kezemet,
Kenderkasza, fájdalmas a vágása,
Sír a jó anyám, hangzik a zokogása.”

„Egyetlenegy leánya vagyok az édesanyámnak,
Mégis beiratott ő szakmányosnak,
Írd meg, pajtás, a jó édesanyámnak,
Nincsen jobb keze a szakmányos lányának.”

Napi tizenhat órát dolgoztak a summások fél éven át, reggel négytől este nyolcig voltak a földeken, és mégis mindig a legnagyobb tisztelettel szólnak a fizikai munkáról. Beszélgetéseink során szavaikból kicsengett, hogy számukra a munka az ember elsőrendű feladata, életük igazi értelme, lényege. A legnagyobb szégyen az volt a summások között, ha valakinek a neve mellé odabiggyesztették a „lusta” jelzőt. Akkor voltak igazán büszkéek, s elégedettek magukkal, ha tudták, hogy környezetük kitartónak, szívósnak, szorgalmasnak, fáradhatatlannak, erősnek tartja őket. Közösségben éltek, egyékvácsolódtak, s igencsak figyelembe vették társaik véleményét. A legnagyobb öröm az volt számukra, ha a közösség egy tagja elismerően hunyorított egy-egy cselekedetük láttán, és a legnagyobb büntetés az volt, ha megvető pillantással mérte végig őket a nagy család valamilyen emberi fogyatékoságuk miatt.

A hosszú munkanapokon alig jutott idő egy kevés pihenésre. Az étkezések ideje alatt ropogtathatták meg fáradt csontjaikat, nyúlhattak el kicsit a répaföld közepén, vagy a szűrös tarlón. Reggelire minden nap tíz deka sózott szalonnát kaptak, meg kenyert. A szalonnát gyakran megsütötték, nyársalták — úgy jobban ízlett. Az ebédet gyakran szekérrel hozták: egy nagy kannában a bablevest, tálban meg az aprótésztát. Nagy merőkanállal szedték aztán a tálakba, nyolcman körülállták a tálát, úgy szedték a tányérjukba adagjaikat. Táplálkozásuk igen egyoldalú volt, ebédre és vacsorára is bableves legtöbbször. Butka Istvánné Nagylócon nem sokat túlzott, mikor megjegyezte, hogy hetenként tizennégyszer ettek bablevest. Az elégtelen, egyoldalú táplálkozást panaszolják el dalaikban is.

„Intéző úr, a mindenit magának,
Vágja ki a rosszát a szalonnának,
Vagy vágják ki, vagy adja a kutyának,
Ne adja a hathónapos summásnak.”

„Summásgazda nagy mérgesen bemegy a konyhába,
Nem adok én sem sót, sem zsírt a summás babjába,
Só sincs benne, zsír sincs benne, mégis meg kell enni,
A sok szegény summáslánynak éhen kell dolgozni.”

Igazán csak vasárnap laktak jól, mikor maguknak készítettek ennivalót. Gyakran csirkét is vásároltak, ilyenkor, húselevet készítettek, és mikor megszólalt a citera, a harmonika, minden nyomorúságukat elfelejtették. A magtárban, az istállóban, vagy az udvaron gyülekeztek a csalogató hangokra. Mikor felzendült a csárdás, előkerültek a tanyai béreslegények is, aztán táncra kerekedett a sokaság. Azok a lányok sem sokáig bántódtak, akiknek nem jutott legény, hanem karéjba fogództak, s úgy táncoltak. Közben önfeledten szállt a summásdal a csendes, derűs vasárnap délutánokon a kifulladásig:

„Olyan legény akar hozzám járni,
Ki az ajtót nem tudja bezárni,
Megtanítom, lesz még rá ideje,
Hat hónapig leszek szeretője.”

„Sárga lábú kis pacsirta szállott a vasútra,
Még azt mondják, ez a legény tanított a csókra,
Nem kell engem tanítani, rá vagyok én szokva,
Szeretöm egy summáslegény, az szoktatott rája.”

A summások munkáshónapjait szinte teljesen kitöltötte a zene. Nemcsak vasárnap délutánokon eresztették neki a torkukat, hanem hétközben is: munkába menet hajnalban, majd napközben kapával a kézben; ha ebédelni mentek, akkor meg egyenesen parancs volt a nótázás, mert a szakácsnők így hallották meg közeledésüket, és akkor vetették bele a levesbe a siflit. Este a szalmaszakácson fáradt derékkal nyúltak el, a hosszú nap után már nem nagyon esett jól a beszélgetés sem a sötétben, s így legtöbbször a csendes, sepeggő imádság után még egyszer rázendítettek, s vonzatottan zengett a vallásos ének a kemény fekhelyek fölött.

„A fényes nap immár lenyugodott,
A fáradtnak nyugodalmat adott,
Én is, Uram, úgy megyek ágyamba,
Mintha mennék gyászos koporsómba.
Adjon Isten jó éjszakát,
Elvégeztük a szent imát.
Már nyugalomra, csendes álomra adjuk testünket,
Lehajtjuk fejünket, az Istennek ajánljuk lelkünket!”

Évtizedek teltek el azóta, hogy summások voltak az általam felkeresett személyek, de a jól berögződött dallamok ma is frissen szólnak ajkukon. Ők, akik folyton arról panaszkodnak, hogy milyen nehezen fog már a fejük, könnyedén intonálják fiatalságuk gazdag dalkincsét. Nem egyszer álmélkodva hallgattam egy-egy ráncosodó arcú asszonyt, aki szusszanásnyi szünet nélkül 20—30 dalt is énekelt mikrofonba.

Forrongó elégedetlenségük, lázongásuk is ott van énekeikben, hiszen ahogy közeledett a november, úgy lett egyre merészebb, szokimondóbb a summás. A magyar népköltészetben szokatlanul kemény hangot ütnek meg; uraikról, hajcsáraikról, irgalom nélkül ítélkeznek.

„Ha én egyszer tüzes menykő lehetnék,
Intéző úr szobájába bevágnék,
Agyonütném, intéző úr, magát is,
Meg azt a sok ingyenélő urat is.”

„Intéző úr, adjon Isten jó reggelt,
Hát magának ugyan a nap honnan kelt,
Mert minékünk keletről szokott kelni,
De magának onnan fog lenyugodni.”

A gyújtó dallamokkal a hatóságok túlzottan nem törődhetek, hiszen azok jó része hiába szárnyalt magasan, nem hallották mások — a melódiák elfoszlottak a nagy magyar pusztaságban. És akik túlzottan elégedetlenkedők voltak, azokat meg elnémítoták a saját fajtájukból kivált szűrös szemű legények, a csendőrök. Kelemen Károlyné ilyen esetet mesélt el Ecsegen. „Nagyon rossz szalonnát adtak egyidőben a summásoknak. Nem bírtuk mi azt, sem sütni, sem főzni, sem enni. Azt mondták, kanszalonna. Egy ember kiállt mellettünk az uraságnál. — Miért ilyen szalonnát adnak a munkásoknak. Ha már dolgozunk, rendesen adjanak! — mondta haragosan. Akkor aztán a tanyagazda hívta a csendőröket. Nagykabátot adtak aratás idején erre az emberre, és a két lovascsendőr maga előtt zavarta be a majorból a csendőrségre. Ott aztán biztosan jól összeverték. Mikor kijött, nem mert mondani semmit, hiába faggatták, hallgatott. Mikor végre megszólalt, már csak beletörődés volt a hangja: — Ha más meg tudja rágni a szalonnát, majd én is megrágom — mondta csendesen.”

Az idénymunka utolsó két hetében aztán már egyre vígabban csendült fel a dal, hiszen közeledett a hazautazás napja, a szabaddulás a hat hónapos rabságból.

Szótagszám: 10, 10, 10, 10

= A = A B B A
Szurdokpüspöki (Nógrád m.)
Kajnal Istvánné
sz. Sztanisik Mária 1933.

„Mezőhegyes gidres-gödrös határa,
De sok summás átkot mondott reája,
Süllyedjen el Mezőhegyes örökre,
Csak még egyszer kimehessek belőle.”

$\text{♩} = 112$

Intéző úr magas kastélyára,

Részálloott egy aranytollú páva,

Az is azért szállott a palára,

Summáslányok szabadulására.

„Lányok, lányok, víg hevesi lányok, de csuhajla,
Két hét múlva kisüt a nap rátok, de csuhajla,
Elindul a gőzös hat kereke,
Elvisz minket Mátraballa fele, de csuhajla.”

„Intéző úr magas kastélyára
Felszállott az aranytollú páva,
Az is azért szállott a palára,
Summáslányok szabadulására.”

Aztán eljött a legboldogabb nap is, az elindulásé és a hazakerkezésé. Megrendítőek lehettek azok a pillanatok, mikor fél esztendő után ismét találkozhattak szeretteikkel:

„Forog már a sebes gőzös kereke,
Közeledik édesanyám vidéke,
Sebes gőzös, meg sem állj, te meg jó fecske madár
Szállj előre, vigasztald az anyámat,
És a reám várakozó babámat.”

„Befütytént a vonat a ballai állomásra,
De sok édesanya könnyes szemmel várja,
Fehér zsebkendővel a szemét törölgeti,
Hazajön a lánya, oszt újra megöleli.”

Sokan irigyelték a summásokat a faluban, mert lisztet, szalonnát, búzát, pénzt hoztak haza, amiből aztán egész télen megélhetett a család. És most vessünk egy pillantást ezeknek az irigyelt idénymunkásoknak a fél esztendei jövedelmére, amiért látástól vakulásig kellett dolgozniuk!

1935-ben a férfiak napi 1 pengőt, a nők 70 fillért kaptak, s ehhez járult még a fél esztendőre a férfiaknak 14 q, a nőknek 7 q búza. Szalonnát és lisztet csak akkor hozhattak haza, ha azt a napi kenyér- és szalonnaadagjukból takarították meg. A fent jelzett összegeket nem tudom pontosan átszámítani forintra, ez nem is az én feladatam, de számolgatás nélkül is bizonyos vagyok abban, hogy a summások temérdek veritékét nem fizették meg méltányosan. Dalaik ékebben beszélnek minden hozzávetőleges becslésnél, mikor elátkozzák azt a helyet, ahol májustól novemberig állati sorban szenvedtek.

A dalok szerkezetét vizsgálva szembetűnő, hogy a néhány töredék kivételével valamennyi négy soros. Az ősi, ereszkedő stílusú dallamok szinte teljesen hiányoznak, helyettük az újabb keletkezésű, visszatérő szerkezetű dallamok uralják az egész gyűjteményt. A hangnemi megoszlás százalékban a következő: moll 60 százalék, dur 35 százalék. Említésre méltó a mixolides dallamok léte is (5 százalék). A tempót vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a gyorsabb, feszesebb dallamok rovására a lassúbb, kissé kötetlenebb énekek vannak túlsúlyban. A szótagszám rendkívül szélsőséges, 6-tól 19-ig terjed. Előadásmódjukban a giusto jelleg a legszembetűnőbb, de ez nem mindig jelent túl feszesebb előadást. A ritmusok különösen a pontozott nyolcadoknál nem élesek, hanem puhábbak, oldottabbak a megszokottnál.

×

Szabad időmben egy esztendeig barangoltam Palócország eldugott falvaiban, hogy summásemlékek után kutassak. Elsősorban dalaik összegyűjtése volt a célom. Főbb állomáshelyeim a következők voltak: Cered, Herencsény, Istenmezeje (Heves megyéből), Kishartyán, Mihálygerge, Nagylóc, Nagybárcány, Nádujfalu, Nagybátony, Palotás, Rimóc, Szanda, Szécsényfelfalu, Szurdokpüspöki, Terény, Zabar. Szinte minden helységben találtam néhány régi vendégszerető summásasszonyt, vagy deresedő hajú parasztembert, akinél nem kopogtattam hiába. Útjaim során tudtam, hogy az idősebb emberek könnyen megnyitják a szívüket, szívesen idézik fel fiatal éveik megszépült emlékeit, s így bizalommal fordultam hozzájuk, és csak nagyon ritka esetben okoztak csalódást.

Nagy öröömre szolgált, hogy nemcsak a korosabbak énekeltek mikrofoonba, hanem egészen fiatalok is, akik a pávakörben tanulták az idézett dalokat.

Nagy Zoltán

DOKUMENTUM

A Nehéz ú'on című cikkben (Palócföld 1975/2.) említett 200 éves összeírásból (melynek lelőhelye: Nógrád megyei Levéltár, Közgyűlési iratok, vegyes összeírások) a mai Nógrád megye 73 településén élő cigányok számáról, sorsáról, körülményeiről kapunk képet.

*

A balassagyarmati, pásztói, rétsági salgótarjáni, szécsényi járás a történelmi Nógrád megye füleki, kékkői, szécsényi járásából alakult ki. Az ezen a területen levő 73 településen az összeírt cigány lakosok száma 635 fő. Ezek közül 133 a családfő, aki az adóztathatóság közelében járt, vagyis aki letelepedett. Csak az adózó, letelepedett, a beilleszkedés felé tartó cigányokról vall az összeírás. A nagyobb lélekszámú, vándorló, kóborló, „sátoros” cigányokról közelebbi konkrét adatokat ebből az összeírásból sem tudunk meg.

A 73 településnek a mai járások szerinti megoszlása a következő:

település (község, mezőváros)	járás:	száma
balassagyarmati		16
pásztói	„ : ”	9
rétsági	„ : ”	21
salgótarjáni	„ : ”	13
szécsényi	„ : ”	14
Összesen	„ : ”	73

A járásokon belül a családfők nevére, családi állapotára, a gyerekek nevére, számára, korára vonatkozó kérdésekre adott válaszokat tartalmazza az összeírás első rovatai. Nézzük meg ezeket közelebbről.

A leggyakrabban előforduló vezetéknev: a Berki (11). Ezt követi az Olá (sajátságos írásmód): (9), majd a Rác (8). Hasonló számban található a Kiss; ezután a Radics: (7). Egyforma az előfordulása a Lakatos, Farkas, Horváth, Velem vezetéknevek (4—4). De egyedi nevek is találhatóak. Így pl. egyszer fordulnak elő az alábbi vezetéknevek: András, Balás, Balog, Bangó, Baranyi, Berkó, Bibicz, Botos, Búzás, Csúcsok, Csuka, Fazekas, Füleki, Görcsi, Kálai, Kincses, Kókény, Kövér, Lévai, Mártony, Miklós, Púpos, Suhaj, Szendrei, Széles, Szilágyi, Szörös.

A 113 családfőből kettő özvegyasszony, kettő nőtlen férfi. A gyerekek száma összesen 373 fő. Az átlagos gyerekszám három alatt van (2,8). A legtöbb gyermektelen család Balassagyarmaton él. Négy gyerek van 20 családban, négynél több 16 családban. Ebből hat gyerek van három családban. Egyetlen családban, az Alsó + Felső Szécsénkén élő Radics Mihálynál van nyolc gyerek.

A családfők, gyerekek számának járásonkénti megoszlása a következő:

járás:	családfő	gyerek
balassagyarmati	41	119
pásztói	12	35
rétsági	34	90
salgótarjáni	20	46
szécsényi	26	33
Összesen	133	373

Ha megnézzük ezeket az adatokat, igazolva látjuk fentebbi megállapításunkat, hogy az átlagos gyerekszám 3 alatt van, hiszen csak a szécsényi járásban van 3 fölött és a pásztói járásban erősen megközelelti a 3-at.

A következő válaszok a gyerekek nevelésére vonatkoznak. Ezekből megtudjuk, hogy részben a helyi lakosok szokása, részben a cigányok szokása szerint nevelték gyermekeiket. — Bár hogy az utóbbi ma jelent, nem tudjuk, mivel semmiféle erre vonatkozó utalás az összeírásokban nem található.

Miben jártak, hogyan öltözködtek (apa, anya és a gyerekek)? Erre a kérdésre az alábbi válaszok olvashatók:

- helyi szokásokhoz illeően,
- tisztességes paraszti öltözékben,
- amilyen ruhát szerezni tudták, olyanban jártak.

Ezek a kb. egyenlő arányban előforduló válaszok önmagukért beszélnek; nem szükséges hozzá semmi kommentár.

Lakásviszonyaikkal megtudjuk, hogy sátorban, putriban egyetlen család sem él. Valamennyien házban laknak. Többségükben önmaguk által épített házban. Nagyrészt az utcason kívül, a falu szélén. Lényegesen kevesebb azoknak a száma, akik az utcasonban, a nem cigány lakosság között élnek.

Vagyoni helyzetükről, jövedelemforrásaikról is tudósít az összeírás. Elmondja, hogy a többség mezőgazdasággal foglalkozik; házas zsellér a 133 családból 113, házatlan zsellér 16 (a mai salgótarjáni járásban 14, a szécsényiben 2). 1/8 telekkel rendelkező telkes jobbágy mindössze 4. A vagyoni helyzet alakulása, foglalkozás szerinti megoszlás bizonyos fokig összefügg. Megtudjuk még azt, hogy sokan folytatnak kézműves mesterséget (ács, kovács), vagy önálló „kézimunká”-ból élők. De a muzsikus, a hegedűjátékkal életét fenntartó is előfordul (pl. Szécsényben). Ilyen összesítő meghatározással is több helyen találkozunk (a mai balassagyarmati, rétsági járásban), hogy egy mesterség megnevezése és mellette ez a kiegészítés, „de más munkákat is elvégeznek”.

Szécsény mezővárosban a helység vezetőjét, mindenütt máshol a helység bíróját ismerik el felettesüknek.

Jellegzetes kérdés: Esznek-e döghúst? A válaszok zöme: nem. De ilyen válasz is akad: Néha esznek. Sőt nyolc esetben „igen” a válasz.

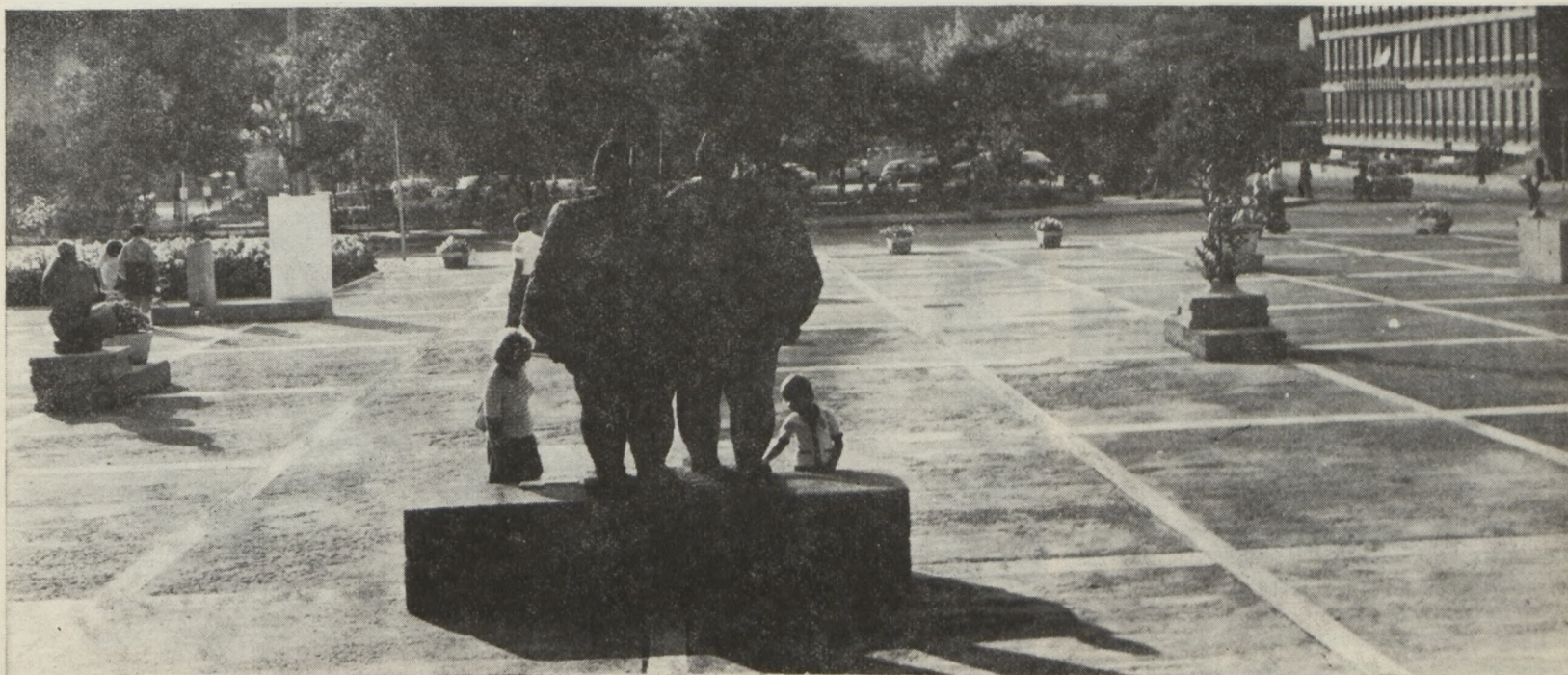
Másik jellegzetes kérdés: Gyakorolnak-e lóval való kereskedést, egyszóval lókupeckedést? A válasz egyértelműen: nem. (Vagy csak nem vallották be?)

Utolsó, de nem lényegtelen kérdés: Adóznak-e? Egyértelműen: „igen, szokott” a válasz. Legfeljebb az adó összegében van különbség. A többség tehetségének megfelelően adózik, de sok helyen megtaláljuk a fizetendő összeg konkrét megnevezését is. Pl. 1 R. forint állami adót, 50 dénár megyei adót, vagy mindkettőre 1 forintot, vagy 2 forintot, vagy 1 forint 50 dénárt.

A viszonylag legszegényebbek a régi füleki járás területén (ma salgótarjáni járáshoz tartozó 8, a szécsényihez tartozó 1 településen) vannak, ahol a 16 családból 12 csak 50 dénárt fizet a megyei adóra. (Állami adót egyáltalán nem fizetnek.)

Minden összeírás annyit ér, amennyi adatot abból az adott kor körülményeinek, az adott társadalmi rétegnek megismerése céljából hasznosítani tudunk. Ha az idézett 1775-ös cigány összeírást ebből a szempontból vesszük szemügyre, láthatjuk, hogy abból igen sokat megtudhatunk az adott társadalmi réteg 200 évvel ezelőtti helyzetére, körülményeire vonatkozóan, ami egyben összehasonlításra, továbbgondolkodásra is alapot adhat.

Leblanczné, Kelemen Mária

KÖRKÉP

V. Szabadtéri szobor-kiállítás*

Közismert tény, hogy a szobrászat és építészet kapcsolata, ez a sok évezredek múlta visszatekintő kapcsolat — amely az egyetemes művészet testvérviszonyai között a legrokonibbnak, legharmónikusabbnak tűnt — jelenkorunkra sajnálatos módon meglazult, mondhatnám úgy is, megszakadt.

Nem akarok én erről a szakadásról — egy rövid kiállításmegnyitó ürügyén — valamiféle tudós oknyomozást folytatni (a beton mesterembere vagyok, nem az elméleteké, vagy a szavaké), elég, ha a szomorú eredményt saját életünkben konstatáljuk. Érezve és látva, hogy az építészeti, helyesebben az épített környezet szegényebb lett a szobrászati szervesen vele élő támogatása nélkül — a szobrászati pedig elvesztette természetes talaját, öröklött pozícióit az épített világban.

Ez a két egymástól elhidegült, de közeli rokonságát letagadni nem tudó művészet „életének” legnagyobb változását — vagy mondhatjuk úgy is: válságát — éli át,

úgy kívánva beleolvadni ebbe a számítógépes, túl okos, totális technizálásra törő világba, hogy annak organikus részévé váljon, megtartva sajátos lényegét, célját, eszmei tartalmát, humánumát, emberformáló szerepét.

Nem kétséges, hogy e törekvésben egyre inkább szükségük lesz egymásra, elsősorban egymásrautaltságuk felismerésére.

E folyamat minden segítő mozzanata fontos „adu” az áhított végeredmény számára. Ezért jelentős — s a város határain messze túlmutató értékű — kezdeményezés ez a nemes szokássá váló salgótarjáni szobor kiállítás, amely a város főterének eleven, s a lüktető, mindennapi élet erejével teli atmoszféráját adja keretül az évenként idezarándokló szobroknak. Az épületek és plasztikák egymás mellé rendelésével segítve az egymáshoz kapcsolódás beteljesülését, vagy annak reményét.

Ennek a milliónek „emberszaga” van. Nem a kiállítóterem steril levegője, mesterséges csendje, nem a múzeumfalak hideg-halott, messzi-idegen fehérsége, fényezett padlóinak opál csillogása fogadja itt a szobrokat, hanem a mindennapok

mindenkihez szóló betonvilága, domb-zöldje, autózaja. De elsősorban — és ezerszer aláhúzottan — a siető, sétáló, pihenő, dolgozó, játszó, bámészkodó emberek, akikért egész épített világunk készül, s akik ezt a világot készítik.

Úgy hiszem, nem véletlen, hogy ez az évenként visszatérő kiállítás éppen itt, Salgótarjában lett otthonra. Ennek a városnak volt ereje önmagát megújítani, megújulását példaként állítani más települések elé, országon belül, s talán már országhatáron túl is. Évszázados mulasztásokat pótolva be, s patinás hagyományokat helyettesítve akarattal és erővel. Tarján most abban a stádiumban él, hogy már nem csupán betonból formál várost, de lakóiból is városlakót farag — s állítom, ez a stádium a nehezebb. Igen kitűnő gondolat volt a város vezetői részéről, hogy ehhez a munkához ilyenfajta „eszközöket” is felhasználnak, mint ez a kiállítás; egyszerre segítve ezzel a város és lakóinak fejlődését, s szolgálva általánosabb, tágabb körben mozgó eszméket, amelyekről már az előzőekben szoltam.

Finta József

*Elhangzott a kiállítás megnyitó beszédeként.

Jegyzetek szoborkiállítás dolgában

Előljáróban szeretném megjegyezni, hogy ez a személyes hangú írás nem azért készült kötetlenebb formában, mintha a salgótarjáni, szabadtéren kiállított szobrokhoz, magához a szabadtéri szoborkiállítás ügyéhez, fontosságánál fogva nem illene szigorúbb stílus, „szakmabélibb” értékelés. E személyes megjegyzések éppen azért lehetnek kötetlenebbek, mert — ahogyan a téren felállított szobrok — bármi rosszértelmű kiállítási felsorakoztatás, merev, ünnepélyességbe való emelkedés, bemutató jelleg nélkül — ott vannak körülöttünk, közöttünk, akik sétálhatunk a téren, vagy elhaladunk a tér mellett vezető úton — a kiállítás a maga fesztelenségével kötelez erre.

★

E jegyzet írója egy alkalommal Milánó mellett, attól mintegy 30–40 kilométer távolságra, tíz évvel ezelőtt látott már szabadtéri szoborkiállítást. S pár évvel ezelőtt, Salgótarjánhoz sokkal közelebb, a csehszlovákiai Pöstyénben is egy hasonlót. Az előzőhöz országút vezetett, az utóbbi sem terült el lakott terület közepén. Ami tehát közös volt bennük: a települést elhagyva kellett őket megközeleltetni, oda kellett utazni, hogy megnézzük a kiállított objektumokat. Igaz, szép természeti környezetben, erdő közepén, zöldből előbukkanva találkoztunk a kiállítással. Kirándulóhelyeken, kissé távol a lakott településtől.

Salgótarjánban azonban másról van szó. Valahogy úgy is megfogalmazható ez a más: a városközpont életéhez nemcsak az itt lakók, vagy itt közlekedők forgalma, az urbanisztikai-építészeti környezet tartozik, hanem a téren maguknak helyet, az itt áthaladók, vagy tartózkodók szemében polgárjogot nyert szobrok is. A szobrok, amelyek korántsem tolakodóan-követelően állnak helyükön — aki akarja, kikerülheti őket, az arányos nagy térség módot ad erre is. Nem olyan ez a kiállítás, ahová meghívóval lépünk be, amelyre mint rendezvényre készülünk, vagy időt szakítva térünk be. Salgótarján központi téren a szobrok valóságos közéletet élnek.

Egy kevésbé lényeges érintő szemponttal inditanám mondandómat.

A tér és a jó rendezés olyan lehetőséget adnak, hogy kis átrendezéssel akár hosszabb ideig, a forgalom megzavarása nélkül is, állhatna ez a kiállítás. Azt mondtam, kis átrendezéssel, hiszen például egy hosszabb ideig tartó, ilyen értelemben nem provizórikus berendezéssel számoló kiállításról a salaktömbök, melyek most a kiállítás „berendezését” szolgálják, bizonyosan elmaradnának. Nem mintha a salaktömbök, melyekhez itt talán könnyebb hozzájutni, így festetten, nem nyújtának segítséget ahhoz, hogy a tér szürke kövezetéből kiemelkedjenek, elváljanak a rajtuk elhelyezett szobrok.

Csak hogy erős színezésük rohammunka eredményeként hat. S ami zavaró: tömegikkel olyan hangsúlyt nyerne, mellyel elnyomják a rajtuk elhelyezett szobrok méreteit, formáit. Így van ez még olyan, tömegében nagyobb szobor esetében is, mint *Martsa István Talpasokja*, ahol a posztamens magassága letompítja a két gubás együtemű lépésének kemény dobbanását is. Vagy *Szlávics László* valódi kinban lábokkal földbe karmoló asszonyainál, ahol éppen a motívum mondanójának kibontását akadályozza a talpazat. Máshol több salaktömb egymásra helyezését kívánnánk: *Kis Nagy András Anya gyermekkel* szobrának nem kellene akkor majdhogynem földön ülnie, s a szobor formáinak kompozíciója szemmagasságból nyerne el teljes hatását. A salaktömb-posztamensek nem mindenütt sikeres szereplésénél sokkal zavaróbb egy rossz, lassan általánosan beidegződő „berendezői” törekvés: a virágok fölösleges alkalmazása.

Az elmúlt esztendőben bemutatótermek — legyen az alkalom akár kereskedelmi, ipari, vagy művészeti bemutató — állandó libériásai az élőnövények; a rendszerint rossz helyre elhelyezett, töltésre, lazításra stb. felhasznált futók, zöldek, virágok. Salgótarjánban a tér tervezői arányos elosztásban, a szürke padlózatot élénkítő, virágágyásokat iktattak a tér szélére, közepére is, több helyen. Eleget ezek a színfoltok, a különben kedves piros muskátlik elmaradása esetén nem bosszankodtunk volna, amikor szinte mindegyik szobor körül a hajdanvolt obligát, lábhoz helyezett csokrot eszünkbe juttatva kerülgettük nagyméretű vázáikkal együtt a virágokat.

Egy kiállítást azonban nem a rendezés, környezeti adottságok, hanem a kiállított munkák fémjeleznek.

Egy évenként megismétlődő tárlat lehetősége az, hogy a kiállításon új alkotásokat lásson a közönség. Az a közönség, amely közgyűjteményeket, múzeumokat, kiállítótermeket látogathat, rádió- és tv-adásokban, napisajtóban, művészeti kiadványokban, utazásai során nyomon követheti azt, hogy mi történik a művészet dolgában. Természetes tehát, hogy lehetőségként az évenként megrendezendő szabadtéri tárlatnak két értelemben is új alkotásokat kell bemutatnia: amelyek az elmúlt kiállítás után készültek (tehát időben újak) és olyanokat — ennek egybe kell esnie az előzőkkel — melyek tartalmukban és formai megoldásaikban is újak. Az ilyen művek jelentik egy kiállítás újdonságszámba menő szobrait, képeit, adják a kiállítás rangját, jelentik a növekvő, látogató számára a valódi izgalmat, örömet.

Salgótarján városközpontja együttesében — sokszor leírták már — a legmodernebb magyar városközpont. A fenti két értelemben is: időben és az urbanisztika szempontjából is. Ehhez a tényhez, adottsághoz kell igazodnia tehát a szabadtéri szobortárlatnak is. A valóban objektív technikai nehézségek ellenére — ilyenek

például, hogy egy év rövid átfutási idő újabb „szabadtéri szobrok” készítéséhez, s hogy többnyire szabad téren, esőben nem rongálódó anyagból készült szoborkal lehet gazdálkodni stb. — igényünket mindenképpen a környezet modernségéhez mérjük. A kiállítástípus felől megközelítve a kérdést: nem „vándorkiállítást” szeretnénk látni, amely kicsomagolva-becsomagolva sok helyütt bemutatható, amely máshol már látott műveket utaztat a nézőhöz, hanem olyan új seregszemlét, melyben a megtisztelő alkalomra készített szobrokkal is találkozhatunk. Erre Salgótarját éppen modern urbanisztikai jellege predesztinálná.

Nem célja ennek a jegyzetnek, hogy a többségükben már ismert szobrok részletes méltatására vállalkozzon. Első pillantásra is szembeütő viszont, hogy a rendezőség különböző orientációjú, indulatú, és eltérő funkciójú műveknek adott tereket. Találkozások, szembesítések, a párbeszéd lehetősége adódik így, nagyon fontos kérdés azonban, hogy a bemutatott szobrokhoz, éppen, mert különböző művészeti tendenciákat képviselnek, el kell vezetni nézőiket. Ez az a kérdés, melyről *Bereczky Lóránd* a *Palócföld* egy korábbi számában szövegezte, amikor művészet és közönség problémáiról a következőket írta: „Nem közömbös, hogy a képzőművészet és a társadalom találkozásának, illetve e kontaktus tartalmának, formájának érdekében mit kell tennünk”.

Ezért kell, hogy kis részleteknek (amelyek néha apróságnak tűnnek egy kiállítás szervezésénél) is fontosságot tulajdonítsunk, rájuk körültekintő munkát fordítsunk, olyanokra, mint a közönség tájékozódását segítő, szórólapok formájában közreadott „vezetők” készítése. Mert, ha azt tartjuk, hogy közönségünket tanítani, irányítani kell, segíteni az alkotások megértésében, nem szabad ezt a feladatot sem felületesen, elhamarkodottan, mondjuk ki, semmitmondóan, üresjáratként kezelni. A kiállításon részt vevő művészeket bemutató, művészetüket jellemezni törekvő „vezető” — mely különben nagyon praktikus, írártartóba helyezhető egyes oldalakból áll — nem nő fel feladatahoz. Erdemes néhány megállapítást idézni, mely nemcsak pongyolásgaival, hanem semmitmondó közhelyek ismételtetésével jeleskedik. *Janzer Frigyes*ről, akinek kiállításáról különben külön katalógus is készült, melyből valamiféle tájékoztatást nyerhet a látogató, a következőket írja „vezetőnk”: „... a modern európai művészet formakincsének ismeretében terem, vág utat a magyar portré-szobrászat számára”. (Megismerkedve Janzernak a kiállításon látható, igéyes portrészobraival, nem marad kétséges, hogy művészete itt ismert hazai megoldásokhoz kapcsolódik, és, mint ilyennek, nem kell elvégeznie az úttörés nehéz, igen nehéz munkáját.) *Majoros Hedvig*et a következő félresikerült mondat méltatja: „Művészetét a murális feladatok szolgálta állította, úgy, hogy a kiemelkedő eredményeket felmutató köztéri szobrászattal együtt számos kiemelkedő alkotás-

sal gazdagította a murális művészet műfaját". (A murális művészet műfaja alliteráció nyelvünkben, a képzőművészet ágazatainak felosztásában, műfajok kérdéseinél nem ilyen egyszerű a helyzet: falkép, fali kerámia, faliszóttos, falra helyezett reliefszobrászat, mozaik, eltérő technikák, nem fali-műfaj! A „murális művészet” műfaji határeset.) Vagy: „*Martsa István a magyar plebejusi hagyományok megörökítője a magyar szobrászatban*”. (Eltekintve a mondat tautológikus jellegétől, a hagyományokat, úgy tetszik folytatni kell, nem megörökíteni, azaz örökké változatlaná tenni.) *Garányi Józsefnek Kobzosához és Lantosához is más sorokkal kellene a nézőket elvezetni, mint iskolai végbizonyítványhoz hasonló jelentéssel.*

S mindez annál sajnálatosabb, mert a sztereotípiák — ha úgy tetszik, sematikus mondatok — vajmi csekély kapaszkodót nyújtanak a művekről is informálódni akaró nézőknek. De ez a szempont már egy másik igényt vet fel, mégpedig azt, hogy a kiállításon tartott vezetés nem pótolhatja az írásos információt — ezért ennek pontosnak, szakszerűnek, lényegre törőnek és a kiállított művekről beszélőnek is kell lennie. Ha van hangversenykalauz, mely a bemutatott zeneműveket elemzi, legyen olyan kiállítási kalauz, vezető is, ami hasonló feladatot tölt be! Mert elkötelezett műalkotás *Martsa István Talpasokja*, de elkötelezett *Szlávics Hirosimája* és *Vietnamja* is. Előbbi könnyen követhető (a formák tömörsége, tömege erőt, magabiztosságot, öntudatot kíván adni az alakoknak, lépésük ritmusa harcias menetet jelezni), Szlávics összetettebb módon közelít témájához; az emberalak lött sebe, golyósorozattól átluggatott teste kínálja a lehetőséget, hogy a modern szobrászat aktuális gondolataival éljen készítője. A szobrászi figura, mint szoboralak, szobrászati forma előttünk semmisül meg, foszlik, roncsolódik — ahogyan a vietnami, hirosimai asszonyok szemtanúk előtt hasonlóképpen semmisültek meg. Indokolt és értelmes a moore-i negatív forma átvétele: az alakon tátongó seb belsejét, valami hiányát, nem-létét adja, a madárformává zsugorított fej az emberformát vesztő testrészt felfokozott expresszivitással jeleníti meg.

A műelemzés szükségességére és a szobor és néző nem mindig szerencsés kapcsolatára utal két tanulságos beszélgetés alkalmi kiállításnézőkkel. A kisközségi tanárt a Radnóti-szobor a harmincas évek munkanélkülisére emlékeztette, aki ugyanúgy állt, falnak, lapátnak, kerítésnek támaszkodva, zsebre dugott kézzel. „*Akkor ez a szobor is egy munkanélkülit ábrázolna; hol vannak azok az attributumok — akár könyv, írószerszám, idézet, vagy bármi más —, amik megjelölnék, megneveznék Radnótit, az író?*” — hangzott a kérdés. Érdekes volt a szobornak ez a spontán, személyes emlékképpen nyugvó megközelítése. Nézője akaratlanul is dúsitotta, szélesítette a szobor jelentéskörét: az lehet egy névtelen (akár szellemi, akár fizikai) mun-

kanélküli — a harmincas évekből. De hiszen ennek az általánosításnak megragadásával teljesebb a szobor jelentése! Radnótit a társadalom, akkori törvényeivel, a peremre helyezte, azért támaszkodik itt ez a szoboralak az utcakövezet szélén egy gerendának-kerítésnek. Az egyedi az általános felé utal — és, ha eljutunk addig, hogy ne csak Radnótit lássuk a szoborban (pontosabban Radnótit lássuk, de úgy, mint a többi munkanélkülit), akkor miért hiányoljuk az olyan részletet, attributumot, amely ismét visszavezetne a költőhöz, az egyediséghez, vagyis leszűkítené a szobor jelentéskörét? A fej arcást, hasonmást nyújtó megmunkálásával elvégzi az azonosítást, hogy az ábrázolt Radnóti, a költő.

Szlávics László kész alkatrészekből, szerszámokból csavarokból szerkesztette össze *Gólya* című szobrát. Ezeknek az elemeknek a felsorolása is bizonyítja ötletének gazdagságát, játékosságát: síncsavar, kétszárnyú pillérszavár, betonelembe vezethető csavaros drót, ELZETT-lakat, szárnyas csavarok, pléhvágó olló, villás kerti kapa alkotják a gólya testét. Az alkatrészeket nyugdíjas munkás nézőtársam sorra megnevezte. Vitatkozni azon a ponton kezdtünk, amikor arra tereledt a szó, hogy miért alkatrészekből állította össze a gólyát szobrásza. Megállapodásunk alapja az lett, hogy ipari alkatrészekből áll a gólya teste. Nem hagyományos plasztikai formálással alakította ki a szobrász a gólyán a testrészeket, hanem adott, vásárolható, géppel előállított ipari termékekből. Tehát emberkészítette alkatrészekből csinált egy természeti világához tartozó élőlényt. Életelen tárgyakkal — élőt. Alkatrészekből

— más összefüggésben, rendeltetésében más céllal készített, ipari úton előállított tárgyakkal természetes szerveződéshez igazodó élőlényt teremt. A szobor jelentése talán ebből a körülményből érthető meg: ipari terméket úgy is alakíthatunk, sőt, úgy kell felhasználnunk, átformálnunk, hogy az olyan második természetet alkosson körülöttünk, mint a szelíd gólya a természetben. Századunk szobrászatában talákoztunk már olyan példákkal, ahol a vaselemekből, vagy fémalkatrészekből egybeépített emberi alak arra a lehetőségre utalt, hogy a gépi világ, technika emberellenes is lehet. Ezt is eszünkbe juttathatja a Szlávics-féle gólya, amint így, jókedvűen, harsogó pirosra festett alkatrészeivel itt álldogál előttünk. Ez is a művészet dolga; összefüggésekre mutatni, felismert, új viszonylatokra utalni. (A kiállítás vezetője e kérdésben is szólhatna — ahhoz a tanárhoz is, aki a Radnóti-szobor előtt beszélgetett velem, és ahhoz a nyugdíjas munkáshoz is, aki elmondta, hogy mit, hogyan lát, és neki mit mond ez vagy az a szobor.)

S éppen a fenti példák igazolják: hogy a művészet új megoldásait, nem közvetlenül érthető, elmélkedésre készítő, elemzésre indító tartalmait megértsük — ehhez is kell, hogy a szabadtéri kiállítás lehetőséget és segítséget nyújtson. Hogy ne csak nézői, hanem értői is legyenek a kiállításnak. A város életéhez, lakóinak aktív pihenéséhez, az emberi személyiség építéséhez, művészet és társadalom gondjainak egybefonódásához, a társadalom további „kulturálódási” igényeihez segítve.

Eisler János

Nyári Egyetem Salgótarjánban

A nyári egyetemek rendszerének kialakítása több mint 10 éves múltra tekint vissza hazánkban: ebben az évben is tizennyolc ilyen rendezvény várta hallgatóit. A társadalmi, gazdasági, kulturális élet sok fontos területét ölelik fel a nyári egyetemeken szóban forgó témák, s így a nyári egyetemeken igen hasznos missziót teljesítenek: korszerű ismereteket adnak, tájékoztatást nyújtanak, hasznos segítséget adnak az aktuális feladatok megvalósításához.

Régi elképzeléseink valósultak meg, amikor Nógrád megyében is megrendeztük — most első alkalommal — a nyári egyetemet, amely az ifjúság helyzetével, mozgalmi, nevelési problémáival foglalkozott. A Nyári Egyetem mintegy 90 hallgatója előtt 11 előadás hangzott el, s szervesen kapcsolódtak a délelőtti elfoglaltságokhoz a délutáni kiegészítő programok, kirándulások, melyek segítségével igyekeztünk megismertetni városunkat és megyénket a 23 városból érkezett hallgatókkal.

Idézzük ide emlékeztetőül a Nyári Egyetem programjának néhány, az egészet jól jellemző részletét:

Hoffer Istvánnak, a Megyei Tanács elnökének ünnepélyes megnyitó szavai után *Nádor György*, az Állami Ifjúsági Bizottság titkára tartott előadást *A Magyar Népköztársaság ifjúsági politikája* címmel, melyben ismertette az MSZMP KB határozatának elfogadása óta eltelt időszak legfontosabb csomópontjait, jelenlegi feladatainkat, felhívta a figyelmet arra, hogy az ifjúság nevelése egész társadalmunk ügye, nem lehet csak egyes intézmények feladatának tekinteni az ifjúság felnőtté válásának, társadalmi, közéleti aktivitásának segítését. Ugyanakkor hangsúlyozta az előadó, hogy ifjúságunkat is azok a jogok és köteleességek illetik meg, mint társadalmunk többi rétegét.

A *szocialista demokrácia és az ifjúság* címmel tartott előadást *Pozsgai Imre*, a kulturális miniszter helyettese, Pozsgai Imre az elmélet és a gyakorlat szerves egyébe foglalásával mutatott rá meglévő problémáinkra (sok formális elem, műveltségi szint alacsony foka stb.), amelyek akadályozzák a szocialista demokrácia teljessé tételét.

Vonsik Gyula, a TIT főtitkára részletesen elemelve, szociológiai felmérések adataival bizonyította az ifjú nemzedék művelődésének helyzetét, rámutatott a szükséges ten-nivalókra.

Gazsó Ferenc a munkássá válás folyamatáról szólott, annak széles társadalmi összefüggéseiről, ellentmondásairól, a munkássá válás gazdasági-társadalmi determinánsairól, melyek — jelenleg — a fiatalok jelentős hányadát a szellemi munka felé orientálják, s bennük a fizikai munka iránt vajmi kevés érdeklődést váltanak ki. Ez egyben befolyásolja társadalmi mobilitásunkat: az egyes rétegek közötti mozgást is. Hangsúlyozta, hogy a szociológiai, pedagógiai, szociálpszichikus faktorok jelentősége sem lebe-

csülhető, igen lényeges szerepük van e folyamat alakításában; s, hogy iskoláink elsősorban a fiatalok intellektuális felkészítését végzik el, sokkal kevesebb időt és energiát fordítanak még a pályaorientációra, a munkáról való reális kép kialakítására, de az iskolán túli szakaszban sem megoldott a munkássá válás elősegítése.

Domonkos Alajos

Nemzetiségi Napok 1975.

Augusztus 3-án került sor a IX. nemzetiségi napok záró rendezvényére Nógrádon, megyénk névadó községében. A rendezvény már jelentős hagyományokkal rendelkezik, éppen ezért nem felesleges tisztáznunk, hogy vajon hogyan képes tartalmában és formájában változni, a hagyományt őrizve megújulni, vagy az időből kikölkkenve (mintha mi sem történné) ismételni önmagát? Nem véletlen itt e kérdés felvetése azért sem, mivel ez évben került sor első alkalommal a megújított nemzetiségi napok megrendezésére. (Az elmúlt évek során nógrádi nemzetiségi nap néven szerepelt és valóban egynapos programot jelentett: s lényegében a megye nemzetiségi csoportjai és néhány megyén kívüli nemzetiségi együttes, és „Röpülő páva” kör műsorára épülő nemzetiségi találkozó volt, nemzetiségi nagygyűléssel egybekötve. Am idővel nyilvánvalóvá lett, hogy a nemzetiségi kultúra ápolása, hagyományaink megőrzése, bemutatása, továbbadása sokkal több lehetőséget és feladatot rejt magában annál, mintsem hogy azt csak egynapi programra zsúfoljuk, s azzal megelégedjünk.)

Az elmúlt éveket a nemzetiségi művelődésügyről való fokozottabb állami és tanácsai gondoskodás, a tevékenységi formák stabilizálódása, a munka fellendülése jellemezte. E folyamat részeként jelentkezett az az igény is, hogy az augusztus elején hagyományos nógrádi nemzetiségi napot több napra kell kiterjeszteni, s ez alkalommal a megye közművelődési intézményei a járásokkal együtt szervezzenek komplex közművelődési programokat a megye nemzetiségi községeiben. A rendezvénysorozat megvalósítását a Nógrád megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának külön határozata biztosítja. Nyilvánvaló azonban, hogy a határozat önmagában kevés, és csak széles körű társadalmi összefogással volt megvalósítható az új formában megrendezett nemzetiségi rendezvénysorozat.

Az új forma jelentőségét vizsgálva hiba lenne egyediségében keresni újszerűségét. Elsősorban olyan rendezvények, programok megvalósítása volt a cél, amelyek mindennapos művelődésünkben ugyan általánosak, de a nemzetiségi községekben bizonyos nyelvi nehézségek miatt és a kezdeményezőkézség hiányában még

nem rendszeresek. A hagyományos népdal- és néptáncbemutató mellett így került sor író-olvasó találkozóra, segítve az anyanyelvi kultúra ápolását, az új szocialista anyanyelvi irodalom megismerését. (Itt kell megjegyezni, hogy, bár a könyvhöz és irodalomhoz kötött művelődési formák, az irodalmi rendezvények mindig nagy közönségsikernek örvendenek, igen ritkán kerül sor ilyen rendezvényekre. Az író-olvasó találkozók szervezésénél alapvető és nehezítő körülmény az, hogy az adott országból írók meghívása államközi kulturális szerződések alapján történik, és az így hazánkba látogató írók, ritkán jutnak el megyénk kis falvaiba.)

Az első alkalommal, ez évben megtartott nemzetiségi honismereti tanácskozás, a hozzá kapcsolódó előadások és kiállítás jó lehetőségeket kínáltak a honismereti munka felvirágoztatásához, s különösen jelentős, hogy magyar és nemzetiségi lakosok együtt tevékenykedhetnek így a folklór gyűjtésében, régi szokások felelevenítésében, a településtörténet- és krónikairásban, tárgyi emlékek felkutatásában és gyűjtésében. Az anyanyelven folytatott honismereti munka mindezek mellett a nyelvismeret bővítését is szolgálhatja — reméljük, hogy megfelelő szakmai támogatással mozgalommá szélesedik nemzetiségi községeinkben.

A nemzetiségi napok programjában először került sor nemzetiségi könyvkiállítás és hangplembemutató megrendezésére: e kiállításon mind a szakemberek, mind a nagyközönség tájékozódhatott a nemzetiségi könyv- és hangplemkiadás eredményeiről, újdonságairól. A bővített program keretében megtartott ifjúsági találkozó megfelelően segítette a nemzetiségi és magyar fiatalok barátságának erősítését, hozzájárult a szocialista tudatuk továbbfejlesztéséhez, a proletár internacionalizmus szilárdításához. A megye valamennyi nemzetiségi községében megrendezett nemzetiségi filmnapok jól szolgálták az anyanyelvi kultúra fejlesztését. Az elmúlt évekhez hasonlóan, most is a nógrádi záróünnepség volt a legszínesebb és a legnagyobb érdeklődést kiváltó rendezvény; színes, eleven és mozgalmas programjával a hagyományokhoz méltó beféjező momentum a IX. nemzetiségi napok kulturális rendezvényeinek.

A nemzetiségi napok gazdag programja bizonyítja, hogy a változás, a megújulás jól szolgálja a nemzetiségek művelődését, hagyományaik ápolását. Az ez évi programok elsősorban a rétsági járás nemzetiségi községeire koncentráltak — Nógrád megye legnagyobb nemzetiségi járására —, de a jövőben a megye többi járása, nemzetiségi községei is részesei lesznek a nemzetiségi napok rendezvényeinek.

A nemzetiségi napokat — programjának további bővítésével — a nemzetiségek művelődésének szerves részévé kívánjuk tenni, amely megfelelően segíti nemzetiségi politikánk maradéktalan megvalósulását mind a közélet, mind a művelődés területén.

V. J.

Írószemmel, 1974.

Manapság — amikor oly' sok (és jogos!) vád éri a fiatal prózáírókat, miszerint „nem ismerik eléggé az életet”, „csak lézengő hősöket tudnak ábrázolni”, s egyáltalán írásaikból alig ismerhető meg a mai valóság — egyre nő a valósághoz tapadó műfajok: a szociográfia és a riport szerepe és tekintélye. Nem egy fiatal írónk van, akiről kiderült, vagy ki fog derülni, hogy csupán nosztalgiajuk van a szépírás iránt, igazi terepüket az írás más műfajaiban találták meg, illetve fogják megtalálni.

Ezek a fiatalok igazi nyereséget jelenthetnek a napilapoknak, ha ugyan az újságírói „robot” — amely sorokkal, a gyorsan teleírt oldalakkal méri a teljesítményt és nem az elmélyültséggel, megbízható tudással —, ki nem öli belőlük az igényeséget. Az irodalmi lapok szerkesztői a megmondhatóit, hogy milyen nehéz egy gyakorló újságírótól valóban jó, szépen megírt riportot „kivasalni”, hogy a kellemes meglepetésekkel éppen a költők szolgálnak, ha vállalják a kiruccanást erre a lírától távol eső terepre. S ezzel máris körüljártuk a jó riport titkát: legyen tárgy-szerű, pontos, megbízható, olyan információt közöljön, amit eddig nem, vagy nem ebből az aspektusból láttunk, ugyanakkor legyen színes, olvasmányos, izgalmas és szép is.

Mitől lesz „szép” egy riport? Nem egy újságíró úgy véli, hogy a legömbölyített, kellemes közhelyeket „gargalizáló” mondatoktól, vagy netán éppen a témaválasztástól (vannak ugyanis „örök” témák), a méla „optimizmus” felé cammogó történetkéktől. Ezek az ún. „eredmény”-riportok, amelyek addig csúrik-csavarják a tényeket, míg valami közhelyigazságba nem torkollnak — nehogy megzavarják a nyájas olvasó vasárnap délutáni emésztését. A másik véglet meg a „panaszos”, „a panasznap”-riport, amikor is az újságíró „bátran” mennydörög, hogy megint becsaptak egy vevőt: 14 dkg parizert kaptott, holott 15-öt fizetett, 2 perccel hamarabb elporzott a helyi járat, stb. Pedig a dolog kézenfekvő, megírta Petőfi is: „ami igaz, az szép is”. Csakhogy nem érdemes minden csip-csup igazságért, vélt igazságért a gépet és a papírt pocskólni — különösen ilyen papírszegény időkben... A riportban, az újságírásban az a szép, hogy újság, felfedezés, de értelmezése is a megismert valóságnak. Ugyanakkor ne csupán jelenségszinten mutassa be a valóságot (úgy ismeri az olvasó is, sőt, jobban is), hanem keresse a jelenség okait, mélyebb összefüggéseit is. Nos, éppen erre nem jut elég idő az újságírói „robotban”, ezért jelenik meg oly' kevés jó riport, még a tehetséges tollforgatóktól is. Így aztán az a minimum, ha minden újságíró asztalára ajánljuk ezt a könyvet, egyfajta „kötelező olvasmány”-nak.

A többi antológiával (*Szép versek. Körkép, Rivalda*) összehasonlítva szembevetendő (a hasonlóságok mellett) az *Írószemmel* elütő jellege. A *Szép versekből* például

nem tudjuk meg (néhány éve), hogy tényleg kik írták a legszebb verseket tavaly (s egyáltalán tavaly írták-e?), mert mindent összemos a protokoll szempont, az alfabetikus áldemokrácia, amellyel a kötet összeáll.

Az *Írószemmel* a legizgalmasabb antológia. Ez ellen is felhozható persze, hogy miért maradt ki X, Y (Q vagy Z helyett), de valamit azért mégiscsak megbízhatóan közöl: melyek voltak tavaly a legtöbbet szereplő, legizgalmasabb, legaktuálisabb témák?

Csak néhányat emelnék itt ki közülük, amelyek — hitünk szerint — 5—10 év múlva is érdekesekek, aktuálisak maradnak (nem feledhetjük el, hogy a jó riport, noha nascens állapotában tükrözi a még új, születő jelenséget, ugyanakkor egy folyamat: a társadalmi változás egy-egy fázisának is lenyomata), ilyen pl. a szabad idő problémája — egybe írva is, külön írva is. Ennél a kérdésnél ugyanis éppen az az izgalmas, hogy mitől szabad az idő és mire? A tudósok serege boncolgatja ezt a kérdést, mert nem lehet elintézni egy kézlegyintéssel. Ha ugyanis azt állítjuk, hogy az a szabad idő, ami a munkából, a munka után marad, akkor sokan a pihenésre, szórakozásra, művelődésre gondolnak. De hányan töltik valójában ezzel az idejüket? Ma már nem vicc, hogy a „szombat-vasárnap a legkeményebb munkanap”, hiszen ekkor épülnek a családi és vikendházak, ekkor egészül ki a jövedelem. De mit tegyen az, aki már megelégette ugyan a szerzést, de nincs alkalma a művelődésre, mert eldugott helyen él, mert soha senki nem keltette fel a vágyat, az igényt benne? (Pl. *Lázár Ervin: A szabad idő körülményei*, *Bajor Nagy Ernő: Szomszéd házak*, *Bozóky Éva: Vikendvonal*.) Marad a kocsmá, az ulti? Kik isznak? Miért? Hol? Sokszor hamarabb ítélünk, mint ahogy a körülményeket ismernénk! Vagy örülhetünk-e egyértelműen a kerteknek, a szaporodó bekerített parcelláknak, annak, hogy ez az újraéledt szerzészvágy ismét zsebkezdőnyiterekre szabdalja, csúfitja, rontja a természetet, a környezetünket? Ez, a másik téma: a környezetvédelem egyre komorabb hangszínnel tér vissza néhány éve újságjainkban. (Pl. *Molnár Zoltán: Parcellaártalom*, *Tüskés Tibor: Ki a városból!*) Ám ne higgyük, hogy ezek a jelenségek: szabad idő, környezetvédelem olyan távol esnek egymástól! Nem másról van itt szó, mint arról, hogy a jelen boldogsága, vagy csak vélt boldogsága veszélyeztetheti a holnapi létünket. Fegyelmet, mértéktartóan és tudatosan kell megszerveznünk az életünket — az egyénét is, a társadalomét is. Akár áldozatokat is kell hoznunk! Nem véletlen, hogy az utódok témája (a gyerek, a család, az anyák) olyan sok riportban szerepel. (*Siklós László: Pestre jöttek nászútra*, *Vathy Zsuzsa: „Ki estéig úgy fárad el, hogy mosolya nem szárad el”, Csalog Judit: Gyermek, anyák, bölcsődék*, *Simai Mihály: Babavárók*.) Az új családügyi törvények, a gyereknevelésre ösztönző különböző juttatások csupán megteremtették

a nőknek a választás lehetőségét: dolgoznak-e, vagy otthonmaradnak a kicsi mellett. A riportok szenvedélyes hangvétele azonban arra figyelmeztet (a minapi to-kaji író-tábor okos és heves vitái, tanulságai is ezt erősítik), hogy még korántsem oldottunk meg minden kérdést megnyugtatóan. Felismertük ugyan végre a tényt, hogy a nő egyenjogú, egyenértékű munkaerő, de emellett még felismertük, hogy más is, mint a férfi. A szocialista humánum, a jövőnk, de a termelés, gazdagodásunk, boldogulásunk kényszerű parancsa is az, hogy a nőnek ezt a két szerepét — a termelésben és az utódok létrehozásában, nevelésében — úgy hozzuk összhangba, hogy se az egyén, se a társadalom ne károsodjon. Itt csak egy tényt emelnék ki: csak az alacsony fizetésű, tehát szak-képzetlen, iskolázatlan nők érdekeltek a hároméves kedvezmény igénybevételében. A szakmunkás- és az értelmiségi nők viszont nem csupán anyagilag károsodnak, ha otthonmaradnak, de lemaradnak (mert kiesnek) a szakmai fejlődésben, kockáztatják az előmenetelüket, karrierjüket is. A társadalomnak is érdeke, hogy ez a szellemi-termelői potenciál ne essen ki sokáig a termelésből. Igen, de ehhez még több bölcsőde, óvoda, napközi kellene! *Csalog Judit* riportja viszont azzal döb-benti meg az olvasót, hogy Budapesten (!) két bölcsődét nem tudnak használni, mert nem kapnak bele szakembert. Olyan keveset keresnek (1500—1600 Ft), hogy inkább más munkát keresnek, vagy „maszokolnak”: azaz otthon vállalnak 2—3 kisgyereket, hisz' így az állami fizetés többszörösét megkereshetik! (1—1 kisgyerek örzéséért!, nem gondozásáért! 7—800 Ft-ot is boldogan kifizet a megszorult szülő!)

Lehetetlen mind a 27 riportnak akár csak a témáját is felsorolni. Azt se lehet elvárni, hogy egy antológia színvonalá egyenletes legyen. Vannak kevésbé érdekes írások is (pl. *Baranyi Ferencé, Mezei Ferencé* stb.). Ugyanakkor több téma is van, amely szinte szétfeszíti egyetlen riport kereteit. csak példaként emeljük ki *Lakatos Menyhért* irását (*Cigányok a fővárosban*). Okos, higgadt, s éppen mértéktartásával hat igazán. Erről bizony könyvet „várunk tőle”. Remélhetően nem is hiába a *Füstös képek* kirobbanó sikere után. De ugyanezt mondhatjuk el *Siklós László* irásáról is, aki a munkásszállásokon vergődő, szétzilálódott családokról, szerelmekről, házasságokról ír megdöbbentő dolgokat. *Hatvani Dániel* (*Egy életforma széthullása*) Erdei Ferencék nyomdokain halad, amikor az egyéni sorsokat, a tanya, a kis falu a nagyközség átalakulását elemezve figyelmeztet néhány súlyos gondra. (Pl. a gyarapodás vad hajszolására egyfelől, a pauperizálódás, anyagi és erkölcsi züllésre a másik oldalon. Többet érdemelne *Leskó László* témája: a kezdő pedagógusok elkedvetlenedése, önfeladása, szellemi elnyomorodása is (*Beilleszkedés mellézköngéssel*).) Ez az írás így csupán jelzés, holott az iskola súlyos gondjai egyre nyilvánvalóbbak, s ma már nem elég, nem is sza-

bad csupán a pedagógusok egyéni kvalitásaira visszavezetni, azzal magyarázni!

Hogyan lehet összegezni egy ilyen antológiát? Az írástudó akkor tesz jó szolgálatot a társadalomnak, ha a megoldandó feladatokra figyelmeztet, serkent, ne hogy eltunyuljunk, megüledjünk a már elért eredményeinken! Társadalmunk

amely nehéz történelmi örökséget kapott — sok mindent meg is oldott már —, most jut abba a fázisba, amikor egyre inkább „belterjes” lehet, finomíthatja, jobban a célhoz igazíthatja az eszközeit is. A riporter felderítő: becserkészi a valóságot, hogy a tudomány, a politika, a gazdaság, a termelés stb. elindulhasson jel-

zései nyomán. Oda nem figyelni rá súlyos hiba lenne (hányszor figyelmeztetett erre Veres Péter!), mert sokszor kell gyorsan cselekednünk (s egyáltalán: cselekednünk kell!), ha már megismertük a problémákat! (Kossuth, 1975.).

Horpácsi Sándor

„Olyan üveget, ami az emberről mesél...”

Am a célok, és dédelgetett álmok még kislányosan szeplősek. Sok még a véletlenszerűség, az „alkalmi” munka abban, ami van — ha az összesség magában hordozza is a maradandóan nevesítő program értékeit.

A művészet fészekrakását döntően befolyásolja az a közeg, amibe beépül; ahol vára lehet (vagy nem lehet) az általános társadalmi tudatformálásnak, ahol igazán természetes otthonra találhat (vagy menekülnie kell).

Vizsgálat tárgyává kell tehát tenni, mit kíván egy bizonyos tájegység; miként legyen a művészeti élet adekvát tükré a konkrétan adott társadalmi, gazdasági szituációnak.

Nálunk, ahol az ipar, a nagyüzem szabja meg a gondolkodás és életmód táguló határait, az iparművészet jelenléte szinte nélkülözhetetlen. Az üvegyári tervezőművészek, a romhányi keramikumművészek, az önállóan alkotó iparművészek mind jelentősebb szerepét kell számba vennünk a megye művészeti életének jövőjét illetően.

Szerencsésen alakul a megye művészeti élete, pezsgő sokrétűsége most alakul igazán. A salgótarjáni zománchiennélé, szobrászati szoborkiállítás, tavaszi tárlat ma már mind jobban országos jellege folytán egyre látványosabban bomlik ki a (ma még elsősorban képző-) művészet nógrádi karaktere. A festészet, szobrászat, grafika rangos, országosan is számontartott eredményei láttán sikeresen kapcsolódik Nógrádhoz a fővárosban és az ország más tájegységeiben alkotók.

Erdei Sándor üvegtervező iparművész nyugtalan ember, mint minden igazán született alkotóművész. Szobrot farag, nagy sikert arat vele Miskolcon, rajzait kiállítják a miskolci „Rajzok” kiállításán, fest zománcképet, tervez házat, de igazán az üvegben, ebben a csodálatos, kristálytiszta anyagban alkot máris érett mester módján. Hogy Erdei Sándor Salgótarjánból indult, s ide tért vissza, ez számára is kiváló alkalom és társadalmi közeg, hiszen a salgótarjáni öblösüvegyár nemzetközi rangja, számontartott eredményei bizonyíthatják művészi ars-poeticájának megvalósítását.

★

— Salgótarjánban születtem, és ez bizonyos fokig meghatározta későbbi pályámat. 13 évesen végeztem el az általános iskolát, és sehová nem vettek fel dolgozni, csak az üvegyárba. Mint minden gyerek, természetesen én is szerettem rajzolni, mégsem jutott eszembe soha művészpályára menni. Üvegcsiszoló tanuló lettem. Bár maga a csiszolás tetszett, az egyhelyben való egész napos ülés viszont nem, és mindenképpen abba akartam hagyni. Ekkor jutott eszembe, hogy, hiszen én szeretek rajzolni?! Jelentkeztem a Képzőművészeti Gimnáziumba, grafika szakra. Felvettek, de mint üvegcsiszolót, rábeszéltek, hogy üvegszakra menjek. Így lettem tulajdonképpen üvegtervező. A főiskolára csak 8 év után jelentkeztem. Alig fél éve végeztem. Kitűnő tanárim voltak a főiskolán, de sajátos módon egyetlen üveges sem volt köztük. Ez azért kelle-

metlen, mert az első két évem azzal telt el, hogy a gyári gyakorlatban szerzett rutint próbáltam elfelejteni, most meg azzal bajlódom, hogy a főiskolán ráragadt modorosságot és a technikától idegen formai elhajlásokat „tisztába tegyem”. Így tulajdonképpen még alig tisztult ki a kép arról, hogy mit is tudok. Azt tudom, hogy most már nagyon szeretem az üveget, és képes vagyok arra, hogy szép poharak meg vázák mellett olyan üveget is csináljak, ami mesél az Emberről az Embernek. Én jó mesterember szeretnék lenni. Tizenhárom éves tervezői gyakorlat után mindinkább meg vagyok győződve arról, hogy csak akkor leszek elégedett az üvegjeimmel, ha magam csinálom azokat. Azt hiszem, a művészet mesterség még ma is, vagyis arról van szó, hogy a mesterséget meg lehet tanulni, a művészet azonban már rangot jelent, amiért keményen meg kell még dolgoznom.

— Kétarcú művészetről van szó, ha figyelembe veszem, hogy hétköznapi használati tárgyak (pl. sörösüveg) sorozattömege és egyedi műalkotások (pl. üvegpasztika) születnek egymás mellett? Hol válik el a kettő, s állhat-e egyáltalán hétköznapi tárgy a műalkotás rangján?

— Nem kétarcú művészetről van szó! Sőt, csak az egyik esetben van szó művészetről, a másik esetben nem. Vegyünk egy példát: mondjuk, van egy pohár borrom. Az első kérdés, hogy a kettő közül melyik a fontosabb: az üveg, vagy a bor. Nyilván a bor, ugyanis a pohár itt nem

más, mint egy olyan „szerszám”, aminek a segítségével a bort megiszom, és — sajátos módon — ez a szerszám éppen használat közben válik lényegtelenné. És ez nagyon fontos dolog, ha azt akarjuk eldönteni, hogy az adott tárgy műalkotás-e, vagy nem. Még, ha az anyagszerűséget elemezzük, akkor is a törekvésünk az, hogy az anyagot eltüntessük. A lényeg itt is az, hogy maga a pohár észrevétlen maradjon, csak az itóka legyen minden tekintetben élvezhető. Nyilvánvaló, hogy itt nem egy maradandó műalkotást, egy minden figyelmet magára irányító tárgyat kell csinálnom, épp ellenkezőleg: egy észrevétlen, praktikus szerszámot.

— Mennyire adhat szárnyakat egy alkotóművésznek, vagy mennyire béníthat meg benne alkotó szárnyalásokat a Gyár?

— Egy nagy üzem mindig óriási lehetőségeket rejt az alkotó számára, hiszen itt minden anyagi és technikai feltétel biztosított. Am ezeknek a lehetőségeknek a kihasználása nem minden esetben a művész képességétől függ. Az üzem tömeggyártásra van berendezkedve. A kísérletezés lehetősége alig adott, de még ha adott is, van egy óriási korlátozó erő, ami a legszellemesebben mozduló fantáziát is gúzsba köti. Ez pedig a technológia. Arról van szó, hogy minden üzem egy bizonyos technológiával dolgozik. Ez a technika minőségét illetően különböző színvonalú lehet, de bármilyen is, egy nagy üzemben igen nehezen változtatható. Természetes, hogy az új elképzelések a tech-

nológiában is újításokat követelnek meg, ezeket keresztülvinni sokszor lehetetlen. Ez mindenképpen megbénítja a tervezőt. Ebből következik, hogy a nagyipari körülmények között megtermelt tárgyak nem egy ember produkciói. A használati tárgy és műalkotás közötti határvonal megvonása itt a legegyszerűbb. Egy szobor, festmény, grafika rendszerint egy ember, de legalábbis egy szellemileg teljesen azonos csoport alkotása. Az igazi tárgyak minden esetben közvetlenül a társadalmi teremtés eredményei: egy borosüveg előállításában egyforma hangsúllyal vesz részt a tervező, a mérnök, a gépkezelő, a segéd- és szakmunkások hada, de a kereskedő is. Itt egy olyan munkamódszerről van szó, ahol bármelyik közreműködő mérsékeltbetehtetsége befolyásolja a végeredményt (egyébként ezt a munkamódszert nevezik design-nak). Tehát a művész, bár sokat tehet azért, hogy egy tárgy szép, hasznos és kellemes, jó legyen, mégis csupán egy óriási csapatban, ahol ráadásul nincs mindig egyetértés.

— *Ha a művész célszerű, korszerű formában létrehoz egy sorozatgyártásra alkalmas, esztétikailag is előremutató üveget, mi lenne az útja annak, hogy ezt gyártsák a konzervatív, maradi formák helyett?*

— Altalában a tervező mindig tud olyat produkálni, ami célszerű, használható, esztétikailag is megfelelő — és sorozatgyártásra is alkalmas. De nem biztos, hogy abban az üzemben is tudják sorozatban gyártani, ahol dolgozik. Az első feltétel tehát a megfelelő technológia. A másik feltétel a kereskedelem. Sok esetben vettem részt kereskedelmi tárgyalásokon, és itt a kereskedők részéről leggyakrabban elhangzó mondat: „Nekem ez tetszik”. vagy „Nekem ez nem tetszik”. De kit érdekel az, hogy neki mi tetszik? S miután a tárgyaláson részt vevők többségének is csak saját, partikuláris ízlése van, a tervezőt kényszerítik arra, hogy az eredeti elképzelését megváltoztassa. A megoldás az lenne, ha a tervező esztétikai tudása nagyobb tekintélyt élvezne, és nem az egyes ügyintézők primitív, szubjektív ízlése döntené el, hogy mi kerül az üzletekbe!

— *Hogyan befolyásolhatja az alkotóművész a „piacot”, azaz a társadalmi-esztétikai ideál alakulását, változását?*

— Sajnálatos, hogy a főiskolán képzett művészek rendszerint nem állnak nagyüzemek alkalmazásában, pontosabban nagyon kevés művész dolgozik az iparban. Ezért nem alakult ki bizonyos művészstá-

tusz, következésképpen az ipar nem tudván mit kezdeni a „maga művészevel”, nem is kéri ki igen fontos kérdésekben annak véleményét. A tervező igen sokszor nem is tudja, hogy a gyár mit ad el, és milyen formában adja el. Úgy gondolom, hogy a jövő feladatai közé tartozik kidolgozni azokat a formákat, amelyekben a tervező a piacot befolyásolhatja. Kicsit irigykedve említettem meg, hogy vannak olyan üzemek, ahol a tervező az üzem három legfontosabb embere közül az egyik.

— *Mi az üveg jövője? Mi lehet a legszebb feladata, életcélja egy üvegtervező művésznek?*

— Az üveg jövőjét illetően joggal lehetünk optimisták. Egyrészt azért, mert az üveggyártás gépesítése új, szinte korlátlan tervezési feladatokat ad, maga a technológia alig szab határt a fantáziának, formai alkotókedvnek — és ez nagy öröm. Azt hiszem, csupán idő kérdése az új, korszerű, szép formák megjelenése. Másfelől, azt hiszem, köztudott hogy a modern építészetnek a beton mellett a leggyakrabban használt anyaga az üveg. Itt is dinamikus fejlődésnek lehetünk tanúi az üveg jövőjét illetően.

Czinke Ferenc

KOKAS IGNÁC FESTŐMŰVESZ KIÁLLÍTÁSA. BALASSAGYARMAT—SALGÓTARJÁN: 1975. AUGUSZTUS—OKTÓBER

